

**Strategia Rozwoju
Górnośląsko-Zagłębiowskiej
Metropolii na lata 2022-2027,
z perspektywą do 2035 r.**

**Górnośląsko
-Zagłębiowska
Metropolia**

grudzień 2022 r.

Wykaz zeszytów składających się na prace w ramach Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r.

(zwanej Strategią Rozwoju GZM):

- Zeszyt nr 1: Raport z prac przygotowawczych;
- Zeszyt nr 2: Diagnoza Stanu GZM;
- Zeszyt nr 3: Obszary Funkcjonalne GZM;
- **Zeszyt nr 4: Strategia Rozwoju GZM.**

Wszystkie zeszyty dostępne są na stronie internetowej GZM.

Dokument przyjęty uchwałą Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii nr XLIX/367/2022 z dnia 16 grudnia 2022 r.

Spis treści

Wstęp	5
1. Wprowadzenie	6
1.1 Podstawowe informacje o GZM	10
1.2 Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju GZM.....	12
1.3 Cel, zakres, podstawy prawne i formalne	13
1.4 Podsumowanie procesu tworzenia Strategii Rozwoju GZM	15
2. Wnioski z Diagnozy Stanu GZM	18
2.1 Synteza wniosków z Diagnozy Stanu GZM, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu gospodarczego	18
2.2 Przegląd kluczowych dokumentów strategicznych wyższego rzędu	32
2.3 Przegląd lokalnych dokumentów strategicznych pod kątem ich ustaleń strategicznych – najwyższych w hierarchii (typu priorytetu)	37
3. Założenia dla misji, wizji i ustaleń strategicznych	45
3.1 Misja GZM i wizja GZM	46
3.2 Struktura ustaleń strategicznych i wytyczne dla dokumentu programowego	47
3.3 Oczekiwane rezultaty planowanych działań	51
4. Obszary strategicznej interwencji (OSI)	57
4.1 Obszary Strategicznej Interwencji ze Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	57
4.2 OSI wynikające ze Strategii Rozwoju GZM:	64
5. Analiza: metropolitalność i obszary funkcjonalne (wybrane informacje)	65
5.1 Siła metropolitalności gmin GZM	65
5.2 Wyznaczenie obszarów funkcjonalnych GZM, w tym rdzenia GZM.....	72
6. Polityka przestrzenna GZM	81
6.1 Istniejąca struktura przestrzenno-funkcjonalna GZM.....	83
6.1.1 Struktura użytkowania gruntów	84
6.1.2 Wybrane analizy, istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM w kontekście ustaleń strategicznych.....	85
6.2 Uwarunkowania rozwoju przestrzennego GZM.....	89
6.2.1 Identyfikacja wyzwań przestrzennych w GZM.....	89
6.2.2 Identyfikacja potencjałów przestrzennych GZM:	91
6.3 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej	95
6.3.1 Warstwa informacyjna modelu GZM.....	96
6.3.2 Warstwa prospektywna modelu GZM	97
6.4 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej GZM.....	98

6.4.1	Podstawy prawne i założenia do ustaleń i rekomendacji	98
6.4.2	Ustalenia i rekomendacje (polityka przestrzenna GZM) – wg priorytetów	99
6.5	Podsumowanie części przestrzennej	113
7.	System realizacji Strategii Rozwoju GZM.....	117
7.1	Dokument programowy do Strategii Rozwoju GZM	117
7.2	System realizacji Strategii Rozwoju GZM	117
7.3	Wskaźniki monitorowania.....	118
7.4	Finansowanie Strategii Rozwoju GZM.....	121
8.	Odniesienie ustaleń strategicznych GZM do regionalnych ustaleń strategicznych	124
9.	Scenariusze rozwoju	127
10.	Wykaz uczestników procesu	135
11.	Źródła informacji i bibliografia	137
12.	Spis tabel i rysunków	140
13.	Wykaz załączników graficznych.....	143

Wstęp

Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia (GZM) powołana została na mocy ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Określiła ona prawne, organizacyjne i finansowe podstawy jej funkcjonowania. Formalnie GZM rozpoczęła działalność 1 stycznia 2018 r. Jak dotąd jest jedynym takim związkiem metropolitalnym w kraju.

Utworzenie GZM było wynikiem ponad 25 lat starań o sformalizowanie współpracy i integrowanie gmin Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Potrzeba ta z kolei wiązała się ze specyficznymi uwarunkowaniami tego obszaru, ukształtowanymi przez procesy urbanizacji i industrializacji, intensywnie zachodzące tu od XIX w., oparte głównie o górnictwo i hutnictwo. W efekcie wykształciła się policentryczna struktura, cechująca się licznymi powiazaniami społeczno-gospodarczymi, przestrzenno-funkcjonalnymi, w tym infrastrukturalnymi, a także wspólnymi wyzwaniem rozwojowymi. Te wcześniejsze inicjatywy stanowiły podwaliny dzisiejszej GZM: z jednej strony potwierdzały zasadność tych dążeń, z drugiej służyły wypracowywaniu praktycznych mechanizmów wspólnego funkcjonowania. Trzy najważniejsze formy takiej ponadlokalnej współpracy to: *Komunikacyjny Związek Komunalny GOP* (1991-2018), organizujący publiczny transport zbiorowy w 29, a docelowo 31 gminach, oraz *Związek Harmonijnego Rozwoju Aglomeracji Katowickiej* ds. realizacji programu UNCHS – UN-Habitat (1994-2000), skupiający 13 gmin ówczesnego województwa katowickiego (wg starego podziału administracyjnego Polski), a także *Górnośląski Związek Metropolitalny* – dobrowolny związek międzygminny, będący bezpośrednim prekursorem obecnej GZM, powołany w 2007 r. i obejmujący 14 miast na prawach powiatu, tych samych, które dziś stanowią rdzeń GZM.

GZM to wciąż młoda organizacja. Dlatego wiele podejmowanych działań i inicjatyw nadal ma charakter pionierski lub wymaga zindywidualizowanego i kreatywnego podejścia. Mimo to, dotychczasowe pięcioletnie doświadczenia pokazały już realne korzyści, które płyną nie tylko ze współpracy gmin członkowskich, ale ze współdzielenia wyzwań i prób ich wspólnego rozwiązywania. Wzmocnił się też efekt synergii indywidualnych dotąd potencjałów gmin członkowskich – w myśl zasady „duży może więcej”. W pierwszym okresie działania GZM obowiązywała tzw. mała strategia, czyli Program Działań Strategicznych do roku 2022.

Opracowanie Strategii Rozwoju GZM do 2027 r. przypadło na czas dużej niepewności, zaskoczeń i zmienności w skali międzynarodowej – w szczególności: pandemii COVID-19, ataku Rosji na Ukrainę, kryzysu energetycznego. Te nieoczekiwane zdarzenia zachwiały współczesnym światem i dotychczasowym porządkiem. Przyjęte ustalenia strategiczne nawiązują więc zarówno do tych globalnych wyzwań i trendów, jak i do zjawisk właściwych dla GZM. Cele i kierunki działań, sięgające do 2035 r., wyrażają dążenia do dalszej dynamizacji rozwoju GZM oraz do lepszego zarządzania na poziomie metropolitalnym. Cały proces opracowania dokumentu wymagał zaangażowania szerokiego grona interesariuszy, reprezentujących: władze rządowe i samorządowe, instytucje państwowe, środowiska: akademickie, biznesowe, pozarządowe i mieszkańców – w celu rozpoznania potrzeb i oczekiwań, a następnie na potrzeby konsultacji. Intensywne prace trwały dwa lata.

W imieniu Zarządu GZM chcielibyśmy złożyć podziękowania dla wszystkich osób i podmiotów zaangażowanych w tworzenie tego dokumentu. Liczymy, że dzięki dalszej współpracy i wyznaczonym kierunkom rozwoju już wkrótce będziemy mogli doświadczać poprawy jakości życia w GZM.

Danuta Kamińska

Wiceprzewodnicząca Zarządu GZM

Kazimierz Karolczak

Przewodniczący Zarządu GZM

1. Wprowadzenie

Pojęcie „metropolia” ściśle powiązane jest z pojęciem „globalizacja”, a w jej następstwie z „metropolizacją”. To proces wyłaniania się węzłów globalnej sieci przepływów (metropolii), kumulujących zasoby w dziedzinie gospodarki (szczególnie opartej na wiedzy), nauki, badań, kultury. Metropolie funkcjonują w układach sieciowych w skali międzynarodowej, tworząc swoisty układ powiązań: kapitałowych, gospodarczych, naukowych, kulturalnych, a także społecznych. To zatem główne generatory wzrostu, innowacji, konkurencyjnej gospodarki oraz ośrodki kształtowania wzorców i trendów pod względem kulturowym, modowym, architektonicznym itp., tworzące tzw. wielkomiejski styl życia. Do powszechnego obiegu weszło powiedzenie „metropolie rządzą światem” (autorstwa Manuela Castellsa, światowej klasy hiszpańskiego socjologa, zajmującego się m.in. badaniem powstawania społeczeństwa sieciowego).

Metropolie wraz z ich mieszkańcami zarówno funkcjonują w układach ponadkrajowych – globalnych, jak i wpływają na wysokie zaawansowanie rozwoju i dobrobytu danego kraju. Podstawowe cechy odróżniające metropolie¹ od innych obszarów zurbanizowanych (które powinny być rozpatrywane łącznie) to:

- duża liczba ludności (0,5-1 mln), w przypadku polskich przepisów prawa to min. 2 mln;
- występowanie funkcji metropolitalnych, tzw. usług wyższego rzędu, czyli funkcji finansowo-kapitałowych, naukowo-badawczych, biznesowych i kierowniczych w gospodarce i zarządzaniu, przestrzeni miejskiej z obiektami ikonicznymi itp.;
- rozpoznawalność w skali krajowej i międzynarodowej;
- zasięg oddziaływania na otaczające regiony i kraje;
- przyciąganie nowych mieszkańców i inwestorów (pożądana destynacja do osiedlania się, pracy i studiowania).

Obecnie ponad 50% ludności świata mieszka w miastach, a przewiduje się, że do 2100 r. będzie to ok. 85%. Oznacza to, że na przestrzeni 150 lat – od 1950 r. do 2100 r. – liczba ta wzrośnie od mniej niż 1 mld do 9 mld ludzi².

Pojęcie „metropolia” bywa zamiennie używane z pojęciem „obszar metropolitalny”, mimo że ma ono odmienne znaczenie. Obszar metropolitalny to „jednostka funkcjonalna tworzona przez duży, złożony i spójny funkcjonalnie zespół miejski (osadniczy), którego istotną cechą stanowi występowanie funkcji metropolitalnych, a także powiązań funkcjonalnych”³. W szerszym ujęciu jest to wielkomiejski układ osadniczy:

- obejmujący strefę o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania (miejsca pracy i zamieszkania) i tereny potencjalnego rozwoju;

¹ Markowski T., Marszał T., *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006, s. 12.

² Wg OECD, 2015 [w: <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art36977661-stanislaw-mazur-nie-oplaca-sie-nie-lubic-metropolii>].

³ Szmytkie R., *W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych*, s. 41 [http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/54275/PDF/04_Robert_Szmytkie.pdf].

- gdzie zachodzą procesy metropolizacji i występuje wystarczające nagromadzenie działalności uzupełniających (substytucyjnych) metropolitalne funkcje ośrodka wiodącego, ważnego lub rozwojowego (lokalizacja funkcji metropolitalnych);
- o dużej skali wewnętrznej integracji funkcjonalnej (o silnych powiązaniach funkcjonalnych), z dobrze rozwiniętą siecią transportową⁴.

Tworzenie się metropolii to także długotrwały i narastający proces, przebiegający w różnych krajach z różną dynamiką, zależnie od poziomu gospodarczego i zaawansowania rozwoju. Odzwierciedla to m.in. jedno z badań ESPON⁵, z 2006 r., w którym wyróżnione zostały Europejskie Metropolitalne Obszary Wzrostu – tzw. MEGA (ang. Metropolitan European Growth Areas). Wskazano w nim 76 obszarów metropolitalnych, a wśród nich 8 miast polskich (oznaczone pogrubioną czcionką), na podstawie 4 kryteriów:

- potencjał: gospodarka (wg liczby ludności i wielkości gospodarki – PKB);
- konkurencyjność: atrakcyjność dla przedsiębiorców (wg PKB na mieszkańca i liczby siedzib największych przedsiębiorców);
- dostępność: dobre połączenia komunikacyjne z otoczeniem (wg liczby pasażerów na lotniskach i wskaźnika dostępności transportu modalnego);
- podstawy wiedzy: wyższe wykształcenie i rozwinięty sektor usług (wg odsetka ludności z wyższym wykształceniem i udziału osób zatrudnionych w sektorze badań i rozwoju).

MEGA podzielone zostały na 5 kategorii – wg rangi, tj.:

- węzły globalne – 2 miasta (Londyn i Paryż);
- kategoria 1: motory Europy – 17 miast (Amsterdam, Barcelona, Berlin, Bruksela, Dusseldorf, Frankfurt, Hamburg, Kolonia, Kopenhaga, Madryt, Mediolan, Monachium, Rzym, Stuttgart, Sztokholm, Wiedeń, Zurych);
- kategoria 2: silne MEGA – 8 miast (Ateny, Dublin, Genewa, Göteborg, Helsinki, Manchester, Oslo, Turyn);
- kategoria 3: potencjalne MEGA – 26 miast (Aarhus, Antwerpia, Bergen, Berno, Bilbao, Birmingham, Bolonia, Bratysława, Brema, Budapeszt, Edynburg, Glasgow, Lille, Lizbona, Luksemburg, Lyon, Malmö, Marsylia, Neapol, Nicea, Palma de Majorca, Praga, Rotterdam, Tuluza, Walencja, **Warszawa**);
- kategoria 4: słabe MEGA – 23 miasta (Bordeaux, Bukareszt, Cork, **Gdańsk-Gdynia**, Genua, **Katowice (konurbacja górnośląska/katowicka)**, **Kraków**, Le Havre, Ljubljana, **Łódź**, Porto, **Poznań**, Ryga, Sewilla, Sofia, Southampton, **Szczecin**, Tallinn, Timisoara, Turku, Wilno, **Wrocław**, Valetta).

Polskie metropolie zostały zaliczone do dwóch najniższych grup hierarchicznych: w kategorii III (potencjalne MEGA) jest Warszawa, a w kategorii IV (słabe MEGA) są Katowice (konurbacja górnośląska), obok 6 innych miast⁶.

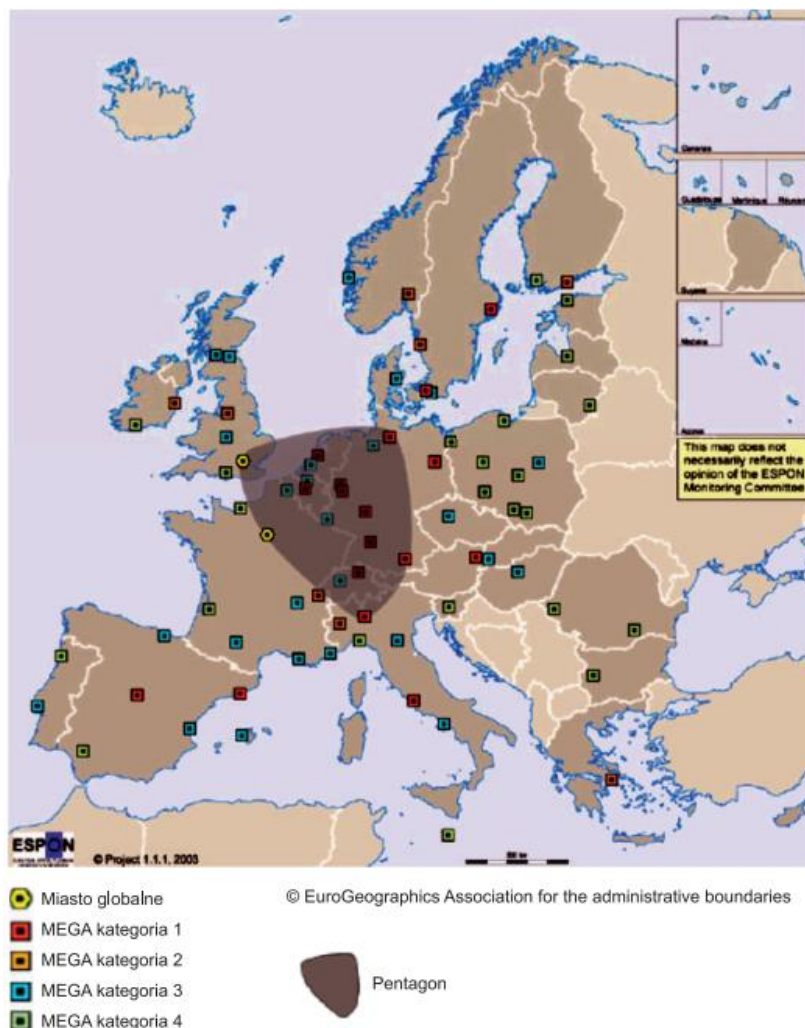
⁴ Markowski T., Marszał T., *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006, s. 15.

⁵ Europejska Sieć Obserwacyjna Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej, ESPON (ang. European Observation Network for Territorial Development and Cohesion) – w ramach programu ESPON 1.1.1 pt. *Potential for polycentric development in Europe* [w: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-1.1.1_revised-full_0.pdf].

⁶ Markowski T., Marszał T., *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006, s. 11-12.

Na tle MEGA i ich rozmieszczenia w Europie wyznaczony został europejski rdzeń, tzw. pentagon, którego wierzchołki stanowią: Londyn, Paryż, Mediolan, Monachium i Hamburg (rys. 1). Obejmuje on obszar ok. 14% powierzchni Unii Europejskiej (27 państw), zamieszkały przez ponad 30% ludności. Można zauważyć, że 10 metropolii z kategorii I (motory Europy) zlokalizowanych jest w obrębie tego pentagonu.

Rys. 1. Typologia MEGA i pentagon miast w Europie

Źródło: na podstawie danych Eurostatu, krajowych urzędów statystycznych, krajowych ekspertów⁷

W skali kraju natomiast klasyfikacja ośrodków miejskich⁸ została przeprowadzona w oparciu o następujące wskaźniki wybranych aspektów metropolitalności:

- funkcje kontrolne i zarządcze (przychody firm z listy 500 tygodnika „Polityka” w 2007 r.;
- potencjał akademicki (liczba studentów w roku akademickim 2006/2007);
- potencjał kulturalny (liczba miejsc w kinach w 2006 r.);

⁷ Smętkowski M., Gorzelak G., Kozak M., Olechnicka A., Płoszaj A., Wojnar K.: *Europejskie metropolie i ich regiony Od krajobrazu gospodarczego do sieci metropolii*, EUROREG, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR 2012, s. 48 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/1607/m_smetkowski_europejskie.pdf].

⁸ Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., Jałowiecki B., Gorzelak G., *Obszary metropolitalne w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne” Nr 1(35)/2009, s. 8-9 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/509/2009_1_smetkowski_jalowiecki_gorzela_k.pdf].

- atrakcyjność zewnętrzna (korzystający z noclegów w 2006 r.);
- dostępność transportowa (liczba pasażerów w porcie lotniczym w 2006 r.).

Na tej podstawie duże miasta Polski zostały podzielone na:

- ośrodki metropolitalne (Warszawa, Katowice, Kraków, Poznań, Trójmiasto, Wrocław, Łódź);
- ośrodki regionalne – klasa A (Lublin, Szczecin i Toruń);
- ośrodki regionalne – klasa B (Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Częstochowa, Kielce, Olsztyn i Rzeszów).

Jak na razie polskie miasta mają charakter metropolii krajowych (regionalnych). Kreowanie metropolitalności to proces długotrwały, zależny od wielu czynników – od typowej siły gospodarczej ośrodka i koncentracji funkcji metropolitalnych, predestynujących do bycia metropolią, po *genius loci*, czyli ducha miejsca – wspieranych przez aspekt marketingowo-promocyjny, wpływający na popularność i atrakcyjność metropolii.

Odnosząc się do GZM, w rankingach Katowice są miastem najbardziej rozpoznawalnym w skali krajowej i międzynarodowej. Jako jedyne miasto z województwa śląskiego są zaliczane do kategorii IV – słabe MEGA (czyli Europejskie Metropolitalne Obszary Wzrostu). Niemniej jednak, gdy spogląda się na GZM całościowo, jest to miejsce organizacji licznych krajowych i międzynarodowych wydarzeń gospodarczych, kulturalnych, sportowych – zarówno o charakterze jednorazowym, jak i cyklicznym. To między innymi: Europejski Kongres Gospodarczy, Intel Extreme Master (międzynarodowy turniej e-sportowy, liczne międzynarodowe turnieje siatkarskie, ale też jednostkowe wydarzenia, które już odbyły się, takie jak: Eurowizja Junior, COP 24, World Urban Forum (WUF11). Z uwagi na potencjał naukowy Katowice będą Europejską Stolicą Nauki w 2024 r., co dodatkowo sprzyja budowaniu marki miasta i otoczenia, zwiększa możliwości pozyskiwania środków na inwestycje w naukę, a także atrakcyjność turystyczną miasta.

Szczególnie wyróżniającymi aspektami GZM są stale rozwijająca się infrastruktura i potencjał, związane z muzyką, filmem i sztuką, zwłaszcza użytkową – to przede wszystkim Akademia Sztuk Pięknych, Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego oraz Szkoła Filmowa im. Krzysztofa Kieślowskiego Uniwersytetu Śląskiego. Te różne obszary aktywności artystycznej powinny stanowić oś przyszłej specjalizacji GZM jako Metropolii dizajnu (designu) oraz sztuk muzycznych, filmowych i multimedialnych. To może sprzyjać rozwojowi GZM w oparciu o różne formy sztuki, z naciskiem na nowoczesne środki wyrazu, pozwalając odróżnić się od innych metropolii czy obszarów metropolitalnych, opierających swój kapitał na typowych walorach historycznych i zabytkowych kolekcjach sztuki.

Scenerią sprzyjającą temu kierunkowi rozwoju są liczne tereny i obiekty przemysłowe. To nierzadko wyraziste identyfikatory przestrzeni i historyczne świadectwo rozwoju tego obszaru. Wiele z nich stanowi cenne dziedzictwo przemysłowe – współcześnie wykorzystywane w nowych funkcjach czy do prezentacji wielowiekowej aktywności gospodarczej – lub też wciąż czekające na swój czas i zachowanie dla przyszłych pokoleń (by stały się ważnymi świadkami historii).

Uzupełnieniem tych szczególnych cech GZM jest duży potencjał terenów przyrodniczych, zwłaszcza lasów i licznych zbiorników wodnych pochodzenia antropogenicznego, wraz z największym kompleksem parkowo-leśnym w Polsce – Parkiem Śląskim (powierzchnia ok. 500 ha), powstałym w latach 50. XX w. Warto wspomnieć, że od końca lat 60. XX w. realizowana była sukcesywna przebudowa drzewostanu i zwiększanie jego zasobów,

a także zakładane były ośrodki wypoczynku sobotnio-niedzielnego, z wykorzystaniem ww. zbiorników wodnych (będących często wyrobiskiem popiaskowym). Jest to m.in. efekt realizacji koncepcji Leśnego Pasa Ochronnego GOP z 1968 r., mającej na celu poprawę bardzo złego stanu środowiska w związku z działalnością przemysłu ciężkiego.

Na potrzeby prac nad Strategią Rozwoju GZM przeprowadzono analizę gmin pod względem tzw. siły metropolitalności (Zeszyt nr 3). Wynika z niej, że koncentracja funkcji metropolitalnych występuje w większości miast na prawach powiatu, z czego najwięcej w Katowicach.

Wyniki analizy siły metropolitalności wskazały na następujące miasta:

- Katowice – wiodący ośrodek metropolitalny: stolica województwa śląskiego i siedziba GZM, o największej koncentracji usług metropolitalnych, w tym: ośrodek naukowy i medyczny, siedziba wielu urzędów krajowych i regionalnych, miejsce tzw. wielkich wydarzeń krajowych i międzynarodowych (jednorazowych lub cyklicznych) oraz rozwijający się ośrodek e-sportu;
- Gliwice – ważny ośrodek metropolitalny: miasto o dużej koncentracji usług metropolitalnych, w tym: ośrodek naukowy i medyczny;
- Zabrze – rozwojowy ośrodek metropolitalny (suma punktów powyżej 50%): miasto o koncentracji funkcji metropolitalnych, w tym: ośrodek naukowy i medyczny, a także ośrodek turystyki poprzemysłowej (zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego: kopalnia Królowa Luiza, Główna Sztolnia Dziedziczna i kopalnia Guido (obiekt należący również do Europejskiego Szklaku Dziedzictwa Przemysłowego), a także wieża ciśnień z ekspozycją Carboneum i inne pojedyncze obiekty poprzemysłowe.

1.1 Podstawowe informacje o GZM

Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia to pierwszy w Polsce ustawowy związek metropolitalny, powołany 26 czerwca 2017 r. w oparciu o Rozporządzenie Rady Ministrów (poz. 1290), na mocy ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Działalność operacyjną GZM rozpoczęła w styczniu 2018 r.

Zgodnie z definicją ustawową: związek metropolitalny to zrzeszenie gmin województwa śląskiego, charakteryzujących się istnieniem silnych powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, położonych na obszarze spójnym pod względem przestrzennym, który zamieszkuje co najmniej 2 mln mieszkańców (art. 1 ust. 2 cyt. ustawy). Warunek ten jest spełniony – GZM liczy ponad 2,2 mln mieszkańców.

Katowice to stolica województwa śląskiego, siedziba władz samorządu wojewódzkiego i rządowej administracji oraz siedziba GZM. Znajdują się tu liczne funkcje metropolitalne, określające ich rangę w regionalnych, krajowych i międzynarodowych relacjach społeczno-gospodarczych.

GZM ma **wymiar terytorialny i instytucjonalny** (rys. 2), tj.:

- **obszar 41 gmin członkowskich**, obejmujący ok. 50% ludności woj. śląskiego i ok. 20% jego powierzchni, złożony z dwóch części (według delimitacji w rozdziale 5.2):
 - **rdzeń GZM** (strefa centralną): 18 gmin, w tym: 13 miast na prawach powiatu (Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda

Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze) oraz 5 gmin miejskich (Będzin, Czeladź, Mikołów, Radzionków, Tarnowskie Góry);

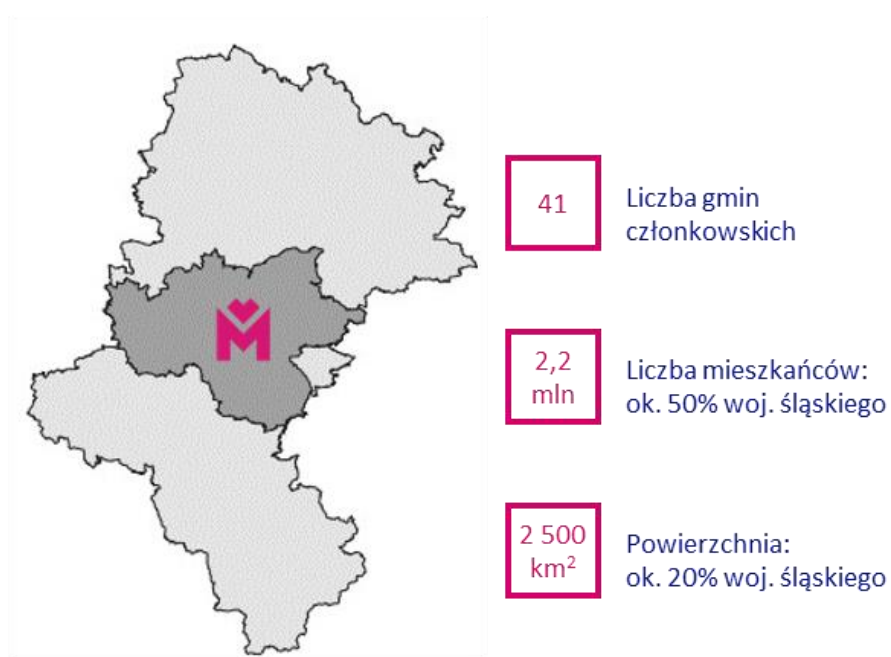
- **otoczenie rdzenia GZM** (strefa uzupełniająca): 23 gminy, w tym 8 gmin miejskich (Bieruń, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Pyskowice, Sławków, Wojkowice), 13 gmin wiejskich (Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtowice, Kobiór, Mierzęcice, Ożarowice, Pilchowice, Psary, Rudziniec, Świerklaniec, Wyry, Zbrosławice), 2 gminy miejsko-wiejskie (Siewierz, Sośnicowice);
- **instytucja** umiejscowiona pomiędzy poziomem lokalnym i regionalnym, której struktura organizacyjna wygląda następująco:
 - **Zgromadzenie GZM**: organ stanowiący i kontrolny (po jednym delegacie z każdej gminy członkowskiej);
 - **Zarząd GZM**: organ wykonawczy (pięciu członków, w tym przewodniczący; po jednym przedstawicielu z każdego podregionu);
 - **Urząd Metropolitalny**: wykonujący zadania zlecone przez Zarząd GZM.

Związek metropolitalny wykonuje zadania określone w ustawie o związku metropolitalnym w województwie śląskim (art. 12), tj.:

- kształtowanie ładu przestrzennego;
- rozwój społeczny i gospodarczy obszaru związku metropolitalnego;
- planowanie, koordynacja, integracja oraz rozwój publicznego transportu zbiorowego, w tym transportu drogowego, kolejowego oraz innego transportu szynowego, a także zrównoważona mobilność miejska;
- metropolitalne przewozy pasażerskie;
- współdziałanie w ustalaniu przebiegu dróg krajowych i wojewódzkich na obszarze związku metropolitalnego;
- promocja związku metropolitalnego i jego obszaru.

Pod względem kompetencyjnym GZM może dodatkowo realizować zadania należące do zakresu działania gminy, powiatu lub samorządu województwa albo koordynować realizację tych zadań na podstawie porozumienia zawartego z jednostką samorządu terytorialnego lub ze związkiem jednostek samorządu terytorialnego (art. 12 ust. 2 cyt. ustawy).

Rys. 2. GZM na tle województwa śląskiego

Źródło: opracowanie własne

1.2 Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju GZM

Historycznie obszar GZM charakteryzował się znacznym zróżnicowaniem kulturowym, ukształtowanym przez wpływy polskie, niemieckie, czeskie i żydowskie. Bogactwo obszaru dzisiejszej Metropolii wynika z położenia na styku dwóch różnych regionów geograficzno-historycznych: Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego.

Oprócz tego zróżnicowania cechą charakterystyczną gmin GZM jest też silne poczucie tożsamości etnicznej. Wyraża się ona m.in. poprzez takie elementy, jak gwara śląska i jej odmiany (śl. ślōnskō gōdka, ślůnsko godka), kuchnia, charakterystyczne stroje ludowe czy tradycję pracy w górnictwie i hutnictwie.

Po II wojnie światowej obszar obecnej GZM wyróżniał się na tle reszty kraju specyficzną, odmienną strukturą gospodarczą i społeczną, przypominającą bardziej zindustrializowane tereny Europy Zachodniej niż inne regiony Polski. Lokalną ludność cechowała homogeniczność w kwestii wykonywanych zawodów – w większości pracowała ona na stanowiskach robotniczych. Mieszkańcy tych terenów kultywowali własne, regionalne wartości, a praca fizyczna była podstawą etosu pracy (utożsamianego z takimi cechami, jak: pracowitość, solidność, sumienność, uczciwość, dyscyplina, szacunek do przełożonych, dobra organizacja).

Zróżnicowane i dynamiczne wydarzenia historyczne oraz położenie geograficzne wpływają na wymiar kulturowy gmin tworzących GZM. W pewnym uproszczeniu można przyjąć, że obszar ten charakteryzują takie cechy, jak:

- istnienie swoistej wspólnoty wartości podstawowych (opartych m.in. na etosie pracy);
- uznawanie i respektowanie analogicznych norm i wartości kulturowych, determinujące wysoki poziom integracji i silne związki pomiędzy społecznościami;
- stosunkowo silna identyfikacja zarówno z własną miejscowością, jak i z regionem;

- istnienie szeregu analogii i podobieństw między różnymi społecznościami, wpływające na dość dużą integrację i homogeniczność kulturową?

Występujące różnice kulturowe między poszczególnymi gminami współcześnie mają charakter drugorzędny – nie rzutują istotnie na powstawanie i utrzymywanie się podziałów społecznych, a jedynie wzbogacają kulturę obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.

1.3 Cel, zakres, podstawy prawne i formalne

Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r. (zwana: Strategią Rozwoju GZM) jest pierwszym dokumentem określającym wspólną politykę rozwoju, wraz z polityką przestrzenną, dla całego związku metropolitalnego (rys. 3).

Dokument ten opracowany został zgodnie z wymogami ustawowymi¹⁰, znowelizowanymi w 2020 r., zmierzającymi do integrowania planowania strategicznego z przestrzennym. Tym samym zawiera typowy komponent strategiczny i nowy komponent przestrzenny w formie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej (część graficzna) oraz ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej (część tekstowa).

Rys. 3. Schemat relacji ustaleń strategicznych do ustaleń i rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej

Źródło: opracowanie własne

Poprzednim obowiązującym dokumentem była tzw. mała strategia pt. Program Działań Strategicznych Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii do roku 2022 r., przyjęty w 2018 r. na początkowy okres funkcjonowania GZM.

Celem opracowania Strategii Rozwoju GZM jest określenie wspólnej wizji rozwoju dla kreowania obszaru spójnego przestrzennie, funkcjonalnie, gospodarczo i społecznie, o silnych funkcjach metropolitalnych i wysokim kapitale ludzkim.

Strategia Rozwoju GZM stanowi narzędzie:

- bezpośrednio: wspierające proces zarządzania GZM (jako instytucją i obszarem), zwłaszcza rozwojem rozumianym nie tylko jako wzrost, ale i umiejętność dostosowania się do różnego typu spadków;
- pośrednio: służące za podstawę pozyskiwania i wykorzystywania środków finansowych, w tym pochodzących ze źródeł zewnętrznych.

Strategia Rozwoju GZM wskazuje priorytetowe obszary i aktywności do realizacji do 2035 r. przez GZM. Nawiązują one zarówno do globalnych wyzwań i trendów, jak i zjawisk charakterystycznych dla GZM. Uwzględniają też tak powszechne i ważne kwestie, jak: 17 celów zrównoważonego rozwoju z Agendy ONZ, adaptacja do zmian klimatu

⁹ Uchwała nr XLII/799/17 Rady Miasta Katowice z dnia 29 maja 2017 r. w sprawie złożenia wniosku o utworzenie związku metropolitalnego w województwie śląskim pod nazwą Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia.

¹⁰ Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, przyjętych w 2020 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1378 z późn. zm.).

i transformacja energetyczna. W skali GZM to natomiast: depopulacja, kurczenie się miast i suburbanizacja¹¹, niskiej jakości przestrzeń publiczna.

Przyjęte ustalenia strategiczne są ze sobą powiązane. Wszystkie mają prowadzić do poprawy warunków życia w GZM, wzmacniania atrakcyjności i konkurencyjności GZM na tle innych metropolii (krajowych i zagranicznych), a także do lepszej sprawności instytucjonalnej i kompetencyjnej GZM.

Podstawowe założenia Strategii Rozwoju GZM przedstawia poniższy rysunek (rys. 4).

Rys. 4. Schemat założeń przyjętych do opracowania Strategii Rozwoju GZM

Źródło: opracowanie własne

Zakres Strategii Rozwoju GZM obejmuje:

- pod względem terytorialnym: 41 gmin GZM;
- pod względem czasowym: lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r., co nawiązuje do obecnego okresu programowania środków unijnych;
- pod względem merytorycznym: zakres określony w art. 10e ustawy o samorządzie gminnym, z podziałem na komponent strategiczny i planistyczny, do którego odniesienie znajduje się w ustawie o związku metropolitalnym w województwie śląskim.

¹¹ Suburbanizacja (ang.: *suburb*, czyli przedmieście): to etap rozwoju miasta, charakteryzujący się planowym rozwojem jego obrzeży i strefy podmiejskiej; migracja z centrów miast na obrzeża spowodowana jest głównie poszukiwaniem lepszych warunków zamieszkania i niższych kosztów nieruchomości; zjawisko to wymusza rozbudowę systemu transportowego (publicznego i prywatnego) i miejskiej infrastruktury, w tym: sieci wodno-kanalizacyjnych, gazowych i innych – a tym samym wzrost kosztów gminy, związanych z ich budową i utrzymaniem.

Podstawę prawną opracowania Strategii Rozwoju GZM stanowią następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim (Dz.U. z 2022 r. poz. 439, 583), z odwołaniem do ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079.);
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2021 r. poz. 1057, z 2022 r. poz. 1079);
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2022 r. poz. 1029).

Podstawą formalną realizacji Strategii Rozwoju GZM są następujące uchwały Zarządu GZM lub Zgromadzenia GZM:

- Uchwała Nr VII/34/2018 Zgromadzenia GZM z dnia 17 maja 2018 r. w sprawie przystąpienia do opracowania strategii związku metropolitalnego „Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii”;
- Uchwała Nr XXVIII/208/2020 Zgromadzenia GZM z dnia 7 października 2020 r. w sprawie określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r., w tym trybu konsultacji, z późn. zm.
- Uchwała Nr 47/2021 Zarządu GZM z dnia 9 lutego 2021 r. w sprawie uruchomienia projektu pn. Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r.;
- Uchwała Nr 235/2021 Zarządu GZM z dnia 21 września 2021 r. w sprawie powołania struktury zarządzania projektem i zespołu ds. opracowania projektu pn. Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r.

1.4 Podsumowanie procesu tworzenia Strategii Rozwoju GZM

Dokument powstawał od III kwartału 2021 r. do IV kwartału 2022 r. Był to wyjątkowy czas, naznaczony najpierw światową pandemią COVID-19, a następnie wojną w Ukrainie. Skutki obu wydarzeń będą długotrwałe i w dużej mierze nieprzewidywalne. Kolejne lata przyniosą dalsze wyzwania, do których zaliczyć można w szczególności kryzys klimatyczny i jego konsekwencje. Mogą też wpłynąć na osłabienie dotychczas silnych procesów globalizacji (w kierunku deglobalizacji). W obliczu tych zjawisk bardzo ważną staje się budowa odporności na sytuacje kryzysowe oraz wzmocnienie interdyscyplinarnych i wielosektorowych relacji.

Prace nad Strategią Rozwoju GZM przebiegały w czterech etapach, a każdy z nich został zakończony opracowaniem Zeszytu – nr 1, 2, 3, 4 (tab. 1).

Tab. 1. Etapy i zakres prac nad Strategią Rozwoju GZM

Etap prac	Podstawowy zakres prac
<p>Etap I: Prace przygotowawcze III kwartał 2021 – IV kwartał 2021</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Identyfikacja interesariuszy kluczowych dla opracowania Strategii Rozwoju GZM; • Pozyskiwanie opinii od możliwie szerokiego grona interesariuszy w formie ankietyzacji drogą internetową i podczas wydarzeń metropolitalnych (ok. 1 300 ankiet); • Zebranie i analiza najważniejszych dokumentów strategicznych i planistycznych (szczebla unijnego, krajowego, regionalnego, subregionalnego i lokalnego), wraz z wyborem kluczowych informacji do uwzględnienia w dalszych pracach (ok. 200 opracowań). <p>Zakończenie etapu I: Zeszyt nr 1: Raport z prac przygotowawczych</p>
<p>Etap II: część analityczno-diagnostyczna IV kwartał 2021 – III kwartał 2022</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadzenie analizy i diagnozy sytuacji: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzennej i instytucjonalnej GZM, z wykorzystaniem: <ul style="list-style-type: none"> • wyników I etapu prac, danych z takich źródeł, jak: statystyka publiczna (GUS, EUROSTAT), – informacji z zeszytów metropolitalnych z projektu GOSPOSTRATEG, realizowanego w ramach projektu NewUrbPact przez Instytut Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019-2021 (bezkosztowo dla GZM, jako obszaru badań), – wykazu aktywności i realizowanych projektów Urzędu Metropolitalnego, – portalu InfoGZM (autorsko wypracowanego przez GZM), • Przeprowadzenie wywiadów: indywidualnych i grupowych oraz okresowe spotkania z przedstawicielami gmin GZM, z podziałem na podregiony; • Opracowanie wniosków z Diagnozy Stanu GZM jako integralnego elementu dokumentu strategicznego. <p>Zakończenie etapu II: Zeszyt nr 2: Diagnoza Stanu GZM</p>
<p>Etap III: część delimitacyjna IV kwartał 2021 – III kwartał 2022</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Wyznaczenie obszarów funkcjonalnych GZM (obszarów o wspólnych cechach – zarówno pod względem przestrzennym, jak i społeczno-gospodarczym); • Analiza potencjalnych wariantów zasięgu GZM – delimitacja granic związku metropolitalnego (wg takich kryteriów, jak: siła oddziaływania gminy: powiązania w zakresie dojazdów i wyjazdów do pracy, występowanie funkcji metropolitalnych, demograficzny aspekt suburbanizacji: wymeldowania i zameldowania międzygminne). <p>Zakończenie etapu III: Zeszyt nr 3: Obszary Funkcjonalne GZM</p>
<p>Etap IV: część strategiczna II kwartał 2022 – I kwartał 2023</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie zasadniczego dokumentu strategicznego – wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko projektu dokumentu (wymaganą ustawowo); • Przeprowadzenie ustawowych konsultacji (min. 35 dni); • Uzyskanie obligacyjnych opinii: Zarządu Województwa (dotyczącej sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie, określonych w strategii rozwoju województwa), Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (dotyczącej oddziaływania na środowisko), nadzoru Wojewody Śląskiego (dotyczącej zgodności z przepisami prawa). <p>Zakończenie etapu IV: Zeszyt nr 4: Strategia Rozwoju GZM</p>

PODEJŚCIE PARTYCYPACYJNO-EKSPERCKIE

Podstawą całego procesu realizacji Strategii Rozwoju GZM jest otwarcie na opinię publiczną i wsparcie eksperckie. Oznacza to, że wszystkie opracowania (Zeszyty nr 1, 2, 3, 4) zostały przygotowane w toku działań badawczych, z zaangażowaniem szerokiego grona interesariuszy (i ich doбором adekwatnie do etapu prac).

Strategia Rozwoju GZM jest uchwalana przez Zgromadzenie GZM, a jej projekt jest opracowywany przez Zarząd GZM, przy wsparciu partnera wykonawczego (wybranego w postępowaniu przetargowym).

Na potrzeby realizacji projektu Zarząd GZM powołał strukturę zarządzania projektem. W jej skład wchodzi:

- 1) Metropolitalna Rada Rozwoju – interdyscyplinarne grono ekspertów, reprezentujących władzę samorządową i rządową, różne środowiska społeczno-gospodarcze i naukowo-badawcze;
- 2) Komitet Sterujący (wybrani członkowie Zarządu GZM i kierownik projektu);
- 3) Zespół Roboczy (dyrektorzy poszczególnych Departamentów Urzędu Metropolitalnego);
- 4) Zespół ds. realizacji projektu (pracownicy Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej).

Ważnymi uczestnikami procesu byli także:

- przedstawiciele gmin członkowskich, instytucji (publicznych, rządowych, samorządowych), środowisk naukowych, gospodarczych, pozarządowych, stowarzyszeń zawodowych i mieszkańcy – zaangażowani przy:
 - rozpoznawaniu oczekiwań, wyzwań, potrzeb GZM – tzw. prekonsultacje (etap I);
 - pozyskiwaniu danych do prac diagnostycznych i delimitacyjnych (etap II, III);
 - konsultacjach ustawowych projektu dokumentu strategicznego (etap IV);
- eksperci zewnętrzni – przedstawiciele środowisk naukowych z GZM (Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Uniwersytetu Śląskiego, Politechniki Śląskiej, Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu i inni) jako autorzy koreferatów do poszczególnych Zeszytów lub ich części – dobierani adekwatnie do omawianego aspektu.

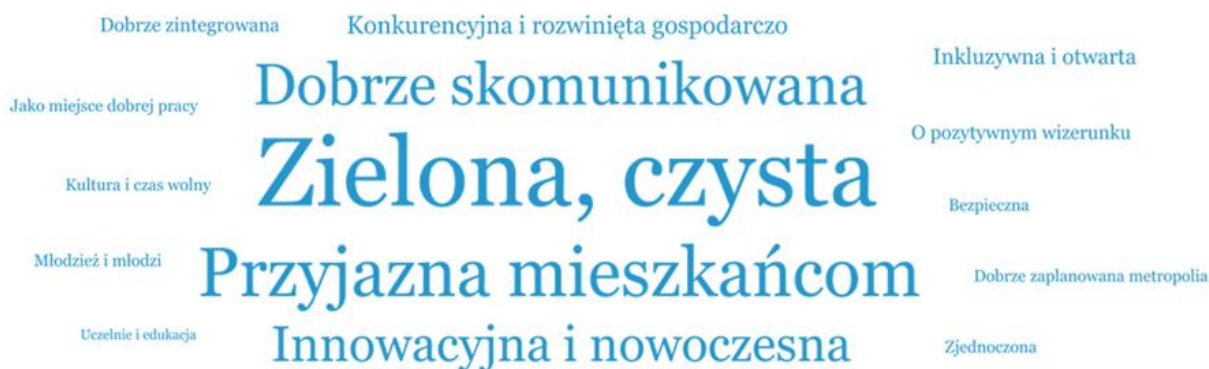
W pracach z uczestnikami procesu korzystano z następujących form kontaktu:

- ogólnodostępna ankieta (w formie internetowej i papierowej) – prekonsultacje;
- pogłębione wywiady indywidualne (ang.: *IDI – Individual In-depth Interview*): (ok. 30), m.in. z przedstawicielami takich instytucji, jak: Zarząd Województwa Śląskiego, starostwa powiatowe, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Zarząd Dróg Wojewódzkich, PKP PLK S.A., Główny Instytut Górnictwa, Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, Lasy Państwowe, PGW Wody Polskie;
- tematyczne spotkania z gminami (z podziałem na 5 podregionów) i z pracownikami Urzędu Metropolitalnego (dot. diagnozy stanu GZM, ustaleń strategicznych, modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej);
- wywiady grupowe (5): z sektorem nauki, gospodarki i otoczenia biznesu, organizacjami społecznymi, Towarzystwem Urbanistów Polskich, Metropolitalnym Zespołem ds. wyzwań demograficznych;
- bieżące spotkania z Zarządem GZM, Komitetem Sterującym, Zespołem Roboczym i okresowo z delegatami Zgromadzenia GZM.

Źródło: opracowanie własne

Poza udziałem instytucjonalnych interesariuszy pozyskane zostały opinie mieszkańców na temat pożądanego obrazu GZM w 2035 r. (w ramach I etapu prac, Zeszyt nr 1). Podsumowaniem wyrażonych opinii jest tzw. mapa myśli – prezentowana poniżej (rys. 5).

Rys. 5. Mapa myśli mieszkańców GZM o GZM w perspektywie 2035 r.

Źródło: opracowanie własne

2. Wnioski z Diagnozy Stanu GZM

Punktem wyjścia do opracowania Strategii Rozwoju GZM są wnioski z Diagnozy Stanu GZM (tab. 2). Diagnoza Stanu GZM stanowi odrębne opracowanie (Zeszyt nr 2). Zawiera ona takie podstawowe informacje, jak:

- opis stanu istniejącego GZM w pięciu aspektach: społecznym, gospodarczym, przestrzennym, środowiskowym i instytucjonalnym;
- uwarunkowania i wyzwania rozwoju GZM, zidentyfikowane na podstawie analiz:
 - SWOT – identyfikującej: silne strony (S), słabe strony (W), szanse (O), zagrożenia (T), jakie stoją przed GZM, rozumianą jako obszar metropolitalny i jako instytucja;
 - PESTEL – analizującej czynniki mające wpływ na funkcjonowanie GZM: polityczne (P), gospodarcze (E), społeczne (S), technologiczne (T), środowiskowe (E), prawne (L);
- wykaz wiodących funkcji metropolitalnych w GZM, wybranych na podstawie takich kryteriów, jak: siła oddziaływania danej funkcji (ponadlokalnie, krajowo, międzynarodowo), oraz cech wyróżniających (rozpoznawalność w kraju i za granicą, ważność dla rozwoju i promocji GZM, ranga formy ochrony – dla zabytków);
- porównanie GZM z innymi krajowymi i zagranicznymi metropoliami w ramach analizy benchmarkingowej;
- kluczowe wyzwania, przed którymi stoi GZM, wynikające z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych.

2.1 Synteza wniosków z Diagnozy Stanu GZM, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu gospodarczego

Wnioski z Diagnozy Stanu GZM zostały podzielone wg aspektów, analogicznie jak w samej Diagnozie Stanu GZM i oznaczone plusem lub minusem (zależnie od tego, czy dany wniosek ma charakter pozytywny czy negatywny).

Na tej podstawie określono najważniejsze wyzwania rozwojowe, tj. odnoszące się co najmniej do dwóch z pięciu aspektów z Diagnozy Stanu GZM.

UWAGA:

Dane zawarte we wnioskach z opracowania pn. Diagnoza Stanu GZM:

- bazowały na najbardziej aktualnych danych, dostępnych w chwili jego powstawania (przełom 2021/2022);
- podawane były dla różnych lat lub przedziału lat – z uwagi na różną dostępność danych;
- odnosiły się do różnego poziomu agregacji danych statystycznych – z uwagi na brak dostępności wszystkich przydatnych danych na poziomie gmin (część dla powiatów, a część dla województwa).

Tab. 2. Synteza Diagnozy Stanu GZM wg 5 aspektów (z podziałem na podaspekty)

Aspekt środowiskowy	
Zasoby przyrodnicze	
	Mimo intensywnych przekształceń środowiska, wynikających z wieloletniej działalności przemysłowej, GZM wyróżnia się dużą powierzchnią terenów zieleni, w tym zwłaszcza lasów (ok. 1/4 powierzchni GZM) i relatywnie dobrym dostępem do terenów zieleni publicznej (urządzonej).
Jakość powietrza	
	Obszar GZM zmaga się z problemami wynikającymi z zanieczyszczenia powietrza (niskiej emisji), pochodzącego przede wszystkim z indywidualnych źródeł ciepła (spalanie paliw stałych, w tym niskiej jakości, w przestarzałych urządzeniach grzewczych) i transportu samochodowego; to przede wszystkim pyły zawieszane (PM10 i PM2,5) i benzo(a)piren, a także dwutlenek azotu (NO ₂), tlenki węgla (CO, CO ₂). Znacznie mniejszy udział stanowią emisje zanieczyszczeń z działalności przemysłowej, z uwagi na obowiązek stosowania urządzeń odpylających.
	Oprócz indywidualnych działań gmin GZM włącza się w ograniczanie niskiej emisji, m.in. poprzez takie inicjatywy, jak Program działań na rzecz ograniczenia niskiej emisji (ok. 95,71 mln zł na 170 projektów zgłoszonych przez gminy członkowskie w latach 2020-2021 r.).
Gospodarka odpadami	
GZM boryka się z problemami związanymi z gospodarką odpadami, m.in. z: licznymi dzikimi wysypiskami, niewystarczającą przepustowością instalacji do segregowania odpadów, brakiem biogazowni czy instalacji termicznego przekształcania odpadów komunalnych na swoim terenie. Część gmin członkowskich już teraz ma problem z osiągnięciem wymaganego ustawą poziomu przygotowania do ponownego użycia i recyklingu odpadów komunalnych.	
Gospodarka wodami	
	W 2020 r. na każdego mieszkańca GZM przypadało 64,3 m ³ zużycia wody ogółem, co sytuuje GZM wśród metropolii oszczędnie gospodarujących wodą. Co więcej, pod względem zużycia wody przez gospodarstwa domowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca, GZM z wynikiem 32,5 m ³ wypada najkorzystniej wśród wszystkich obszarów metropolitalnych w kraju.
	Wyjątkowo wysoki – na tle kraju i innych metropolii – jest wolumen nieoczyszczonych ścieków przemysłowych, odprowadzanych do wód lub gleb (w 2020 r. wynosił on 53 tys. dam ³), i wolumen ścieków przemysłowych, zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego (w 2020 r. było to ok. 48 tys. dam ³).
	W GZM, zwłaszcza w rdzeniu, występuje zarówno zagrożenie podtopieniami (w wyniku nawalnych opadów), jak i suszą, m.in. w związku z wysokim stopniem uszczelnienia nawierzchni (ok. 30% powierzchni GZM), nieprzystosowaniem kanalizacji deszczowej do intensywnych opadów deszczu i brakiem lokalnej retencji.
Zanieczyszczenie gleby	
	Na terenie GZM występuje silne zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi (ołowiem i kadmem) – w dużej mierze to tzw. zanieczyszczenia obszarowe – historyczne, będące ubocznym skutkiem trwającej wiele dziesięcioleci eksploatacji złóż naturalnych oraz działalności ciężkiego przemysłu, a obecnie generowane przez transport.
Adaptacja do zmian klimatu	
	Część gmin GZM posiada miejskie plany adaptacji do zmian klimatu (tzw. MPA): w latach 2017-2019 opracowano je dla 12 miast GZM (Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Tychy i Zabrze), w 2022 r. opracowała go gmina Bieruń. Jest to podstawa do realizacji zadań z zakresu zielonej i niebieskiej infrastruktury oraz poprawy bioróżnorodności.
	Położenie GZM na głównym dziale wodnym w Polsce (między Odrą a Wisłą) może powodować niedobory wody z powodu wyższego (niż z innych obszarów) odpływu wód powierzchniowych.

Aspekt środowiskowy**Transformacja energetyczna**

	Znaczny udział górnictwa i innych sektorów gospodarki o wysokiej energochłonności sprawia, że GZM jest bardziej narażona na negatywne skutki transformacji energetycznej; głównym źródłem produkcji energii elektrycznej i ciepła pozostaje węgiel kamienny (71,8% produkcji ciepła ogółem w 2020 r.), a województwo śląskie zużywa najwięcej węgla wśród województw. Emisja CO ₂ z zakładów szczególnie uciążliwych w powiatach GZM wyniosła 18,6 mln t w 2020 r.
	Udział odnawialnych źródeł energii (OZE) w produkcji energii i ciepła w województwie śląskim, w tym w GZM, jest niewielki i od kilku lat należy do najniższych w kraju (w 2019 r. wyniósł odpowiednio 4,4% i 2,8% – wobec 15,5% i 9,5% w kraju).

Aspekt przestrzenny i transportowy**Jakość przestrzeni publicznej**

	GZM to ośrodek policentryczny, należący do czołowych polskich obszarów metropolitalnych, jedyny ustanowiony ustawowo.
	Problemem rdzenia jest wyludnianie się śródmieść, a w konsekwencji występowanie licznych pustostanów: w niektórych miastach na prawach powiatu na 100 lokali mieszkalnych przypada więcej niż jedno mieszkanie opuszczone – ponad dwukrotnie więcej niż przeciętnie w Polsce.
	Dostępność terenów rekreacyjnych w GZM jest większa niż średnio w Polsce i województwie śląskim (w 2019 r. wynosiła 25,9 m ² na 1 mieszkańca, wobec, odpowiednio, 20,2 m ² i 15,9 m ²). Liczne są także zbiorniki wodne (pochodzenia antropogenicznego), które mają duże znaczenie rekreacyjne, a także krajobrazowe.
	Ważnym problemem jest tzw. betonoza, czyli nadmierne zabudowywanie terenów w miastach i nadmierne uszczelnianie powierzchni, zmniejszanie terenów zieleni publicznej oraz terenów przyrodniczych i rekreacyjnych (tereny nieprzepuszczalne pokrywają około 30% powierzchni GZM). Działania te przekładają się na wysokie ryzyko występowania niekorzystnych zjawisk, takich jak: susze, podtopienia z nawałnych opadów, miejskie wyspy ciepła, zagrożenia dla bioróżnorodności.

Tereny zdegradowane, w tym przemysłowe

	W GZM występuje ponad 250 zwałowisk (hałd), wyrobisk i innych nieużytków pogórnictwa oraz liczne tereny przemysłowe (o łącznej powierzchni ok. 63 km ²), z których część stanowią obiekty zdegradowane i niebezpieczne. Nieuregulowane kwestie własnościowe utrudniają zagospodarowanie tych terenów.
---	---

Mieszkalnictwo

	W skali całej GZM odnotowuje się relatywnie wyższą liczbę mieszkań w stosunku do liczby mieszkańców niż w innych obszarach metropolitalnych. Dostępność mieszkań rośnie: z jednej strony za sprawą zmniejszającej się liczby ludności, z drugiej za sprawą wzrostu liczby lokali mieszkalnych.
	W GZM problemem jest niewystarczająca dostępność cenowa mieszkań i ich niski standard. GZM należy do obszarów o największej skali niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych wśród osób o relatywnie niskich dochodach. Świadczy o tym największy wśród wszystkich polskich metropolii popyt na lokale komunalne.

Mobilność i różne formy transportu

	GZM charakteryzuje się zarówno bardzo gęstą siecią drogową (na 100 km ² przypada tu 250,19 km dróg, podczas gdy średnia wojewódzka wynosi 206,7 km), autostradową (135 km) i kolejową (łączna długość eksploatowanych linii kolejowych w województwie wynosiła 1 912 km w 2020 r.), co stanowi 9,8% tego typu infrastruktury w Polsce, jak i dobrymi połączeniami komunikacyjnymi z innymi ośrodkami miejskimi, międzynarodowym portem lotniczym i bardzo dobrze rozwiniętą siecią transportu publicznego.
---	---

Aspekt przestrzenny i transportowy	
	Jeśli chodzi o układy transportowe, w skali GZM zauważalne są niewystarczające połączenia drogowe o przebiegu północ-południe, brak połączenia drogowego z terminalem w Sławkowie i brak połączenia kolejowego rdzenia GZM z Międzynarodowym Portem Lotniczym Katowice.
	Obecnie organizacja publicznego transportu zbiorowego (poprzez Zarząd Transportu Metropolitalnego – ZTM) jest jednym z wiodących obszarów aktywności GZM. ZTM organizuje 459 linii komunikacji miejskiej: 421 linii autobusowych, 30 linii tramwajowych oraz 8 linii trolejbusowych, którymi codziennie porusza się ok. 1 500 pojazdów pod szyldem ZTM, docierających do ok. 7 tys. przystanków i pokonujących ponad 100 mln km rocznie (dane za 2020 r.).
	W GZM znajduje się obecnie prawie 600 km dróg rowerowych na terenie 36 gmin. Powstają również nowe lokalne i międzygminne połączenia rowerowe (m.in. wg założeń opracowania pt. Studium Systemu Tras Rowerowych, 2018). Oprócz tego GZM realizuje różne inicjatywy w zakresie polityki rowerowej, np. Rower Metropolitalny czy velostrady.
Planowanie przestrzenne	
	Na tle województwa śląskiego GZM cechuje relatywnie niskie pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (łączne pokrycie mpzp w GZM wynosiło 67% i było nieco niższe niż w całym woj. śląskim – 71%). W obrębie samej GZM sytuacja jest pod tym względem bardzo zróżnicowana. Niskie pokrycie planami na obszarach podlegających suburbanizacji skutkuje chaotycznym zagospodarowywaniem przestrzeni podmiejskich.

Aspekt społeczny	
Podstawowe procesy ludnościowe	
	W 2021 r. GZM zamieszkiwało 2,21 mln osób (49,6% ludności województwa śląskiego, przy 20% jego powierzchni). Średnia gęstość zaludnienia wynosiła 869 osób na 1 km ² (blisko 3-krotnie więcej niż średnia dla województwa śląskiego: 363 osób na 1 km ²).
	GZM jako całość jest obszarem dotkniętym długofalowym procesem depopulacji, na który składają się 3 równoległe problemy: niski poziom urodzeń, wysoka liczba zgonów i ujemne saldo migracji. Ruch naturalny przyczynia się do depopulacji GZM w większym stopniu niż procesy migracyjne. Proces depopulacji jest nierównomierny – gminy z otoczenia rdzenia zyskują mieszkańców w procesie suburbanizacji, a miasta rdzenia tracą mieszkańców, co przy obecnych trendach może spowodować spadek populacji GZM jako całości o ponad 10% już w 2035 r.
	Po rozpoczęciu wojny w Ukrainie na terenie GZM osiedliło się ok. 300 tys. uchodźców, przede wszystkim w miastach. Jeśli część z tych osób zdecyduje się na stałe związać z regionem, może to przynajmniej częściowo osłabić trendy dezurbanizacyjne i depopulacyjne.
	W związku z postępującym starzeniem się społeczeństwa udział osób starszych dynamicznie rośnie. Jest to szczególnie widoczne w większości gmin rdzenia, dotkniętych procesami suburbanizacji. W 2020 r. w GZM na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają 70,7 osób w wieku nieprodukcyjnym (więcej niż na poziomie województwa i kraju). Osoby powyżej 60. roku życia stanowiły w 2020 r. 28,4% populacji GZM (przy 27,2% w województwie śląskim i 25,6% w kraju).
	Dużym problemem jest odpływ młodych ludzi z GZM. Odróżnia to GZM od innych największych metropolii w Polsce, w których liczba młodziarzy i młodych dorosłych wyraźnie się zwiększa. Między 2019 a 2020 r. liczba młodych dorosłych zmniejszyła się przeciętnie o 1 osobę na każdy 1 000 mieszkańców (ogółem).
	W GZM przeciętna oczekiwana długość życia jest krótsza niż średnia dla Polski (dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet), co dodatkowo pogorszyła pandemia COVID-19 (w obliczu pandemii oczekiwana długość życia uległa skróceniu o 0,8 roku w przypadku kobiet i aż o 1,5 roku w przypadku mężczyzn).
Spójność społeczna i włączenie społeczne	
	Pod względem problemów społecznych sytuacja GZM jest statystycznie lepsza niż w skali kraju, co znajduje potwierdzenie w relatywnie niskim odsetku osób korzystających z pomocy społecznej. Wynika

Aspekt społeczny	
	to m.in. z wyższego poziomu dochodów mieszkańców. Statystyki pokazują natomiast istotne różnicowania wewnętrzne.
	Województwo śląskie zajmuje pierwsze miejsce wśród województw pod względem liczby osób z niepełnosprawnościami – w przypadku GZM ich udział w ogóle populacji szacuje się na poziomie 12% (5. miejsce wśród 8 największych obszarów metropolitalnych w Polsce).
	Mimo ogólnie niskiego poziomu bezrobocia zwraca uwagę jego duże zróżnicowanie wewnątrz GZM. W niektórych miastach stanowi ono poważny problem, także ze względu na strukturę – duży udział osób trwale wykluczonych z rynku pracy, o niskich kwalifikacjach i niskim potencjale aktywizacyjnym. Kobiety stanowią większość bezrobotnych w GZM (54%), pomimo mniejszego udziału zarówno w populacji osób aktywnych zawodowo, jak i populacji w wieku produkcyjnym ogółem.
Infrastruktura społeczna, dostęp do usług	
	Na tle Polski województwo śląskie i GZM wyróżnia wysoki poziom infrastruktury ochrony zdrowia – region jest ogólnopolskim liderem w wielu dziedzinach medycyny (m.in. kardiologia i kardiochirurgia, ortopedia i traumatologia narządu ruchu, transplantologia, rehabilitacja medyczna, onkologia), posiada znacznie większą dostępność łóżek i personelu medycznego. Medycyna i ochrona zdrowia stanowią jedną z Inteligentnych Specjalizacji Województwa Śląskiego.
	W GZM z roku na rok przybywa różnorodnych imprez artystyczno-rozrywkowych i sportowych o charakterze masowym i ogólnopolskiej popularności (np. FEST Festival, OFF Festival), wzrasta też łączna liczba ich uczestników. W rekordowym 2018 r. zorganizowano 552 imprezy masowe, w których wzięło udział ponad 3,1 mln osób. Mimo znacznego spadku liczby wydarzeń, spowodowanego pandemią COVID-19, w ostatnim roku można było zaobserwować, że organizowano ich coraz więcej.
	W gminach rdzenia znajdują się największe i najbardziej znaczące instytucje kultury. Na miano kulturalnego centrum GZM zasługują niewątpliwie Katowice, kumulujące wszystkie obecne na obszarze GZM funkcje kulturalne.
	Wskaźnik liczby muzeów na 100 tys. mieszkańców w GZM jest nieznacznie niższy niż średnia dla Polski (2,1 wobec 2,4) – wg stanu na 2020 r., a zarazem wyższy niż na poziomie całego województwa (1,8).
	Mimo rosnącej liczby placówek opieki żłobkowej i przedszkolnej w GZM problem dostępności usług opiekuńczych może przyczyniać się do wyraźnie niższej aktywności zawodowej kobiet niż mężczyzn. W 2020 r. współczynnik aktywności zawodowej kobiet w województwie śląskim wyniósł 46,3%, z kolei dla mężczyzn było to 61,7%.
	Na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym jakość kształcenia w GZM nie wyróżnia się na tle województwa i kraju. Jednak na poziomie poszczególnych gmin GZM ujawniają się bardzo wyraźne różnice – gorsze wyniki w nauce odnotowują uczniowie z niektórych miast rdzenia. Wyzwaniem pozostaje dostosowywanie siatki szkół do zmieniającej się sieci osadniczej oraz rozwój połączeń transportowych w kontekście zapewnienia dostępu do bardziej skoncentrowanej przestrzennie oferty placówek edukacji ponadpodstawowej.
	W GZM siedzibę ma 18 szkół wyższych, a także 15 filii i wydziałów zamiejscowych uczelni. Wielość i różnorodność szkół wyższych na obszarze GZM stwarza dobrą bazę do kształcenia wysoko wykwalifikowanych kadr oraz umacniania pozycji GZM jako ośrodka badawczo-naukowego.
	Oferta szkół wyższych z GZM nie jest postrzegana jako atrakcyjna, zarówno w rankingach, jak i w opiniach części interesariuszy. Może to być powodem widocznej w ostatnich latach tendencji spadkowej – zarówno pod względem liczby uczelni w GZM, jak i liczby studentów (w roku akademickim 2020/21 w GZM studiowało tylko niespełna 90 tys. osób). Oferta i prestiż szkół wyższych jest też czynnikiem wpływającym na decyzje migracyjne młodych ludzi, którzy wyjeżdżają do konkurencyjnych ośrodków akademickich (np. do Krakowa, Wrocławia, Warszawy).
Bezpieczeństwo publiczne	
	Na tle kraju i obszarów metropolitalnych (FUA) GZM (zwłaszcza rdzeń) należy do obszarów o najwyższym poziomie przestępczości (przeciętnie 75,5 tys. przestępstw rocznie, średnio 31 przestępstw na 1 000 mieszkańców). Do najczęstszych naruszeń prawa należą przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce.

Aspekt społeczny	
	Wraz ze wzrostem korzystania z usług cyfrowych i zakupów internetowych nasiliło się też występowanie cyberprzestępstw.
Partycypacja społeczna	
	W GZM zidentyfikowano relatywnie niski poziom aktywności społecznej, partycypacji wyborczej, a także słabo rozwiniętą sieć podmiotów ekonomii społecznej. Może to częściowo wynikać z odpływu młodych, aktywnych osób, które zwykle wykazują się dużą aktywnością społeczną i są osobami o relatywnie wysokich kwalifikacjach. Spośród gmin, w których organizowano co najmniej trzy edycje budżetu obywatelskiego w latach 2015-2020, najwyższa frekwencja wystąpiła w Łędzinach (19,6%), Mikołowie (15,5%), Piekarach Śląskich (14,9%) i Zabrze (14,6%), a najniższa w Knurowie (2%), Będzinie (3,3%), Rudzie Śląskiej (4,3%) i Chorzowie (5,2%). W 2021 roku w ramach VIII edycji Budżetu Obywatelskiego w Katowicach w głosowaniu wzięło udział 43 382 mieszkańców Katowic, co dało frekwencję na poziomie 15,84%.
Aspekt gospodarczy	
Potencjał gospodarki	
	Silne tradycje przemysłowe, rozwinięta infrastruktura przemysłowa, transportowa, logistyczna w połączeniu z wyszkolonymi kadrami i dostępem do bazy akademickiej sprawiają, że w GZM występuje wysoka koncentracja firm produkcyjnych. Skutkuje to znaczącym udziałem GZM w eksporcie Polski. Pierwsze miejsce pod względem wartości eksportu zajmuje przemysł motoryzacyjny, duże znaczenie mają też hutnictwo stali, produkcja wyrobów z porcelany i ceramiki, hutnictwo szkła czy przetwórstwo tworzyw sztucznych.
	GZM i województwo śląskie należą do najbardziej rozwiniętych gospodarczo obszarów kraju, o dużym potencjale infrastrukturalnym, technicznym i instytucjonalnym: 7,7% PKB Polski jest wytwarzane w podregionach tworzących GZM. Z punktu widzenia wkładu do PKB największą rolę odgrywa podregion katowicki, odpowiadający w 2019 r. za 21% PKB całego woj. śląskiego. Na kolejnych pozycjach są: podregion sosnowiecki i gliwicki (odpowiednio 13% i 12%), tyski (10%) i bytomski (7%).
	Trwająca od trzech dekad transformacja społeczno-energetyczna i dysproporcje pomiędzy podregionami przyczyniają się do utraty znaczenia GZM pod względem wytworzonego PKB. Udział GZM w PKB Polski maleje. W 2010 r. podregiony statystyczne zlokalizowane w GZM generowały 8,4% krajowego PKB, natomiast w 2019 r. już tylko 7,7%. Ponadto gminy dotknięte problemami społeczno-gospodarczymi cechują się relatywnie niższą konkurencyjnością, mniejszą atrakcyjnością gospodarczą w stosunku do innych dużych miast i ograniczonymi możliwościami inwestycyjnymi.
	Atutem GZM jest dostęp do wykwalifikowanej siły roboczej, infrastruktury transportowej, instytucji otoczenia biznesu, terenów inwestycyjnych i instrumentów wsparcia (Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna), co sprzyja inwestycjom zagranicznym. Ponad 60% podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego z województwa śląskiego działa w GZM.
	Wartość kapitału zagranicznego ulokowanego w GZM rośnie (mimo spadku liczby podmiotów zagranicznych). Pod względem tempa przyrostu inwestycji w stosunku do 2014 r. GZM zajmuje trzecie miejsce wśród 8 największych obszarów metropolitalnych w Polsce (wzrost o 30%). Wyprzedza ją pod tym względem tylko metropolia poznańska (wzrost o 57%) i wrocławska (wzrost o 55%). Jeśli uwzględnić różnice w wielkości poszczególnych obszarów metropolitalnych, obecna pozycja GZM pod względem obecności kapitału zagranicznego jest przeciętna na tle innych metropolii.
	Dysproporcje między gminami GZM przejawiają się w poziomie życia mieszkańców. Mieszkańcy miast, takich jak Katowice i Gliwice są równie zamożni pod kątem dochodów jak mieszkańcy innych największych miast w Polsce (średnio jest to odpowiednio 6 176 zł i 5 890 zł), podczas gdy mniejsze ośrodki oferują niższe wynagrodzenia (w Świętochłowicach czy Rudzie Śląskiej pracownicy otrzymują ok. 4 400 zł). Zgodnie z aktualnymi prognozami gospodarczymi dystans między mniejszymi gminami a wiodącymi ośrodkami będzie ulegał zwiększeniu.
Struktura gospodarki	
	Pod względem wytwarzanej wartości dodanej w GZM wciąż dużą rolę odgrywa przemysł. W podregionach: tyskim, sosnowieckim i gliwickim przemysł rozwija się bardziej niż usługi. Natomiast

Aspekt gospodarczy	
	w podregionie katowickim dominuje sektor usług, a coraz większy udział w gospodarce mają nowoczesne usługi dla biznesu i branża IT.
	Pod względem struktury zatrudnienia GZM jest jednym z najbardziej uprzemysłowionych obszarów w Polsce i w UE. Zatrudnieni w przemyśle i przetwórstwie przemysłowym stanowią ponad 30% ogółu pracujących (poza mikroprzedsiębiorstwami).
Przedsiębiorczość	
	W 2020 r. na obszarze GZM zarejestrowanych było ponad ćwierć miliona firm (5,5% wszystkich firm zarejestrowanych w kraju). W strukturze przedsiębiorstw w GZM znaczący jest udział podmiotów relatywnie dużych, o większym potencjale inwestycyjnym i innowacyjnym (co m.in. wynika z obecności dużych zakładów przemysłowych). W strukturze przedsiębiorstw dominują mikroprzedsiębiorstwa (1 808 firm na 10 tys. mieszkańców). Znacznie mniej jest małych (69,1), średnich (14,5) i dużych przedsiębiorstw (2,4 firmy na 10 tys. mieszkańców).
	W skali całej GZM liczba przedsiębiorstw zwiększyła się w ostatniej dekadzie o 10%, co oznacza dwukrotnie wolniejszy przyrost niż w skali kraju. W strukturze nowo powstających firm relatywnie mniejszy udział mają firmy z sektorów wiodących.
Metropolitalność	
	Funkcje metropolitalne w niektórych gminach GZM wykształcały się z pewnym opóźnieniem w stosunku do innych ośrodków krajowych i zagranicznych z uwagi na wcześniejszą dominującą rolę ośrodka przemysłowego (do końca lat 80. XX w.). Wciąż GZM nie jest dostatecznie rozpoznawalna jako gracz w sieci metropolii krajowych i zagranicznych (cechą typową dla metropolii jest jej intensywniejsze funkcjonowanie w sieci powiązań z innymi metropoliami niż z bezpośrednim otoczeniem). Funkcje metropolitalne GZM wymagają wzmocnienia. Spośród 13 badanych wskaźników metropolitalności jedynie w 4 obszarach wartość danego wskaźnika dla GZM była wyższa od wyniku przynajmniej jednej polskiej aglomeracji (wzrost gospodarczy, obciążenie demograficzne, przyrost populacji i potencjał ICT).
Innowacyjność	
	Metropolia, dzięki koncentracji konkurencyjnych podmiotów gospodarczych oraz działaniom instytucji publicznych, wytworzyła dosyć wcześnie, na tle innych regionów, ekosystem wspierający rozwój przemysłu 4.0 (klaster SAAM, Centrum Przemysłu 4.0 na Politechnice Śląskiej), przez co staje się wiodącym regionem w Polsce w tym obiecującym kierunku rozwoju.
	GZM w latach 2018-2021 zajmowała drugie miejsce wśród wszystkich obszarów metropolitalnych w Polsce pod względem liczby zgłoszeń patentowych ogółem. Większość zgłoszeń patentowych (54%) pochodziła z jednostek naukowych lub szkół wyższych.
	Jednakże, uwzględniając liczbę mieszkańców, GZM zajmuje 7. miejsce wśród 8 największych obszarów metropolitalnych w Polsce pod względem liczby wniosków patentowych na 1 milion osób.
	Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców GZM, Metropolia zajmuje przedostatnie miejsce wśród 8 głównych obszarów metropolitalnych pod względem liczby pracujących w usługach wiodących (gorzej wypada aglomeracja trójmiejska), chociaż bezwzględna liczba pracujących w tych usługach sprawia, że GZM zajmuje drugie miejsce wśród 8 głównych obszarów metropolitalnych (za aglomeracją warszawską).
	W stosunku do innych polskich metropolii w GZM powstaje relatywnie mniej nowych przedsiębiorstw, a także rzadziej są to przedsiębiorstwa z branż o dużym potencjale innowacyjności i wysokiej techniki. W latach 2016-2020 na terenie GZM powstało blisko 6 tys. nowych firm w sektorach technologicznych, jednak w relacji do liczby mieszkańców GZM wzrost ten jest niższy niż w przypadku innych krajowych metropolii.

Aspekt gospodarczy	
Dekarbonizacja gospodarki	
	Ze względu na postępującą transformację energetyczną w najbliższych dekadach działalność górnicza oraz wykorzystanie węgla jako źródła energii będzie stopniowo ograniczane. Proces ten będzie wpływać nie tylko na zatrudnienie w górnictwie, ale także w powiązanych z nim branżach. Jest to dla gospodarki GZM zarówno wyzwanie (przebranżowienie, zagospodarowanie terenów przemysłowych), jak i szansa rozwojowa (nowe branże przemysłowe i usługowe). Proces dekarbonizacji może być jednak spowolniony z powodu obecnie trwającej wojny w Ukrainie.
	W 2041 r. planowane jest zamknięcie ostatniej kopalni węgla kamiennego na terenie GZM. W związku z transformacją energetyczną szacuje się, że 110-120 tys. osób może wymagać przekwalifikowania i przebranżowienia. Istnieje zagrożenie społecznymi napięciami wokół procesu transformacji gmin górniczych. Wyzwaniem może być też silne przywiązanie do tradycji górniczych i trudność w przekwalifikowaniu zawodowym.
Zasoby pracy	
	GZM posiada rozwinięty rynek pracy, atrakcyjny zarówno z perspektywy pracowników, jak i pracodawców. Przeciętne zatrudnienie w GZM na koniec 2020 r. wynosiło 686 tys. osób (drugie miejsce po Warszawie) – liczba ta nie uwzględnia osób zatrudnionych w mikroprzedsiębiorstwach.
	Szkoły branżowe i techniczne w GZM kształcą głównie w zakresie różnego rodzaju usług społecznych, a także w zawodach związanych z przemysłem spożywczym i gastronomią lub mechaniką (poza mechaniką pojazdową). Natomiast inne gałęzie (takie jak: elektronika, przemysł samochodowy, transport i logistyka, branża informatyczna) nie mają w GZM większego zaplecza szkoleniowego niż w innych metropoliach.
	Najpopularniejsze kierunki studiów w GZM w 2020 r. to: I miejsce – biznes, zarządzanie, administracja lub prawo (22%), II miejsce – kierunki związane z medycyną, zdrowiem lub opieką społeczną (19%), co zdecydowanie wyróżnia GZM na tle innych dużych ośrodków metropolitalnych.
	W 2020 r. na kierunkach inżynierskich, informatycznych lub innych ścisłych (np. matematycznych, statystycznych) kształciło się 21% studentów – znacznie mniej niż w metropolii krakowskiej czy wrocławskiej.
	Ze względu na procesy demograficzne i wysoką konkurencję między GZM a innymi regionami (w przyciąganiu potencjalnych mieszkańców, studentów, wysoko wykwalifikowanych pracowników, inwestorów czy turystów) niedobór pracowników może stanowić barierę rozwoju gospodarczego GZM.
	Niepokojącą tendencją dla GZM jest relatywnie niska stopa aktywności zawodowej i pogłębiający się powoli dystans w tym zakresie między województwem śląskim a resztą kraju. Niski poziom aktywności zawodowej dotyczy zwłaszcza kobiet i osób powyżej 45 r.ż. Trend utrzymuje się niezmiennie od 2010 r.
Odporność gospodarki w kontekście pandemii COVID-19	
	Z uwagi na znaczącą rolę eksportu GZM wykazuje dużą wrażliwość na globalne kryzysy gospodarcze. Konsekwencje pandemii COVID-19 najbardziej odczuły miasta z GZM o największym udziale w eksporcie: Dąbrowa Górnicza, Gliwice i Tychy.
Gospodarka senioralna	
	W związku z rosnącym udziałem seniorów w całości populacji GZM polityki publiczne w większym stopniu powinny uwzględniać potrzeby tej grupy mieszkańców. Z uwagi na najwyższy w Polsce przeciętny poziom emerytur i rent w województwie śląskim (3 044,95 zł w 2021 r. w porównaniu ze średnią krajową w wysokości 2 623,26 zł) istnieją dobre warunki do rozwoju znaczenia produktów i usług z zakresu srebrnej gospodarki.
	Dotychczas cechą charakteryzującą GZM była relatywnie szybka rezygnacja z aktywności ekonomicznej na rzecz pobierania świadczeń emerytalnych. Obecnie obserwuje się odwrotny trend – w województwie śląskim odnotowuje się jeden z najwyższych wskaźników pracujących emerytów (73 osoby na 1 000 osób pracujących – wobec 61 w Polsce).

Aspekt gospodarczy

- ⊖ Nieustanny wzrost liczby i udziału osób w wieku starszym w ogólnej populacji stwarza szereg wyzwań w kontekście polityki społeczno-gospodarczej, takich jak malejący odsetek społeczeństwa aktywnego zawodowo, coraz większe obciążenie systemu emerytalnego i ochrony zdrowia, rosnące zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze.

Aspekt instytucjonalny

Ramy prawne funkcjonowania GZM

- ⊕ GZM jest jedynym obszarem metropolitalnym w Polsce, powołanym w drodze ustawy (co daje instrumentarium zarządzania: prawne, finansowe i organizacyjne) oraz stale wypracowuje zasady współpracy (w oparciu o 5 lat funkcjonowania oraz doświadczenia poprzedniego związku międzygminnego z lat 2007-2018 – Górnośląskiego Związku Metropolitalnego).
- ⊖ Pod względem instytucjonalnym rolę i efektywność funkcjonowania GZM ograniczają takie czynniki, jak: (1) ustawowe kompetencje GZM, ograniczone do sześciu zagadnień, z pominięciem środowiska, określone w sposób niewystarczająco precyzyjny (zwłaszcza dotyczy to działań związanych z rozwojem społecznym i gospodarczym oraz ładem przestrzennym); (2) złożony (nierzadko czasochłonny) proces decyzyjny, związany z dużą liczebnością gmin członkowskich i ustawowym sposobem głosowania (podwójna większość głosów).
- ⊖ Pod względem formalno-statystycznym: (1) brak spójności między obszarem GZM a powiatami (poza miastami na prawach powiatu, tylko 2 z 6 powiatów są w całości w GZM: bieruńsko-lędziński i będziński); (2) brak spójności z obszarem metropolitalnym, stosowanym w statystyce europejskiej (Eurostat); (3) brak spójności terytorialnej między obszarem GZM a obszarem Związku Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego (stowarzyszenia samorządowego ds. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych), wpływający na ograniczone możliwości pozyskiwania środków unijnych przez GZM.
- ⊖ Wnioski (dotychczas 18) o włączenie do GZM, z których nie wszystkie „dopełniają” powiaty i które swoim charakterem (strukturą funkcjonalno-przestrzenną) zbliżone są do gmin otoczenia rdzenia (zmiana teoretycznie wpływałaby znacząco na zachowanie równowagi pomiędzy liczbą gmin rdzenia GZM a liczbą gmin otoczenia rdzenia GZM oraz odpowiednio ich powierzchnią i liczbą ludności). Dodatkowo obecny sposób głosowania (podwójna liczba głosów) nie sprzyja rozwojowi funkcji metropolitalnych.

Cyfrowa inteligentna metropolia

- ⊕ Jeśli chodzi o rozwiązania cyfrowe dla mieszkańców, województwo śląskie, w tym GZM wyróżnia się zarówno najwyższą w kraju liczbą aplikacji mobilnych, udostępniających e-usługi dla mieszkańców (89), jak i odsetkiem urzędów gmin i powiatów, które takie aplikacje oferują (35,8%). Jest także liderem w obszarze otwartości danych (65,8% urzędów). Szereg projektów cyfrowych jest realizowanych przez GZM (np. Śląska Karta Usług Publicznych, GZM Data Store, portal InfoGZM).
- ⊖ Brak skoordynowanego podejścia do ujednolicania i wdrażania wspólnych rozwiązań cyfrowych w obszarze e-administracji w gminach członkowskich i Urzędzie Metropolitalnym (dotyczącego: e-usług, Biuletynów Informacji Publicznej, systemów informacji przestrzennej, opłat za parkowanie itp.). Pociąga to za sobą nieefektywne wydatkowanie środków na budowę, utrzymanie i rozwój systemów oraz brak spójności w poruszaniu się po stronach internetowych podlegających gminom, a także w korzystaniu z innych form e-administracji i płatności miejskich.

Źródło: opracowanie własne

GZM i województwo śląskie należą do najbardziej rozwiniętych gospodarczo obszarów kraju, a także do ważniejszych w UE. Największą rolę w gospodarce GZM, z punktu widzenia wkładu do PKB, odgrywa podregion katowicki, odpowiadający w 2019 r. za 21% PKB całego woj. śląskiego. Na kolejnych pozycjach są: podregion sosnowiecki (13%) i gliwicki (12%), a następnie tyski (10%) i bytomski (7%).

W GZM wciąż relatywnie niski jest wskaźnik przedsiębiorczości, idący w parze ze stosunkowo dużym udziałem większych przedsiębiorstw (tab. 3), co może wynikać z wcześniejszego wieloletniego profilu gospodarczego, opartego na przemyśle ciężkim. Mimo małej liczby nowo powstających najmniejszych podmiotów gospodarczych firmy działające na dużą skalę dają większą możliwość wzmocnienia potencjału gospodarczego GZM. Duże przedsiębiorstwa częściej zatrudniają pracowników, są bardziej skłonne uczestniczyć w innowacyjnych inwestycjach i angażować się w działania badawczo-rozwojowe.

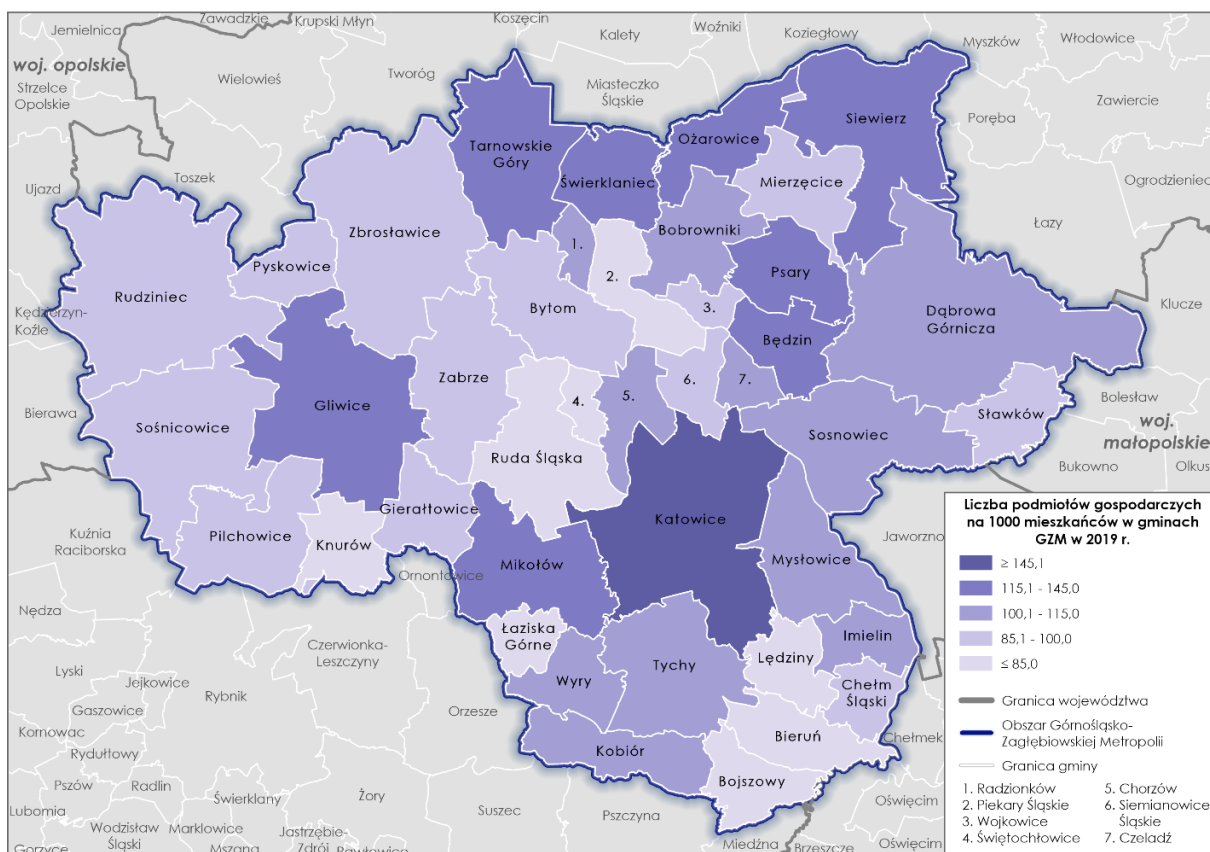
Tab. 3. Podmioty gospodarcze wg klas wielkości na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2019 r.

Jednostka terytorialna	Ogółem	0-9 pracowników	10-49 pracowników	50-249 pracowników	250 i więcej pracowników
GZM	189,4	180,8	6,9	1,45	0,24
POLSKA	195,9	188,6	5,9	1,20	0,19

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W ostatniej dekadzie (lata 2011-2020) liczba przedsiębiorstw zwiększyła się we wszystkich gminach GZM, poza Sosnowcem. W skali całej GZM to wzrost o 10%. Najwięcej przedsiębiorstw w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców działa w Katowicach (rys. 6).

Rys. 6. Liczba podmiotów gospodarczych na 1 000 mieszkańców w GZM w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

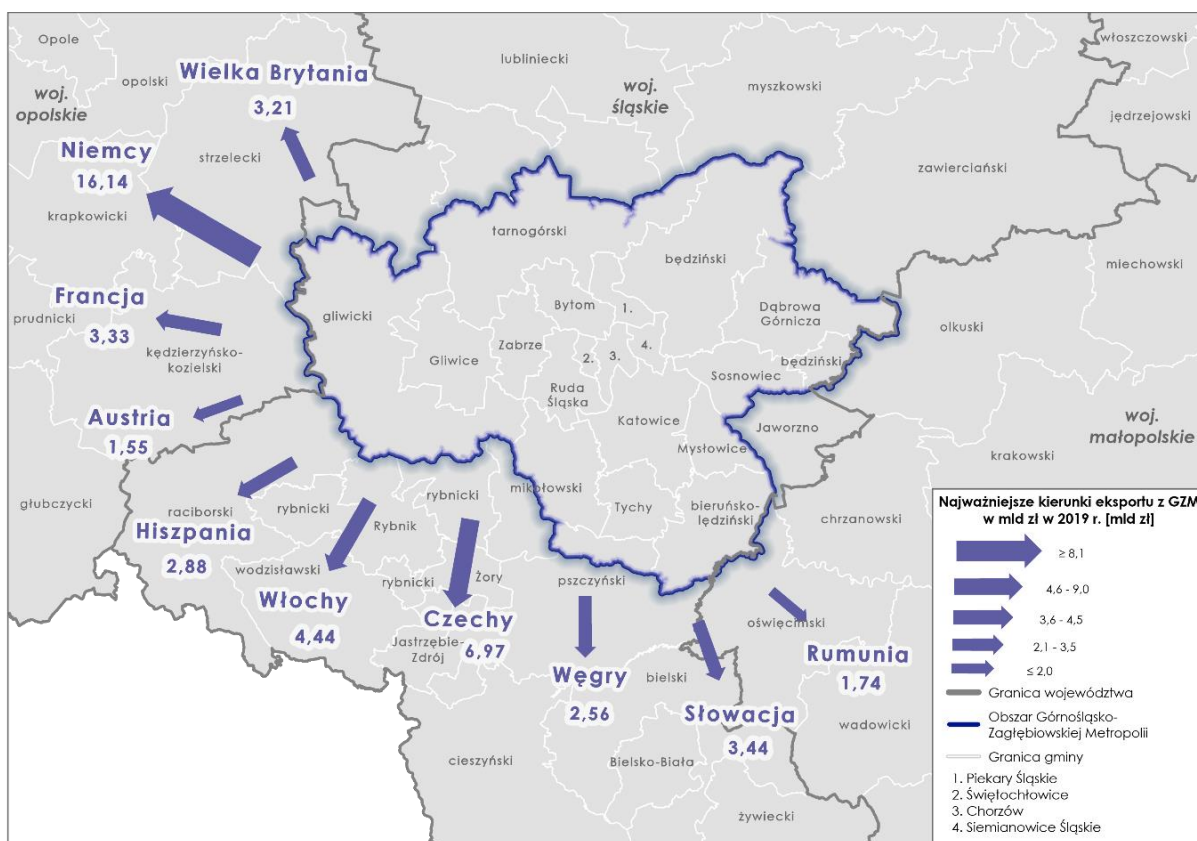
Pod względem struktury zatrudnienia osoby pracujące w przemyśle i przetwórstwie przemysłowym stanowią ponad 30% ogółu pracujących w GZM (poza mikroprzedsiębiorstwami). Mimo to na znaczeniu zyskują usługi oraz angażujące innowacyjność i przedsiębiorczość mieszkańców w branżach niezwiązanych z górnictwem i przemysłem ciężkim.

GZM zajmuje obecnie drugie miejsce wśród 8 głównych obszarów metropolitalnych w Polsce (warszawski, wrocławski, krakowski, poznański, łódzki i trójmiejski) pod względem liczby pracujących w usługach wiedzochłonnych. W GZM potencjał firm z sektorów wiedzochłonnych jest głównie skoncentrowany w Katowicach i Gliwicach, w mniejszym stopniu w Tychach, Sosnowcu i Zabrze.

Silne tradycje przemysłowe, rozwinięta infrastruktura transportowa i logistyczna w połączeniu z zasobami wykształconych kadr i dostępem do bazy akademickiej sprawiają, że w GZM występuje wysoka koncentracja firm produkcyjnych. Skutkuje to znaczącym udziałem GZM w eksporcie Polski. Według danych pochodzących z Krajowej Administracji Skarbowej udział ten stanowił w 2019 r. 6,1% całkowitej wartości eksportu kraju i wynosił 61,4 mld zł.

Najważniejszym kierunkiem eksportu z GZM od wielu lat są Niemcy, a następnie Czechy, Włochy, Francja i Wielka Brytania (rys. 7). Na znaczeniu zyskują także kierunki do krajów rozwiniętych poza Europą, takich jak: Stany Zjednoczone, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Kanada, Australia czy Japonia, a także do krajów rozwijających się, takich jak Indie, RPA czy Algieria.

Rys. 7. Najważniejsze kierunki eksportu z GZM w mld zł w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Krajowej Administracji Skarbowej

Przedstawiona syntetyczna charakterystyka gospodarki GZM wskazuje na wyjątkowość tego obszaru zarówno na tle kraju, jak i UE. Wyzwania związane z historycznym profilem gospodarczym znacznej części gmin obecnej GZM, a także współczesnymi uwarunkowaniami, takimi jak wojna w Ukrainie czy pandemia COVID-19, będą wpływać na dynamikę wzrostu gospodarczego w najbliższych latach. Niemniej jednak diagnoza sytuacji wskazuje na liczne szanse rozwojowe, zwłaszcza na bazie synergii różnorodnych i wzajemnie uzupełniających się potencjałów gmin członkowskich.

Podsumowaniem powyższych wniosków z Diagnozy Stanu GZM jest określenie wyzwań rozwojowych, dotyczących szerokiej grupy priorytetowych zjawisk i trendów, związanych ze: zmianami klimatu i transformacją energetyczną, procesami demograficznymi, minioną i obecną działalnością przemysłu ciężkiego, a także kwestii instytucjonalnych, takich jak niewystarczające kompetencje GZM wobec wyzwań i potrzeb związku metropolitalnego.

Wyzwania rozwojowe:

- są wskazówką do formułowania priorytetów do 2035 r., a następnie do odzwierciedlenia w celach i kierunkach działań GZM;
- mają charakter przekrojowy, tj. odnoszą się do co najmniej dwóch z pięciu aspektów analizowanych w Diagnozie Stanu GZM. Powiązania te przedstawia poniższa tabela (tab. 4).

Tab. 4. Wyzwania rozwojowe GZM i ich powiązanie z diagnozą sytuacji

Wyzwanie rozwojowe	Aspekt środowiskowy	Aspekt przestrzenny i transportowy	Aspekt społeczny	Aspekt gospodarczy	Aspekt instytucjonalny
1. Nasilające się negatywne skutki zmian klimatu i transformacji energetycznej	✓	✓	✓	✓	
2. Negatywne procesy i trendy demograficzne		✓	✓	✓	
3. Negatywne skutki związane z minioną i obecną działalnością przemysłu ciężkiego	✓	✓	✓	✓	
4. Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne			✓	✓	✓
5. Niewystarczające kompetencje GZM wobec wyzwań i potrzeb związku metropolitalnego	✓	✓		✓	✓

Źródło: opracowanie własne

Opisy wyzwań rozwojowych wraz z uzasadnieniem ich wyboru i pożądanym zakresem aktywności, stanowiących odpowiedź na to wyzwanie, zostały przedstawione tabelarycznie (tab. 5).

Tab. 5. Opis wyzwań przekrojowych dla GZM w perspektywie do 2035 r.

Powiązanie z wnioskami z Diagnozy	Uzasadnienie wyzwania rozwojowego i odpowiedź na to wyzwanie do 2035 r.
<p>Wyzwanie rozwojowe 1:</p> <p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • środowiskowego, • przestrzennego i transportowego, • społecznego, • gospodarczego 	<p>Nasilające się negatywne skutki zmian klimatu i transformacji energetycznej</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>Skuteczna polityka klimatyczna to współcześnie najważniejszy globalny megatrend, który wpływa i wpłycać będzie na życie jednostki i społeczeństw. Zmiany klimatu (coraz częściej występujące ekstremalne zjawiska pogodowe: fale upałów, podtopienia, trąby powietrzne) – jako zjawisko globalne – wymagać będą podejmowania systemowych działań, takich jak: zmiana sposobów produkcji (redukcja gazów cieplarnianych, zwłaszcza CO₂), odejście od źródeł ciepła opartych na paliwach kopalnych, zmiana zachowań konsumpcyjnych i preferencji w przemieszczaniu się, zagospodarowaniu terenów zurbanizowanych, w sposobie rolniczego i hodowlanego użytkowania gruntów.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>W GZM działania na rzecz adaptacji do zmian klimatu odnosić się będą przede wszystkim do takich kwestii, jak: (1) ograniczanie górnictwa węgla kamiennego; (2) dostosowanie przestrzeni do zmian klimatu oraz (3) poprawa jakości powietrza (redukcja niskiej emisji).</p> <p>Transformacja energetyczna powinna być zaawansowana i wpływać na poprawę jakości środowiska, poprawę odporności miast i systemów transportowych na ekstremalne zjawiska pogodowe (fale upałów, burze i wichury, podtopienia na skutek nawalnych opadów). Pod względem społeczno-gospodarczym polityka klimatyczna będzie generować problemy związane z dezaktywizacją zawodową i emigracją, wywołaną poszukiwaniem pracy.</p>
<p>Wyzwanie rozwojowe 2:</p> <p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przestrzennego i transportowego, • społecznego, • gospodarczego 	<p>Negatywne procesy i trendy demograficzne</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>GZM należy do obszarów wykazujących wyjątkowo niekorzystne procesy i trendy demograficzne (niewielka liczba urodzeń i ujemne saldo migracji, starzejące się społeczeństwo); stwarza to szereg wyzwań natury gospodarczej i przestrzennej (nie tylko wyludnianie się centrów miast, ale także kurczenie się miast). Do tej pory społeczno-gospodarczy wpływ depopulacji był częściowo równoważony poprzez stopniowe zwiększanie aktywności zawodowej mieszkańców i udział w rynku pracy pracowników dojeżdżających.</p> <p>W kolejnych dekadach wyraźny ubytek ludności stanie się barierą dla rozwoju funkcji metropolitalnych w GZM. Na trendy demograficzne wpływ mają wskaźniki dzietności i migracji. Niekorzystna struktura piramidy ludności (duży udział osób po wieku reprodukcyjnym lub powoli z niego wychodzących) i ograniczone środki samorządów lokalnych na politykę prorodziną (w porównaniu do tych rozporządzanych przez rząd) sprawiają, że realistyczne jest co najwyżej pewne zbliżenie się do prognozy zastępowalności pokoleń.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Szansą na stabilizację sytuacji demograficznej regionu jest migracja krajowa i międzynarodowa – zachęcenie pracowników do stałego osiedlenia się, zwłaszcza pracowników o wysokich kwalifikacjach, a także młodych ludzi do studiowania w GZM. Tocząca się wojna w Ukrainie, wywołana przez Rosję, może pozytywnie wpłynąć na sytuację demograficzną nie tylko w GZM, ale i w Polsce.</p>

Wyzwanie rozwojowe 3	Negatywne skutki związane z minioną i obecną działalnością przemysłu ciężkiego
<p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • środowiskowego, • przestrzennego i transportowego, • społecznego, • gospodarczego 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Gminy utrzymujące się z górnictwa węgla kamiennego (obecnie i wcześniej) dotknięte są długotrwałymi negatywnymi następstwami społeczno-gospodarczymi i przestrzennymi, związanymi m.in. z: (1) relatywnie niskim poziomem wykształcenia, a tym samym niską gotowością do przebranżowienia; (2) istniejącymi terenami poprzemysłowymi; (3) skutkami tzw. szkód górniczych (występujących długo po zakończeniu działalności górnictwa) – wpływającymi na jakość substancji mieszkaniowej, infrastruktury technicznej i transportowej; (4) koniecznością zagospodarowania i rewitalizacji w przyszłości istniejących terenów górniczych, szczególnie obiektów i powierzchni związanych z produkcją węgla kamiennego.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Zakłada się zahamowanie lub odwrócenie tych negatywnych trendów społeczno-gospodarczych i przestrzennych poprzez poprawę jakości przestrzeni publicznej, środowiska i infrastruktury, rozwój i promocję innowacyjnej i zielonej gospodarki, a także działania o miękkim charakterze, mające na celu efektywniejsze przebranżowienie się, poprawę osiągnięć edukacyjnych, aktywizowanie lokalnych społeczności, co może wpłynąć na przyciągnięcie inwestorów i zmniejszenie odpływu mieszkańców.</p>
Wyzwanie rozwojowe 4:	Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne
<p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • społecznego, • gospodarczego, • instytucjonalnego 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Konurbacja katowicka (a wcześniej Górnośląski Okręg Przemysłowy) do końca lat 80. XX w. była strategicznym ośrodkiem przemysłu ciężkiego (hutnictwo, górnictwo i przetwórstwo węgla kamiennego). Wówczas funkcje metropolitalne na tym obszarze były słabiej wykształcone w stosunku do innych ośrodków krajowych i zagranicznych (np.: siedziby ważnych instytucji i firm, ośrodki akademickie, obiekty kulturalne, rozrywkowe, usługowe). Wymagane jest wsparcie rozwoju funkcji wyższego rzędu i poprawa dostępności do nich.</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Zakłada się, że nastąpi intensyfikacja rozwoju funkcji metropolitalnych w oparciu o zasoby społeczne, infrastrukturalne, naukowe, innowacyjne i kulturowe, co przyczyni się do dynamicznego rozwoju GZM i jej rozpoznawalnego funkcjonowania w sieciowym układzie krajowych i międzynarodowych metropolii.</p>

Wyzwanie rozwojowe 5:	Niewystarczające kompetencje GZM wobec wyzwań i potrzeb związku metropolitalnego
<p>Odniesienie do aspektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • środowiskowego • przestrzennego i transportowego • gospodarczego • instytucjonalnego 	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Policentryczna struktura GZM (bez wyraźnie zauważalnych granic) oznacza, że gminy powiązane są ze sobą infrastrukturą komunalną i transportową oraz współdzielą wiele wyzwań rozwojowych, takich jak: jakość powietrza, spójna polityka przestrzenna, zapewnienie efektywnego publicznego transportu zbiorowego, zmiany społeczno-gospodarcze związane z transformacją energetyczną i szerzej z adaptacją do zmian klimatu. Od lat wymusza to potrzebę współpracy, gdyż radzenie sobie z tymi wyzwaniami przerastało możliwości jednej gminy. Jednocześnie zauważalne jest zjawisko konkurencji gmin GZM między sobą o inwestora i mieszkańca, wciąż niewystarczający poziom myślenia wspólnotowego, nieproduktywne spory, utrudniające realizację przedsięwzięć o skali metropolitalnej.</p> <p>Funkcjonowanie GZM jako instytucji ma uzasadnienie w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej obszaru, a ustawowe powołanie związku metropolitalnego stworzyło podstawowe instrumentarium (prawne, finansowe, organizacyjne) dla sformalizowanej współpracy poszczególnych gmin. W pierwszych latach funkcjonowania GZM wypracowane zostały różne formy aktywności (GZM jako: organizator publicznego transportu zbiorowego, organizator grup zakupowych, podmiot upowszechniający wspólne standardy dla gmin członkowskich, podmiot zarządzający centrum analityczno-badawczym, innowator testujący nowoczesne technologie, takie jak drony).</p> <p>Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe:</p> <p>Sprostanie wysokim oczekiwaniom wobec GZM (jako instytucji) oznacza zabieganie o poszerzenie kompetencji ustawowych i zakresu działania Urzędu Metropolitalnego GZM na rzecz wzmocnienia jego roli w procesach rozwojowych i integrowania gmin dotąd działających indywidualnie (myślenie w skali metropolii, a nie gminy).</p>

Źródło: opracowanie własne

2.2 Przegląd kluczowych dokumentów strategicznych wyższego rzędu

W ramach prac analityczno-diagnostycznych dokonano przeglądu wybranych dokumentów międzynarodowych, w tym unijnych, krajowych i regionalnych, w celu identyfikacji trendów, zjawisk i wyzwań o charakterze globalnym, nadrzędnym i kierunkowym. Stanowiło to I etap prac nad Strategią Rozwoju GZM – prace przygotowawcze (Zeszyt nr 1, załącznik 4).

Na podstawie wstępnego przeglądu wybrano zestaw dokumentów najważniejszych pod kątem ich wykorzystania przy formułowaniu docelowych ustaleń strategicznych, a także zachowania spójności pomiędzy dokumentami strategicznymi. Jest to zgodne z ustawową zasadą, że dokumenty niższego rzędu powinny uwzględniać – na ile to możliwe – ustalenia dokumentów wyższego rzędu.

Zestawienie wybranych dokumentów zawiera poniższa tabela (tab. 6).

Tab. 6. Przegląd oraz najważniejsze wnioski z głównych krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
1	Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030, Zgromadzenie Ogólne ONZ, 2015 r.	<p>Dokument przedstawia 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, dotyczących obszarów o kluczowym znaczeniu dla ludzkości (1. ubóstwo, 2. głód, 3. dobre zdrowie, jakość życia, 4. edukacja, 5. równość płci, 6. czysta woda i warunki sanitarne, 7. czysta i dostępna energia, 8. wzrost gospodarczy i praca, 9. innowacyjność, przemysł i infrastruktura, 10. mniej nierówności, 11. zrównoważone miasta i społeczności, 12. odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, 13. klimat, 14. życie pod wodą, 15. życie na lądzie, 16. pokój, sprawiedliwość, silne instytucje, 17. partnerstwo na rzecz celów).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: część z celów (mających odniesienie do uwarunkowań polskich) ma swoje odzwierciedlenie w ustaleniach strategicznych, a pośrednio też we wskaźnikach monitorowania postępów z wdrażania Strategii Rozwoju GZM (nawiązując do Agendy, GZM przygotowała 76 wskaźników rozwoju GZM w oparciu o dane publiczne).</p>
2	Nowa Agenda Miejska ONZ, 2016 r.	<p>Dokument zawiera zobowiązania w zakresie zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich i podejmuje kwestie m.in. mieszkalnictwa, infrastruktury, podstawowych usług, bezpieczeństwa żywnościowego, zdrowia, edukacji, godziwej pracy, bezpieczeństwa i zasobów naturalnych.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: dokument stanowił inspirację do planowania i wdrażania działań zmierzających w kierunku zrównoważonego rozwoju metropolitalnego.</p>
3	Agenda Terytorialna UE 2030, 2020 r.	<p>Dokument określa ramy spójności terytorialnej w Europie oraz wskazuje bieżące wyzwania Europy (m.in. jakość zarządzania, nierówności społeczne i rosnąca presja na środowisko) i priorytety na najbliższe lata, do których należy m.in. zachowanie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, zrównoważony rozwój terytorialny czy neutralność klimatyczna.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: dokument posłużył do ukierunkowania działań strategicznych w celu zachowania spójności z działaniami na szczeblu unijnym.</p>
4	Nowa Karta Lipska (UE), 2016 r.	<p>Dokument ukierunkowuje rozwój w stronę sprawiedliwego, zielonego i produktywnego miasta oraz określa kluczowe zasady dobrego zarządzania miastami (m.in. zapewnienie włączającego charakteru usług publicznych, skoordynowanie polityk miejskich pod względem przestrzennym, sektorowym i czasowym, usprawnianie i tworzenie nowych form partycypacji społeczeństwa w procesach decyzyjnych, zarządzanie wielopoziomowe czy podejmowanie decyzji w oparciu o rzetelną analizę określonej sytuacji lokalnej).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy Karty stanowiły inspirację dla ustaleń strategicznych GZM.</p>
5	Plan Odbudowy dla Europy (Next Generation EU), 2021 r.	<p>To tymczasowy instrument odbudowy gospodarczej o wartości ponad 800 mld euro, który ma pomóc naprawić bezpośrednie szkody gospodarcze i społeczne, spowodowane pandemią COVID-19. W ramach dokumentu środki zostaną rozdysponowane między różne programy i fundusze. Podstawą do przeznaczenia ww. środków na poszczególne inicjatywy są dokumenty celowe, takie jak Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) czy Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji (TPST).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy z tych dokumentów zostały uwzględnione w części wdrożeniowej.</p>

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
6	Europejski Zielony Ład, 2020 r.	<p>Dokument zawiera 10 priorytetów, wspomagających osiągnięcie przez UE neutralności klimatycznej do 2050 r. (m.in. GOZ, renowacja, bioróżnorodność, zrównoważony transport czy B&R).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: szczególnie istotny jest Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji (MST), który obejmuje wsparcie w transformacji regionów pogórnich, takich jak np. województwo śląskie (zaplanowano ok. 2,1 mld euro wsparcia), i zawiera konkretne kierunki działań dla tego obszaru; zapisy te zostały uwzględnione w części wdrożeniowej. Unijny Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji ma na celu łagodzenie skutków przyszłych zmian w zakresie wykorzystywanych technologii wytwarzania energii, opartych na paliwach kopalnych. Pomoc ta winna być w pierwszej kolejności przeznaczona na tworzenie nowych, równie atrakcyjnych miejsc pracy (potrzebne kompetencje, poziom uzyskiwanych dochodów, lokalizacja) w miejscach, w których będzie ograniczana działalność dotychczas eksploatowanych węglowych źródeł wytwórczych i zaopatrujących je kopalń.</p>
7	Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce, 2022 r.	<p>Dokument określa strategię inwestowania funduszy europejskich w Polsce. Wskazuje na kluczowe priorytety UE, oczekiwane rezultaty oraz wyznacza obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy Umowy zostały uwzględnione zarówno w ustaleniach strategicznych (priorytety, cele i kierunki działań), jak i w części wdrożeniowej.</p>
8	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r., 2017 r.	<p>Dokument określa kluczowe wyzwania stojące przed Polską, sformułowane w formie 5 pułapek i barier rozwojowych (pułapka średniego dochodu, pułapka braku równowagi, pułapka przeciętnego produktu, pułapka demograficzna, pułapka słabości instytucjonalnej). Określa też 10 sektorów strategicznych.</p> <p>W GZM występują m.in. takie pułapki/bariery rozwojowe jak: cyfryzacja usług publicznych, internacjonalizacja firm, wsparcie zarówno dużych miast, jak i obszarów wiejskich oraz średnich miast, tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w takich wyzwaniach, jak: transport publiczny, efektywność energetyczna czy jakość powietrza. Spośród 10 sektorów strategicznych w GZM są to: sektor produkcji środków transportu, elektronika profesjonalna, sektor specjalistycznych technologii teleinformatycznych, sektor lotniczo-kosmiczny (drony), sektor produkcji urządzeń i nowoczesnych usług medycznych czy sektor odzysku materiałowego surowców.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły źródło pomysłów i inspiracji zarówno na etapie Diagnozy Stanu GZM, jak i do formułowania ustaleń strategicznych.</p>
9	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, 2019 r.	<p>Dokument określa ramy systemowe prowadzenia polityki regionalnej. W najbliższych latach odegra on ważną rolę w procesie programowania środków publicznych, w tym funduszy UE, ponieważ określa kluczowe wyzwania rozwojowe i cele polityki regionalnej do 2030 r. (w tym: zmiany klimatu i zagrożenia dla środowiska, wyzwania demograficzne, zarządzanie rozwojem, nierówności terytorialne i przestrzenne).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły inspirację i punkt odniesienia przy określaniu kierunków działań strategicznych oraz w części planistycznej.</p>

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
10	Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), 2021 r.	<p>Dokument wskazuje 54 inwestycje i 48 reform – o wartości 158,5 mld zł (w tym 106,9 mld zł w postaci dotacji i 51,6 mld zł w formie preferencyjnych pożyczek) – mających na celu wzmocnienie polskiej gospodarki i zwiększenie jej odporności na kryzysy. Inwestycje w ramach KPO mają sprostać kluczowym wyzwaniom rozwojowym i strategicznym w obszarach, takich jak: odporność i konkurencyjność gospodarki, zielona energia i zmniejszenie energochłonności, transformacja cyfrowa, efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia, zielona, inteligentna mobilność oraz poprawa jakości instytucji.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły inspirację do formułowania wizji GZM (m.in. z wykorzystaniem słów kluczowych), a także priorytetów służących rozwojowi GZM w najbliższych latach.</p>
11	Krajowa Polityka Miejska oraz zaktualizowana Krajowa Polityka Miejska 2030, 2022 r.	<p>Dokument ukierunkowuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz wykorzystania ich potencjałów w procesach rozwoju kraju. Wskazuje na główne wyzwania polityki miejskiej do 2030 r. (depopulacja i starzenie się społeczeństwa, niekontrolowana suburbanizacja oraz polaryzacja rozwoju gospodarczego miast), a także określa zarys celów polityki miejskiej w najbliższej dekadzie (budowa miast przyjaznych, dostępnych, konkurencyjnych i atrakcyjnych gospodarczo, adaptacja do zmian klimatu, poprawa zarządzania i przeciwdziałanie negatywnym skutkom suburbanizacji).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy KPM są spójne z dotychczasowymi oraz planowanymi działaniami GZM i zostały uwzględnione w ustaleniach strategicznych i w części planistycznej.</p>
12	Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, 2020 r. oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego PLAN 2020+, 2016 r.	<p>Strategia stanowi kluczowy dokument, określający cele rozwoju województwa śląskiego oraz instrumenty ich realizacji w perspektywie 2030 r., a dokument planistyczny wpisuje się w jego ustalenia oraz odnosi się do wymiaru przestrzennego.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: z racji licznych powiązań (geograficznych, funkcjonalnych itp.) między GZM a województwem śląskim wnioski z dokumentu zostały wykorzystane przy opracowaniu poszczególnych elementów Diagnozy Stanu GZM (np. analiza SWOT), części strategicznej i części przestrzennej.</p>
13	Studium Transportowe Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, 2017 r.	<p>Dokument określa plan zaspokojenia potrzeb transportowych uczestników ruchu na terenie Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego. Głównym celem ww. planu jest ukierunkowanie mobilności obecnych i potencjalnych uczestników ruchu, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju, co pozwoliłoby zwiększyć dostępność centrów ekonomicznych i kulturowych, polepszając jakość życia, zdrowie i bezpieczeństwo mieszkańców, a także zmniejszając negatywny wpływ transportu na środowisko naturalne.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: dokument stanowił punkt odniesienia w kontekście analiz strategicznych poszczególnych form transportu (transport publiczny, samochodowy oraz przemieszczanie się pieszo i rowerowo) w procesie równoważenia mobilności miejskiej.</p>
14	Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 (TPST WŚ). Projekt – v.06, listopad 2022 r.	<p>Dokument przedstawia koncepcję sprawiedliwej transformacji energetycznej w województwie śląskim poprzez uruchomienie wsparcia w ramach unijnego Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji (MST).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły źródło informacji nt. skali i wpływu gospodarczych, społecznych i terytorialnych skutków transformacji na poziom rozwoju terenów dotkniętych ww. zmianami. Wiedza ta pozwoliła zaplanować ustalenia strategiczne, niwelujące ww. negatywne skutki, a na poziomie metropolitalnym ustalenia w zakresie kształtowania tadu społecznego i rozwoju społeczno-gospodarczego.</p>

Lp.	Nazwa dokumentu	Najważniejsze wnioski
15	Regionalna Polityka Miejska Województwa Śląskiego, 2021 r.	<p>Dokument za cel generalny przyjmuje: wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych województwa śląskiego do kreowania zrównoważonych i trwałych procesów rozwojowych, zapewniających wysoką jakość życia mieszkańców. W uzupełnieniu wskazuje 3 bardziej szczegółowe cele: (1) Miasta odporne, zrównoważone, zdolne do adaptacji do zmieniających się warunków klimatycznych; (2) Miasta oferujące mieszkańcom wysokie standardy życia; (3) Miasta stabilne demograficznie, gospodarczo i spójne przestrzennie (4).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły inspirację do formułowania ustaleń strategicznych, zwłaszcza w kontekście zagadnień związanych z kreowaniem polityki przestrzennej i ładu przestrzennego.</p>
16	Założenie Regionalnej Polityki Rowerowej Województwa Śląskiego wraz z Koncepcją Sieci Regionalnych Tras Rowerowych, 2019 r.	<p>Dokument jest podstawą planowania polityki rowerowej regionu, w tym budżetu i etapów budowy spójnych powiązań rowerowych (dróg i szlaków). Określa główną sieć tras rowerowych w regionie (kręgosłup) i trasy pomocnicze (ości). W najbliższych latach mają być określone szczegółowe przebiegi i budżet na ich wykonanie (ukończenie prac planuje się na 2030 r.).</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: przedstawione są powiązania rowerowe o różnej randzie, przebiegające przez GZM – w tym do uwzględnienia w dalszym kreowaniu metropolitalnej polityki rowerowej. To m.in. korytarze ponadregionalne tras rowerowych (wypracowane przez Zespół ds. mobilności rowerowej przy Konwencie Marszałków Województw RP), przebiegi audytowanych szlaków rowerowych i nieczynnych tras kolejowych (VeloSilesia i szlak Wielkich Jezior), trasy krajowe i wojewódzkie, węzły i główne kierunki ruchu rowerowego.</p>
17	Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, 2016 r.	<p>Dokument wyznacza 4 cele strategiczne (którym przypisano cele operacyjne), tj.: (1) zdywersyfikowana struktura gospodarcza obszarów wiejskich województwa śląskiego, wykorzystująca tradycyjne sektory produkcji, otwarta na innowacje oraz rozwijająca się w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju; (2) wysoka jakość życia na obszarach wiejskich województwa śląskiego, odpowiadająca rosnącym standardom cywilizacyjnym i wykorzystująca specyfikę społeczną i środowiskową wsi; (3) wieś województwa śląskiego obszarem pielęgnowania, rozwijania i promowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu; (4) rozwój obszarów wiejskich i miejskich, prowadzący do przyspieszonego rozwoju regionu.</p> <p>W kontekście Strategii Rozwoju GZM: zapisy stanowiły przegląd informacji na temat problematyki rolnictwa i relacji: tereny miejskie – tereny wiejskie, a także zamierzeń polityki regionalnej wobec terenów wiejskich. Była to też inspiracja do ustaleń w kontekście obszaru metropolitalnego (GZM).</p>
18	Projekt Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Śląskiego Projekt Regionalnego Planu Transportowego dla Województwa Śląskiego	<p>Mimo że nie są to jeszcze dokumenty uchwalone, a projekty (procedowane w 2022 r.), to są wymieniane jako istotne do wzięcia pod uwagę w procesie realizacji Strategii Rozwoju GZM.</p>
19	Strategia Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020	<p>Mimo że dokument utracił aktualność, jest jedynym źródłem odnoszącym się do skali makroregionalnej (tzn. do rozwoju województwa małopolskiego i śląskiego). Przyjęty cel nadrzędny to: Polska Południowa ma być nowoczesnym i atrakcyjnym regionem Europy. W uzupełnieniu zawarto dodatkowe 3 cele: (1) EuroPol śląsko-krakowski obszarem koncentracji innowacji i kreatywności, wyznaczającym trendy rozwojowe i wpisującym się w sieć najdynamiczniej rozwijających się metropolii europejskich; (2) Polska Południowa przestrzenią partnerskiej współpracy na rzecz efektywnego wykorzystywania możliwości rozwojowych; (3) Polska Południowa miejscem przyciągającym ludzi, podmioty i inicjatywy wzmacniające potencjały makroregionu.</p>

Źródło: opracowanie własne

2.3 Przegląd lokalnych dokumentów strategicznych pod kątem ich ustaleń strategicznych – najwyższych w hierarchii (typu priorytetu)

Dokonano przeglądu strategii rozwoju gmin GZM, czyli najwyższych w hierarchii dokumentów strategicznych, pod kątem ich priorytetowych ustaleń strategicznych (nazywanych priorytetami, celami strategicznymi itp.). Zestawienie tych informacji przedstawiono w poniższej tabeli (tab. 7). Posłużyło ono do:

- określenia stanu aktualności lokalnych dokumentów strategicznych – także w kontekście Strategii Rozwoju GZM jako nowego dokumentu w obiegu prawnym i dokumentu, z którym strategię rozwoju gmin powinny być spójne;
- identyfikacji obszarów tematycznych uznanych za nadrzędne, wiodące i kluczowe w politykach rozwoju poszczególnych gmin.

32 gmin GZM posiada opracowane strategię rozwoju, 6 gmin jest w trakcie aktualizacji bądź opracowywania strategii rozwoju, a 3 gminy nie posiadają takiego dokumentu.

Tab. 7. Przegląd priorytetowych ustaleń strategicznych na podstawie lokalnych strategii rozwoju gmin GZM

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
1	Będzin 	Strategia Rozwoju Miasta Będzina na lata 2021-2030 Uchwała Nr XXXVIII/312/2021	Cele strategiczne: 1. Zrównoważony ład przestrzenny oraz nowoczesny rozwój i wysoka jakość środowiska 2. Rozwój społecznie wrażliwy 3. Wzmocnienie konkurencyjności gospodarczej miasta oraz rozwój branży turystycznej
2	Bieruń 	Strategia Rozwoju Miasta Bierunia 2035 Uchwała Nr X/1/2021	Cele strategiczne: 1. Nowoczesna gospodarka 2. Czyste i dobrze urządzone miasto 3. Bezpieczni i zadowoleni z życia w Bieruniu mieszkańcy 4. Sprawne i skuteczne zarządzanie miastem
3	Bobrowniki 	Strategia Rozwoju Gminy Bobrowniki na lata 2021-2030 Uchwała Nr L/473/22	Obszary strategiczne: 1. Mieszkańcy 2. Przestrzeń i środowisko 3. Gospodarka lokalna
4	Bojszowy 	Strategia rozwoju gminy Bojszowy na lata 2016-2026 Uchwała Nr XIX/125/2016	Cele strategiczne: 1. Wzrost atrakcyjności gminy Bojszowy dla społeczności lokalnej 2. Wzrost atrakcyjności gminy Bojszowy dla otoczenia zewnętrznego
5	Bytom 	Strategia w trakcie aktualizacji Strategia rozwoju miasta Bytom 2020+ (Dokument jest aktualizacją Strategii Rozwoju Bytomia na lata 2009-2020 (uchwała nr XLVI/640/09 Rady Miejskiej w Bytomiu z dn. 27 maja 2009 r.)	Dziedziny priorytetowe: 1. Jakość środowiska miejskiego 2. Jakość środowiska przyrodniczego 3. Prorozwojowa oferta spędzania czasu wolnego 4. Przedsiębiorczość i innowacyjność

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
6	Chełm Śląski 	<i>Ostatni aktualny dokument strategiczny</i> Strategia Rozwoju Gminy Chełm Śląski na lata 2004-2020 Uchwała Nr XX/112/2004	Priorytety: 1. Rozwój gospodarczy gminy 2. Podniesienie atrakcyjności gminy
7	Chorzów 	Strategia rozwoju Chorzowa do 2030 roku Uchwała Nr XLIV/860/14	Cele strategiczne: 1. Miasto sprawnym koordynatorem działań trzech sektorów (publicznego, prywatnego i pozarządowego), zaspokajających potrzeby mieszkańców 2. Poznane i zaspokojone potrzeby wszystkich grup społecznych w mieście 3. Dobrze funkcjonujące instytucje, zaspokajające potrzeby mieszkańców w obszarze społecznym 4. Unowocześnienie infrastruktury i przestrzeni publicznych dla wzrostu potencjału miasta i zadowolenia mieszkańców 5. Zrównoważony rozwój w celu podniesienia standardów życia 6. Wzrost gospodarczy Miasta Chorzowa
8	Czeladź 	Strategia Rozwoju Miasta Czeladź na lata 2016-2023 Uchwała Nr XXVII/357/2016	Cele strategiczne: 1. Miasto bezpieczne i spokojne dla każdego 2. Miasto z bogatą ofertą możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego, skierowaną do mieszkańców i odwiedzających 3. Miasto atrakcyjne do zamieszkania 4. Miasto przyjazne dla osób starszych 5. Miasto atrakcyjne dla inwestorów 6. Miasto przyjazne dla mikro- i małych przedsiębiorstw
9	Dąbrowa Górnicza 	<i>Strategia w trakcie aktualizacji</i> Strategia Rozwoju Miasta: Dąbrowa Górnicza 2022 – Aktualizacja Uchwała Nr XII/257/2015	Priorytety: 1. Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki 2. Integracja wspólnot lokalnych 3. Atrakcyjność środowiska zamieszkania 4. Różnorodność form aktywnego spędzania czasu wolnego 5. Sprawność transportu i komunikacji
10	Gierałtów 	<i>Strategia w trakcie aktualizacji</i> Tytuł projektu Strategii: Strategia Rozwoju Gminy Gierałtów do roku 2030	
11	Gliwice 	Strategia rozwoju miasta Gliwice do roku 2040 Uchwała Nr XL/823/2022	Priorytety: 1. Priorytet wyjątkowości miejsca 2. Priorytet racjonalnego gospodarowania 3. Priorytet aktywności mieszkańców 4. Priorytet komfortu środowiskowego
12	Imielin 	Strategia rozwoju miasta Imielin na lata 2021-2028 Uchwała Nr XXII/143/2020	Obszary strategiczne: 1. Infrastruktura techniczna 2. Oświata 3. Ochrona środowiska 4. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna 5. Kultura 6. Przedsiębiorczość, rzemiosło, handel 7. Sport i rekreacja

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
13	Katowice 	<i>Strategia w trakcie aktualizacji</i> Strategia rozwoju miasta Katowice 2030 Uchwała XIX/365/15	Pola strategiczne: 1. Jakość życia 2. Metropolitalność i obszar śródmiejski 3. Przedsiębiorczość i rozwój gospodarczy 4. Transport i logistyka miejska
14	Knurów 	Strategia Rozwoju Gminy Knurów do 2030 roku Uchwała Nr XLIX/624/2022	Priorytety: 1. Knurów prorozwojowy 2. Knurów przyjazny 3. Knurów przedsiębiorczy 4. Knurów spójny
15	Kobiór 	<i>Brak strategii</i>	
16	Lędziny 	<i>Strategia w trakcie aktualizacji</i> Strategia Rozwoju Miasta Lędziny do roku 2020 Uchwała Nr XL/266/08	Obszary: 1. Rynek pracy, przedsiębiorczość, infrastruktura 2. Aktywność społeczna i obywatelska 3. Kultura, sport, turystyka 4. Edukacja 5. Polityka społeczna i ochrona zdrowia
17	Łaziska Górne 	Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Łaziska Górne na lata 2016-2023 Uchwała nr XIII/114/16	Priorytety: 1. Społeczeństwo 2. Infrastruktura 3. Gospodarka 4. Środowisko naturalne
18	Mierzęcice 	<i>Brak strategii</i>	
19	Mikołów 	Strategia Rozwoju Gminy Mikołów na lata 2020-2030 Uchwała Nr XXXII/295/2020	Cele strategiczne: 1. Wysoka dynamika rozwoju przedsiębiorczości w środowisku transformacji gospodarczej i z wysoką odpornością na kryzysy strukturalne 2. Wysoka dynamika wzrostu jakości życia społeczności lokalnej w środowisku integracji, kompetencji, solidarności, aktywności i postaw obywatelskich 3. Witalne i coraz bogatsze dziedzictwo środowiskowe w harmonijnej przestrzeni poprzez inteligentną prewencję i rozwój ekosystemów oraz skuteczne zarządzanie przestrzenią
20	Mysłowice 	<i>Strategia w trakcie aktualizacji</i> <i>Tytuł projektu Strategii:</i> Strategia Rozwoju Mysłowice 2030+ <i>Ostatni aktualny dokument strategiczny:</i> Strategia zrównoważonego rozwoju Mysłowice 2020+	Obszary priorytetowe: 1. Gospodarka i infrastruktura 2. Środowisko i energia 3. Kapitał społeczny 4. Jakość życia
21	Ożarówice	<i>Strategia w trakcie opracowania</i>	<i>Strategia nie ma jeszcze projektu ustaleń strategicznych. Uchwalenie dokumentu przewidziane jest na II połowę 2023 r.</i>

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
		Tytuł projektu Strategii: Strategia Rozwoju Gminy Ożarówce na lata 2023-2030	
22	Piekary Śląskie 	Ostatni aktualny dokument strategiczny: Strategia Rozwoju Miasta „Piekary Śląskie 2020” Uchwała Nr XII/174/11	Priorytety: 1. Gospodarka oparta na innowacyjnych rozwiązaniach 2. Warunki rozwoju kapitału ludzkiego 3. Przyjazna przestrzeń miasta 4. Otwarcie miasta na otoczenie 5. Partnerskie i sprawne zarządzanie strategicznym rozwojem miasta
23	Pilchowice 	Strategia Rozwoju Gminy Pilchowice „Pilchowice 2030+” Uchwała Nr XLV/350/22	Cele: 1. Gmina dumna ze swoich mieszkańców i promująca ich talenty 2. Bezpieczna i spokojna gmina, z łatwym dostępem do miejskich udogodnień 3. Eko-oaza Metropolii
24	Psary 	Strategia rozwoju Gminy Psary na lata 2016-2025 Uchwała Nr XIV/144/2015	Cele strategiczne: 1. Rozwój infrastruktury społecznej w gminie 2. Rozwój infrastruktury technicznej 3. Rozwój kapitału ludzkiego
25	Pyskowice 	Strategia Rozwoju Miasta Pyskowice do roku 2030 Uchwała Nr XI/107/2019	Priorytety strategiczne: 1. Współpraca, partycypacja społeczna i partnerstwa 2. Wzmacnianie kapitału ludzkiego i edukacji 3. Wysoka jakość życia – zamieszkanie i innowacje 4. Aktywny rynek pracy i gospodarka 5. Atrakcyjne przestrzenie publiczne i tereny zielone w zdrowym środowisku
26	Radzionków 	Strategia Rozwoju Gminy Radzionków na lata 2014-2025 Uchwała Nr XLII/395/2014	Priorytety: 1. Inteligentna gospodarka 2. Przyjazna przestrzeń miejska 3. Wyróżniające miejsce zamieszkania
27	Ruda Śląska 	Strategia Rozwoju Miasta Ruda Śląska do 2030 roku Uchwała Nr PR.0007.76.2018	Pola strategicznego rozwoju miasta: 1. Aktywność mieszkańców 2. Konkurencyjność gospodarki 3. Przestrzeń rozwoju 4. Pozycja w Metropolii
28	Rudziniec 	Strategia Rozwoju Gminy Rudziniec na lata 2016-2022 Uchwała Nr XVII/156/2015	Obszary strategiczne: 1. Infrastruktura techniczna i ochrona środowiska 2. Turystyka i kultura 3. Oświata i sport 4. Sfera społeczna
29	Siemianowice Śląskie 	Strategia Rozwoju Siemianowic Śląskich do 2030 roku Uchwała Nr 251/2020	Priorytety: 1. Siemianowice współzarządzane 2. Siemianowice zrównoważone 3. E-Siemianowice 4. Siemianowice w relacjach
30	Siewierz 	Strategia rozwoju Miasta i Gminy Siewierz na lata 2021-2027	Cele strategiczne: 1. Siewierz gminą dbającą o środowisko naturalne i otoczenie 2. Siewierz gminą dbającą o rozwój gospodarczy 3. Siewierz gminą atrakcyjną turystycznie

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
		Uchwała Nr XXV/283/2021	4. Siewierz gminą dbającą o wysoką jakość usług publicznych
31	Sławków 	<i>Ostatni aktualny dokument strategiczny:</i> Strategia Rozwoju Miasta Sławkowa na lata 2014-2020 Dokument jest aktualizacją strategii przyjętej Uchwałą Nr XVIII/122/04	Obszary: 1. Społeczeństwo 2. Gospodarka 3. Środowisko przyrodnicze 4. Ład przestrzenny
32	Sosnowiec 	<i>Strategia w trakcie aktualizacji</i> Strategia Rozwoju Miasta Sosnowca do 2020 r. Uchwała Nr 162/XII/07	Priorytety: 1. Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz rozwój ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych 2. Poprawa stanu zdrowia, warunków życia oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego mieszkańców 3. Rozbudowa oraz unowocześnienie systemu transportowego, komunikacyjnego oraz przemysłu i mediów 4. Zrównoważony rozwój Miasta; wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym małych i średnich przedsiębiorstw 5. Zwiększenie atrakcyjności miasta poprzez inwestycje, modernizacje, doskonalenie funkcjonowania administracji samorządowej oraz poprawę środowiska przyrodniczego i kulturowego 6. Rozwijanie współpracy z miastami partnerskimi i współpracy międzynarodowej
33	Sośnicowice 	Strategia Rozwoju Gminy Sośnicowice na lata 2013-2025 Uchwała Nr XL/226/14	Obszary rozwoju: 1. Obszar społeczności i usług publicznych 2. Obszar gospodarki i zintegrowanego rozwoju 3. Obszar infrastruktury i środowiska naturalnego
34	Świerklaniec 	Strategia Rozwoju Gminy Świerklaniec do roku 2030 wraz z Planem funkcjonalno-użytkowym zarządzania Parkiem w Świerklańcu Uchwała Nr XLV/291/17	Priorytety: 1. Świerklaniec – gmina szans 2. Świerklaniec – energia rozwoju 3. Świerklaniec – pozycja w otoczeniu
35	Świętochłowice 	Strategia Rozwoju Miasta Świętochłowic 2030 Uchwała Nr LVII/452/22	Priorytety: 1. Transformacja gospodarki miasta 2. Doskonalenie kapitału ludzkiego 3. Przestrzeń o wysokiej atrakcyjności zamieszkania 4. Rozwój społeczno-kulturowy 5. Jakość zarządzania miastem – priorytet horyzontalny, wspierający realizację pozostałych priorytetów

Lp.	Gmina	Nazwa strategii	Priorytet/cel strategiczny
36	Tarnowskie Góry 	Strategia w trakcie aktualizacji Tytuł projektu Strategii: Strategia Rozwoju Miasta Tarnowskie Góry 2030+	Cele strategiczne: 1. Poprawa warunków dla rozwoju przedsiębiorczości 2. Poprawa jakości życia w mieście 3. Wypromowanie miasta jako miejsca atrakcyjnego dla turystów, mieszkańców i biznesu
37	Tychy 	Strategia w trakcie aktualizacji Tytuł projektu Strategii: Strategia Rozwoju Miasta Tychy 2030+	Strategiczne cele rozwojowe: 1. Wysoka jakość życia mieszkańców 2. Dobre warunki do rozwoju kapitału społecznego 3. Niskoemisyjne miasto i lider zrównoważonego rozwoju w powiązaniach regionalnych
38	Wojkowice 	Brak strategii	
39	Wry 	Strategia Rozwoju Gminy Wry na lata 2014-2022 Uchwała XLV/393/2014	Cele: 1. Przedsiębiorczość dopasowana do potrzeb gminy położonej w funkcjonalnym obszarze metropolitalnym 2. Społeczność gminy wysoce zintegrowana, aktywnie uczestnicząca w rozwoju gminy i korzystająca z wysokiej jakości usług publicznych 3. Przestrzeń gminy wysokiej jakości, atrakcyjna zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających gminę 4. Wykorzystanie szans wynikających z możliwości współpracy z innymi gminami i miastami Metropolii Silesia oraz jej Bezpośredniego Obszaru Funkcjonalnego
40	Zabrze 	Strategia Rozwoju Miasta Zabrze 2030 Uchwała Nr LIX/709/18	Priorytety: 1. Aktywne społeczeństwo miejskie 2. Rozwój i innowacyjność gospodarki 3. Przyjazność przestrzeni miasta 4. Znacząca pozycja metropolitalna
41	Zbrosławice 	Strategia Rozwoju Gminy Zbrosławice na 2021-2030 Uchwała Nr XLV/425/2022	Priorytety rozwoju: 1. Nowoczesne i zrównoważone rolnictwo 2. Przyjazna administracja 3. Gmina atrakcyjna gospodarczo 4. Gmina atrakcyjna turystycznie 5. Wysoka jakość środowiska naturalnego 6. Zaktywizowani mieszkańcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie lokalnych strategii rozwoju gmin GZM

Z powyższego przeglądu wynika, że różny jest horyzont czasowy strategii rozwoju gmin. Jeden dokument sięga 2040 r., jeden 2035 r., a 19 dokumentów 2030 r. (z czego 5 jest w procesie opracowywania), natomiast 6 dotyczy przedziału czasowego 2025-2028.

Ważność utraciło 6 strategii rozwoju gminy (do 2020 r.), a 3 utracą ją z końcem 2022 r. (czyli z chwilą wejścia w życie Strategii Rozwoju GZM) – łącznie to 9 dokumentów, czyli ok. 21% gmin GZM. Po dodaniu do tego 3 gmin nieposiadających strategii rozwoju okazuje się, że ok. 30% gmin GZM może aktualizować lub tworzyć nowe lokalne dokumenty strategiczne już po wejściu w życie Strategii Rozwoju GZM.

Informacja ta jest istotna w kontekście relacji dokumentu lokalnego do metropolitalnego, wynikającego z przepisu ustawowego¹², wskazującego, że „strategia rozwoju gminy jest

¹² Art. 10e ust. 2 ustawy o samorządzie gminnym.

spójna ze strategią rozwoju województwa oraz strategią rozwoju ponadlokalnego, obejmującą tę gminę".

Przegląd priorytetowych ustaleń strategicznych z 37 lokalnych dokumentów strategicznych wskazuje, że w dużej mierze odnoszą się one do takich aspektów, jak: gospodarcze (30 gminy), środowiskowe (19 gmin) i szeroko rozumiana przestrzeń (12 gmin). W kilku przypadkach pojawia się pojęcie „jakości życia” lub „jakości środowiska miejskiego” czy też „jakości usług publicznych”, a tylko w 3 gminach uwypuklono kwestię „czasu wolnego”.

Gminne strategie rozwoju zostały przeanalizowane pod kątem występowania w nich zapisów dotyczących funkcjonowania w ramach GZM i rozwoju funkcji metropolitalnych. Zaledwie 8 gmin w swoich strategiach rozwoju ma odniesienia do kwestii „metropolii” i „metropolizacji” – to zarówno miasta na prawach powiatu (Bytom, Gliwice, Katowice, Ruda Śląska, Sosnowiec, Zabrze), jak i gminy wiejskie (Pilchowice, Wyry). Nie jest to wciąż duża liczba gmin, jeśli weźmie się pod uwagę wieloletnie starania i dążenia do integrowania się gmin wokół podstawowych wyzwań i potrzeb oraz potrzebę kreowania efektywnych mechanizmów współrzędzenia.

Zapisy dotyczące kwestii metropolizacji zawarte są na różnych poziomach ustaleń strategicznych, a także w wizji:

- Katowice: w części poświęconej pożądanej pozycji miasta w polach strategicznych mowa jest o „mieście będącym centrum Metropolii Górnośląskiej i silnym ośrodkiem, plasującym się w sieci polskich i europejskich miast metropolitalnych”; poświęcono temu dedykowane pole strategiczne „Metropolitalność i obszar śródmiejski”;
- Gliwice: w wizji zawarto zapis: „miasto jest filarem Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii i jednym z najważniejszych punktów w południowej części Polski”;
- Zabrze: za priorytet strategiczny przyjęto „Znaczącą pozycję metropolitalną”;
- Sosnowiec: jako jeden z kierunków działań wskazano: „realizację projektów tworzących metropolitalny wizerunek regionu”;
- Bytom: jako cel strategiczny wskazano: „miasto zrównoważonego systemu transportowego i metropolitalny węzeł komunikacyjny”;
- Ruda Śląska: jako pole strategiczne rozwoju miasta wskazano: „Pozycję w Metropolii”;
- Pilchowice: za cel przyjęto „eko-oazę Metropolii”;
- Wyry: na poziomie celów wskazano dwa odniesienia do GZM: „1. Przedsiębiorczość dopasowana do potrzeb gminy położonej w funkcjonalnym obszarze metropolitalnym; 4. Wykorzystanie szans wynikających z możliwości współpracy z innymi gminami i miastami Metropolii Silesia oraz jej Bezpośredniego Obszaru Funkcjonalnego”.

W kolejnych latach, wraz z przyjmowaniem nowych gminnych strategii rozwoju lub aktualizacją istniejących, należy spodziewać się wzrostu liczby odniesień do celów Strategii Rozwoju GZM.

Dodatkowo, dokonano przeglądu programów rewitalizacji w gminach (w 2022 r. były to: 33 Lokalne Programy Rewitalizacji i 6 Gminnych Programów Rewitalizacji) oraz przeanalizowano studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin GZM. Informacje wynikające z tych opracowań znalazły zastosowanie zwłaszcza w części przestrzennej.

Część strategiczna

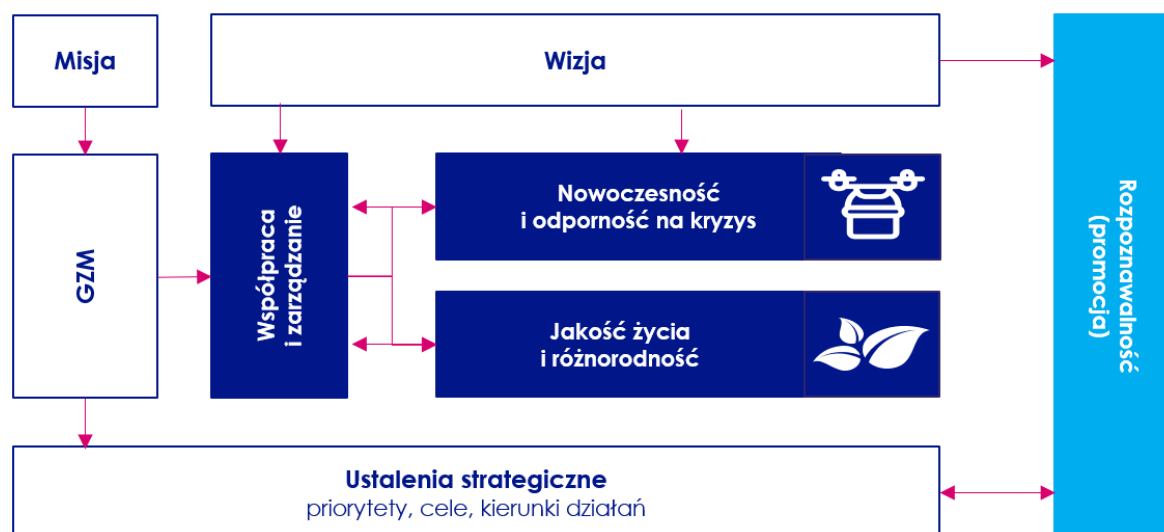
3. Założenia dla misji, wizji i ustaleń strategicznych

Podstawą sformułowania misji i wizji GZM oraz ustaleń strategicznych były wyniki poprzednich etapów prac (I-III), a także inne bieżące analizy i obserwacje, zwłaszcza:

- podsumowanie opinii interesariuszy i przeglądu literatury przedmiotu, tematycznie związanej z metropoliami;
- wnioski z Diagnozy Stanu GZM i kluczowe wyzwania;
- ustalenia wynikające z wyznaczenia obszarów funkcjonalnych i delimitacji optymalnego zasięgu rdzenia GZM;
- zakres dotąd realizowanych aktywności GZM (rodzaje projektów, wyniki prac);
- wstępne założenia dokumentu pn. Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (ang.: SUMP), który jest w fazie tworzenia (planowane zakończenie w II-III kwartale 2023 r.), odnoszącego się do GZM (a szerzej do Subregionu Centralnego), Koncepcji Kolei Metropolitalnej (w tym Wstępnego Studium Wykonalności Kolei Metropolitalnej);
- ustalenia regionalnego dokumentu strategicznego i planistycznego (Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” i Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego PLAN 2020 +);
- wyniki analiz i diagnoz z programu GOSPOSTRATEG (Instytut Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019-2021);
- przegląd lokalnych dokumentów strategicznych i planistycznych (lokalne strategie rozwoju gmin, a także studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin).

Przystępując do formułowania misji (czyli: oczekiwanej roli instytucji w osiąganiu wizji) i wizji (czyli: pożądanego, perspektywicznego obrazu obszaru po wdrożeniu ustaleń strategicznych), a następnie priorytetów, wykorzystano też słowa klucze – jako najbardziej syntetyczny i skrótowy wyraz dążeń, aspiracji, ambicji i wartości ważnych dla GZM (rys. 8).

Rys. 8. Schematyczne odniesienie słów kluczy do misji i wizji GZM

Źródło: opracowanie własne

3.1 Misja GZM i wizja GZM

Misja GZM

(oczekiwana rola instytucji w osiągnięciu wizji)

Kreujemy spójność obszaru metropolitalnego,
integrujemy potencjały gmin,
inicjujemy działania i inspirujemy do rozwoju
poprzez otwartość, współpracę
i nowoczesne zarządzanie.

Wizja GZM

(pożądany i perspektywiczny obraz obszaru
po wdrożeniu ustaleń strategicznych)

Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia
to obszar atrakcyjny do życia, nauki, pracy
i wypoczynku, dobrze zintegrowany,
wykorzystujący synergię różnorodności, tradycji
i dziedzictwa przemysłowego,
rozwijający ofertę kulturalną i nowoczesną
gospodarkę, podlegający transformacji
w dążeniu do neutralności klimatycznej
i odporności na kryzysy, o silnej pozycji wśród
obszarów metropolitalnych.

3.2 Struktura ustaleń strategicznych i wytyczne dla dokumentu programowego

Formułowanie ustaleń strategicznych zostało oparte o 4 kryteria: kompetencyjne, funkcjonalne, przestrzenne, czasowe.

	Kryterium funkcjonalne: ustalenia istotne dla całej GZM, mające wymiar metropolitalny (unikatowy, ponadlokalny, wyróżniający GZM w kraju i za granicą);
	Kryterium przestrzenne: obszar 41 gmin, a w przypadku modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej ustalenia strategiczne, które da się odzwierciedlić w przestrzeni (wg 4. z 5. priorytetów);
	Kryterium czasowe: ustalenia do realizacji na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r.;
	Kryterium kompetencyjne: ustalenia, na które GZM może wpływać (bezpośrednio – poprzez realizację zadań własnych, albo pośrednio – poprzez dofinansowanie, wspieranie, koordynowanie), może wykorzystywać w kreowaniu i promowaniu wizerunku GZM, lub ustalenia w kompetencji gmin, lecz spełniające kryterium funkcjonalne (wymiar metropolitalny).

Aby osiągnąć zamierzoną wizję GZM i realizację misji GZM, przyjęto następującą strukturę ustaleń strategicznych (rys. 9):

- 5 priorytetów: 4 priorytety tematyczne i 1 priorytet instytucjonalny – horyzontalny;
- 17 celów (wg priorytetów: A – 4, B – 4, C – 3, D – 3, E – 3);
- 41 kierunków działań (wg priorytetów: A – 9, B – 10, C – 7, D – 8, E – 7).

Rys. 9. Schemat hierarchii ustaleń strategicznych wraz z wizją GZM (obszaru) i misją GZM (instytucji)

Źródło: opracowanie własne

Rozwinięciem ustaleń strategicznych będzie odrębny dokument programowy do Strategii Rozwoju GZM. Zawierać będzie zestaw działań do realizacji przez GZM, z perspektywą do 2035 r. Każde działanie to pojedynczy projekt lub zestaw podprojektów (projektów składowych).

Wyznaczone priorytety, czyli główne obszary aktywności GZM do 2035 r., odpowiadają podstawowym kwestiom związanym z funkcjonowaniem GZM (jako obszaru i instytucji).

Zostały one wyznaczone w nawiązaniu zarówno do globalnych wyzwań i trendów, jak i zjawisk występujących w gminach członkowskich. Uwzględniają zatem tak powszechnie ważne kwestie, jak: 17 celów zrównoważonego rozwoju z Agendy ONZ, adaptacja do zmian klimatu i transformacja energetyczna, a w skali GZM: depopulacja, kurczenie się miast i suburbanizacja, poprawa jakości przestrzeni publicznej, wzmacnianie wewnętrznej spójności społeczno-gospodarczej i przestrzenno-funkcjonalnej.

Podział na priorytety jest uproszczony i umowny, gdyż w praktyce efekty realizacji jednego priorytetu (poprzez cele i kierunki) będą mieć wpływ na inne priorytety.

Wzajemne ząębienie się priorytetów potwierdza synergiczny wymiar przyjętych ustaleń strategicznych, które służyć mają nie tyle osiągnięciu pojedynczych celów, co nadrzędnemu wspólnemu przesłaniu, czyli kompleksowej poprawie jakości życia w GZM.

Adresatami aktywności podejmowanych przez GZM są obecni i przyszli mieszkańcy GZM.

Do każdego z priorytetów (wyróżnionych kolorystycznie) przypisano 3 lub 4 cele (rys. 10).

Rys. 10. Priorytety i cele Strategii Rozwoju GZM

<p>A. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I ODPORNOŚĆ GZM działająca wg zasad zrównoważonego rozwoju</p> <p>A.1. Rozwój i zarządzanie niebiesko-zieloną infrastrukturą</p> <p>A.2. Transformacja energetyczna i poprawa jakości powietrza</p> <p>A.3. Integrowanie systemu gospodarowania odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi, z ukierunkowaniem na gospodarkę obiegu zamkniętego</p> <p>A.4. Upowszechnianie wiedzy nt. zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju</p>	<p>B. MOBILNOŚĆ I DOSTĘPNOŚĆ GZM mobilna, niskoemisyjna, spójna transportowo</p> <p>B.1. Rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej i upowszechnienie publicznego transportu zbiorowego jako pierwszego wyboru w codziennych podróżach</p> <p>B.2. Tworzenie warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych dla rozwoju transportu zbiorowego i drogowego</p> <p>B.3. Rozwój transportu szynowego</p> <p>B.4. Upowszechnianie mikromobilności, w tym roweru i idei współdzielenia</p>
<p>C. PRZESTRZEŃ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA GZM otwarta, przyjazna, dbająca o ład przestrzenny i warunki życia</p> <p>C.1. Racjonalne korzystanie z przestrzeni wobec kurczenia się miast i suburbanizacji</p> <p>C.2. Aktywne podejście do wyzwań demograficznych</p> <p>C.3. Poprawa warunków dla rozwoju społeczności otwartych, aktywnych i kreatywnych</p>	<p>D. METROPOLITALNOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ GZM innowacyjna, silna gospodarczo, wzmacniająca kapitał ludzki</p> <p>D.1. Kreowanie warunków dla rozwoju gospodarczego i innowacji</p> <p>D.2. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych</p> <p>D.3. Wzmacnianie konkurencyjności ośrodków akademickich i szkół w GZM</p>
<p>E. WSPÓLPRACA I OTWARTOŚĆ GZM inspirująca, inicjująca, wewnętrznie zintegrowana</p> <p>E.1 Nowoczesne zarządzanie GZM</p> <p>E.2 Rozwój wewnętrznej i zewnętrznej współpracy GZM</p> <p>E.3 Promocja GZM</p>	

Źródło: opracowanie własne

Pełna strukturę ustaleń strategicznych GZM (priorytety, cele i kierunki działań) przedstawia poniższa tabela (tab. 8).

Tab. 8. Struktura ustaleń strategicznych

Lp.	Cel	Kierunek działania
PRIORYTET A	Adaptacja do zmian klimatu i odporność GZM działająca według zasad zrównoważonego rozwoju	
A.1.	Rozwój i zarządzanie niebiesko-zieloną infrastrukturą	A.1.1. Wspieranie działań na rzecz zachowania bioróżnorodności oraz mitygacji i adaptacji do zmian klimatu; A.1.2. Wspieranie działań na rzecz efektywnego gospodarowania wodą i zapobiegania suszy;
A.2.	Transformacja energetyczna i poprawa jakości powietrza	A.2.1. Wspieranie procesu transformacji energetycznej w GZM; A.2.2. Wspieranie ograniczania niskiej emisji i poprawa efektywności energetycznej budynków, w tym upowszechnianie OZE i ciepła systemowego; A.2.3. Wspieranie ograniczania emisji transportowych;
A.3.	Integracja systemu gospodarowania odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi, z ukierunkowaniem na gospodarkę obiegu zamkniętego	A.3.1. Wspieranie rozwoju infrastruktury gospodarki odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi w GZM; A.3.2. Wspieranie zmiany kierunku z gospodarki lineamej na cyrkularną;
A.4.	Upowszechnianie wiedzy nt. zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju	A.4.1. Podnoszenie świadomości ekologicznej w różnych wymiarach; A.4.2. Organizacja wydarzeń z zakresu ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju;
PRIORYTET B	Mobilność i dostępność GZM mobilna, niskoemisyjna, spójna transportowo	
B.1.	Rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej i upowszechnienie publicznego transportu zbiorowego jako pierwszego wyboru w codziennych podróżach	B.1.1. Kreowanie i wdrażanie rozwiązań na rzecz ograniczania transportu indywidualnego i poprawy bezpieczeństwa pieszych; B.1.2. Integrowanie środowisk zajmujących się mobilnością i transportem;
B.2.	Tworzenie warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych do rozwoju transportu zbiorowego i drogowego	B.2.1. Optymalizacja funkcjonowania publicznego transportu zbiorowego wraz z integracją operatorów i systemu taryfowo-biletowego oraz rozwojem sieci sprzedaży; B.2.2. Rozwój infrastruktury związanej z transportem publicznym i zarządzaniem ruchem drogowym, w tym rozwiązań smart; B.2.3. Rozwój systemu informacji o rozwiązaniach publicznego transportu zbiorowego i wprowadzanych zmianach; B.2.4. Wspieranie rozwoju priorytetowych metropolitalnych powiązań drogowych;
B.3.	Rozwój transportu szynowego	B.3.1. Rozwój infrastruktury i taboru szynowego, z uwzględnieniem powiązania z lotniskiem (MPL Katowice w Pyrzowicach); B.3.2. Współpraca z instytucjami szczebla ustawodawczego i wykonawczego w zakresie zmian mechanizmów finansowania pasażerskich przewozów kolejowych i ulg ustawowych;
B.4.	Upowszechnianie mikromobilności, w tym roweru i idei współdzielenia	B.4.1. Budowa spójnego systemu powiązań rowerowych wraz z infrastrukturą; B.4.2. Upowszechnienie mikromobilności indywidualnej i współdzielonej w podróżach na „ostatniej mili”;

Lp.	Cel	Kierunek działania
PRIORYTET C	Przestrzeń i spójność społeczna GZM otwarta, przyjazna, dbająca o ład przestrzenny i warunki życia	
C.1.	Racjonalne korzystanie z przestrzeni wobec kurczenia się miast i suburbanizacji	C.1.1. Wspieranie gmin w poprawie jakości przestrzeni publicznej i zagospodarowaniu terenów nadrzecznych – zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju; C.1.2. Wspieranie procesu rewitalizacji i zagospodarowania terenów zdegradowanych i przemysłowych; C.1.3. Wzmacnianie relacji miasto – wieś na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego i tworzenia krótkich obiegów żywności;
C.2.	Aktywne podejście do wyzwań demograficznych	C.2.1. Łagodzenie skutków procesu depopulacji w GZM; C.2.2. Otwartość GZM na procesy migracyjne, w tym z zagranicy, i tworzenie warunków do integracji z cudzoziemcami;
C.3.	Poprawa warunków do rozwoju społeczności otwartych, aktywnych i kreatywnych	C.3.1. Wspieranie inkluzywnego podejścia do mieszkańców, w szczególności do osób młodych, starzejącego się społeczeństwa i osób z dysfunkcjami; C.3.2. Wspieranie gmin GZM w rozwoju usług publicznych i zdrowego trybu życia;
PRIORYTET D	Metropolitalność i innowacyjność GZM innowacyjna, silna gospodarczo, wzmacniająca kapitał ludzki	
D.1.	Kreowanie warunków do rozwoju gospodarczego i innowacji	D.1.1. Wspieranie rozwoju branż innowacyjnych i zielonej gospodarki oraz warunków dla start-upów; D.1.2. Promowanie potencjału gospodarczego GZM, w tym udział w krajowych i zagranicznych wydarzeniach gospodarczych; D.1.3. Rozwój sieci współpracy z sektorem B+R, instytucjami otoczenia biznesu, biznesem;
D.2.	Wzmacnianie funkcji metropolitalnych	D.2.1. Kreowanie metropolitalnych wydarzeń i produktów, w tym z wykorzystaniem lokalnych wyróżników, walorów i tradycji; D.2.2. Wspieranie organizacji wydarzeń krajowych i zagranicznych, w tym: naukowych, gospodarczych, kulturalnych, rozrywkowych, sportowych; D.2.3. Wspieranie działań na rzecz lokalizacji w GZM usług wyższego rzędu;
D.3.	Wzmacnianie konkurencyjności ośrodków akademickich i szkół w GZM	D.3.1. Wspieranie procesu poprawy atrakcyjności kształcenia studentów w GZM; D.3.2. Wspieranie procesu kształcenia młodzieży w dostosowaniu do potrzeb rynku pracy i znajomości języków obcych;

Lp.	Cel	Kierunek działania
PRIORYTET E	Współpraca i otwartość GZM inicjująca, inspirująca, wewnętrznie zintegrowana	
E.1.	Nowoczesne zarządzanie	E.1.1. Tworzenie bazy wiedzy i upowszechnienie danych o GZM; E.1.2. Poszerzanie katalogu zakupów wspólnych; E.1.3. Dążenie do dostosowania prawa do potrzeb funkcjonowania GZM, a także utworzenia spójnego administracyjnego ośrodka metropolitalnego – wraz z wyborem nowej nazwy GZM; E.1.4. Wdrażanie i ujednolicanie rozwiązań cyfrowych w obszarze e-administracji w GZM;
E.2.	Rozwój wewnętrznej i zewnętrznej współpracy GZM	E.2.1. Rozwój mechanizmów współpracy z gminami członkowskimi i innymi interesariuszami; E.2.2. Współpraca z krajowymi i zagranicznymi instytucjami metropolitalnymi;
E.3.	Promocja GZM	E.3.1. Tworzenie wizerunku GZM (instytucji i obszaru) jako silnej marki i miejsca przyjaznego do życia, nauki, pracy i wypoczynku.

Źródło: opracowanie własne

3.3 Oczekiwane rezultaty planowanych działań

Wskazane cele i kierunki działań służyć mają realizacji zidentyfikowanych priorytetów. Dlatego też dla każdego priorytetu podano:

- uzasadnienie wyboru priorytetu i jego odniesienie do wyzwań rozwojowych (wcześniej zidentyfikowanych na podstawie wniosków z Diagnozy Stanu GZM);
- pożądane działania (obszary aktywności GZM) do realizacji priorytetu;
- oczekiwane rezultaty planowanych działań, pożądane do osiągnięcia do 2035 r.

Zestawienie tych informacji przedstawia poniższa tabela (tab. 9).

Tab. 9. Charakterystyka priorytetów i oczekiwanych rezultatów ich realizacji

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
PRIORYTET A:	Adaptacja do zmian klimatu i odporność
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 1	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Zmiany klimatu to czynnik ingerujący w różne dziedziny życia, wpływający na bezpieczeństwo (indywidualne i populacyjne), wiążący się z budowaniem odporności miast/metropolii w różnych wymiarach (przyrodniczym, infrastrukturalnym, gospodarczym, społecznym).</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wzmacnianie niebieskiej i zielonej infrastruktury w obszarach zurbanizowanych wobec nasilającego się zjawiska suszy lub nawałnych deszczy (np. wydarzenia, rekomendacje, publikacje, projekty – np. łąki kwietne); • wspieranie procesu transformacji energetycznej, w tym rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE) dla poprawy jakości powietrza i wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego (np. projekty, wydarzenia);

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<ul style="list-style-type: none"> • racjonalne gospodarowanie zasobami środowiska, a także powstającymi odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi, w tym rozwój gospodarki obiegu zamkniętego wobec rosnącej ilości wytwarzanych odpadów i coraz bardziej restrykcyjnych standardów gospodarki odpadami (np. działania przygotowawcze, zabieganie o zmianę przepisów, inne inicjatywy); • proces edukowania na rzecz wdrażania systemowych działań (społecznych, gospodarczych, konsumenckich) w zakresie środowiska, w każdej skali – od globalnej po lokalną (np. kampanie, spotkania, wydarzenia), a także propagowanie dobrych wzorców na rzecz ograniczenia niskiej emisji i poprawy efektywności energetycznej budynków. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zachowanie i wzmocnienie bioróżnorodności oraz zmiana postrzegania terenów zieleni w gminach – w związku z uznaniem ich za strategiczny element struktury funkcjonalno-przestrzennej i polityki klimatycznej, a nie za obciążenie budżetowe (pełnią one nie tylko podstawową rolę przyrodniczą, ale i społeczną, rekreacyjną, zdrowotną, promocyjną oraz są ważnym czynnikiem, wpływającym na atrakcyjność osiedleńczą i inwestycyjną GZM); • zwiększenie zasobów wodnych, w tym: „odbetonowanie” miast (dla poprawy mikro- i małej retencji i zmniejszania występowania zjawiska wyspy ciepła), powszechność form zatrzymywania wód opadowych w gospodarstwach domowych; • spójny system niebiesko-zielonej infrastruktury GZM, w tym inicjowanie projektów dla zachowania bioróżnorodności oraz mitygacji i adaptacji do zmian klimatu; • dalsze ograniczanie niskiej emisji i poprawiająca się jakość powietrza (obniżenie stężenia substancji szkodliwych dla zdrowia pochodzących z niskiej emisji z nieekologicznego indywidualnego ogrzewnictwa i komunikacji: pyłów zawieszonych PM2,5 i PM10, dwutlenku azotu (NO₂), benzo(a)pirenu czy tlenków węgla (CO, CO₂), w tym: <ul style="list-style-type: none"> – powszechne stosowanie rozwiązań zwiększających energooszczędność i efektywność energetyczną budynków (realizacja fali renowacji), wymiana źródeł światła oświetlenia ulicznego, a także dalszy rozwój sieci gazowych i ciepłowniczych; – ograniczanie ruchu samochodowego i powszechność pojazdów niskoemisyjnych i zeroemisyjnych oraz wspieranie kompleksowych działań na rzecz ograniczenia emisji transportowych i upowszechniania Stref Czystego Transportu; • integrowanie gospodarowania odpadami w GZM, w tym: efektywniejszy niż obecnie recykling i powszechność gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ), a także powszechne stosowanie technologii z nią zgodnych, takich jak: instalacje termicznego przekształcania odpadów komunalnych (ITPOK) i instalacje termicznego przekształcania osadów ściekowych (ITPOŚ), biogazownie, kompostownie – wraz z odzyskiem energii; • dalsza promocja i edukacja w zakresie zachowań ekologicznych, mająca na celu wzrost świadomości ekologicznej, wymianę tzw. dobrych praktyk i wdrażanie projektów pilotażowych.
PRIORYTET B:	Mobilność i dostępność
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 1, 4	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Mobilność mieszkańców to czynnik decydujący o atrakcyjności gminy/metropolii i budujący jego spójność (przestrzenno-funkcjonalną i społeczno-gospodarczą).</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz większa powszechność nowego modelu przemieszczania się w miastach różnymi środkami i formami mobilności miejskiej, sprzyjającego eliminowaniu przejazdów samochodem na krótkich odcinkach, wraz z prowadzeniem akcji informacyjnych i promocyjnych w tym zakresie (np. opracowanie Planu zrównoważonej mobilności miejskiej – SUMP, budowanie współpracy ze środowiskami branżowymi); • rozwój transportu szynowego, docelowo pełniącego rolę szkieletu metropolitalnego systemu transportowego GZM (jako jednego z bardziej efektywnych i ekologicznych

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>środków transportu), odpowiedniego do skali – rozległości GZM (np. wieloletni projekt budowy Kolei Metropolitalnej);</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój form transportu alternatywnych dla samochodu: rowery, hulajnogi, współdzielenie pojazdów itp. (np. prowadzenie polityki rowerowej, kampanie i wydarzenia, organizacja tzw. roweru metropolitalnego, czyli wypożyczalni rowerów publicznych), upowszechnienie wykorzystania roweru w codziennych podróżach; • wzmacnianie racjonalnego kształtowania powiązań drogowych, ze szczególnym uwzględnieniem dróg o charakterze metropolitalnym, w tym w oparciu o systemy obwodnicowe – pierścieniowe (wyprowadzające ruch tranzytowy z terenów miejskich), wraz z zarządzaniem polityką parkingową, także w kontekście promowania publicznego transportu zbiorowego (np. dotacje dla gmin, współpraca ze środowiskami branżowymi, integrowanie podmiotów zarządzających drogą trasą średnicową – DTŚ); • działania informacyjne i promujące nowe zachowania mobilnościowe, adresowane do mieszkańców, oraz integracja środowisk branżowych (np. wydarzenia, informowanie); • wprowadzanie rozwiązań w zakresie uspokajania ruchu i poprawy bezpieczeństwa pieszych. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mniejsza niż obecnie rola transportu indywidualnego w codziennych podróżach w GZM, w tym: zachęty do powszechniejszego korzystania ze środków publicznego transportu zbiorowego, efektywny system połączeń i przesiadek, okresowe analizy rozkładów jazdy i rozmieszczenia przystanków; • realizacja kolejnych etapów rozwoju kolei metropolitalnej wraz z wypracowaniem mechanizmów umożliwiających jeszcze wyższy poziom finansowania przewozów kolejowych (częstotliwość zbliżona do metra), adekwatnie do rozwoju infrastruktury; • dalsza rozbudowa stosownej infrastruktury, wzmacniającej mobilność miejską i integrującej publiczny transport zbiorowy z transportem indywidualnym (np. multimodalne centra przesiadkowe, rozwiązania P&R, B&R, parkingi i garaże rowerowe); • dalsza modernizacja i unowocześnianie taboru publicznego transportu zbiorowego wraz z systemem pozyskiwania informacji o dostępności i komforcie podróżowania oraz systemem informacji o wprowadzanych zmianach w publicznym transporcie publicznym; • wdrażanie polityki rowerowej, w tym rozbudowa infrastruktury w sposób skoordynowany, tworzący system, a także dostępny tzw. rower publiczny; • zaangażowanie w rozwiązania w zakresie priorytetowych metropolitalnych powiązań drogowych – poprawa dostępności drogowej obszarów GZM; • stopniowa poprawa bezpieczeństwa pieszych, kierowców i pasażerów wraz z rozdzieleniem ruchu samochodowego, rowerowego, pieszego oraz efektywnym zarządzaniem ruchem i polityką parkingową w miastach.
PRIORYTET C:	Przestrzeń i spójność społeczna
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 1, 2, 3, 4	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Funkcjonalność przestrzeni gminy/metropolii jest warunkowana dostępnością dla różnych grup mieszkańców, a jej atrakcyjność wpływa na liczbę użytkowników.</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie aktywności społecznej i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, kreatywnego, społecznie zaangażowanego i odpowiedzialnego, a także otwartego na potrzeby osób z dysfunkcjami (np. projekty, rekomendacje, wydarzenia); • dbałość o dobry dostęp do usług publicznych, w tym zdrowia, oświaty i usług wolnego czasu (typu: kultura i rekreacja, sport, rozrywka – w obiektach i na wolnym powietrzu); • propagowanie zdrowego trybu życia w różnych wymiarach – jako wyraz dbałości o zdrowie publiczne, co wpływa na poprawę jakości życia (np. projekty, rekomendacje, analizy);

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<ul style="list-style-type: none"> • traktowanie przestrzeni jako zasobu ograniczonego i trudno odnawialnego, a także nastawionego na zrównoważoną mobilność miejską i ochronę terenów otwartych, dotąd niezainwestowanych (np. rekomendacje, opiniowanie projektów dokumentów strategicznych, analizy); • kreowanie ładu przestrzennego: dbałość o przestrzeń publiczną, jakość architektury, dostępność dla różnych grup użytkowników (np. projekty, rekomendacje, konkursy); • racjonalne zarządzanie takimi procesami i trendami, jak: suburbanizacja, pustoszenie centrów miast, kurcząca się miasta, negatywne oddziaływania górnictwa w wymiarze przestrzennym, społecznym i gospodarczym (np. projekty, rekomendacje, analizy); • rozwój relacji miasto – wieś, czyli lepsza integracja i spójność obszaru metropolitalnego między rdzeniem GZM a jego otoczeniem, jak również z obszarami sąsiednimi, a także budowa wspólnoty interesów jako element myślenia w kategoriach wspólnego metropolitalnego dobra – podkreślenie żywicielskiej i przyrodniczej roli gmin wiejskich i miejsko-wiejskich (tzw. kontinuum miejsko-wiejskie). <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz atrakcyjniejsze warunki do zamieszkania – moda na miasto i miejskość, z uwzględnieniem potrzeb starszych mieszkańców i osób z dysfunkcjami (kreowanie tzw. miast dostępnych), z większym udziałem przestrzeni typowo pieszych, strefami wyłączonymi z ruchu samochodowego i uporządkowaną kwestią parkingową; • coraz lepszy dostęp do usług publicznych, w tym do: oferty czasu wolnego (kultury, sportu i rekreacji), zdrowia, oświaty itp., wraz z ich racjonalnym rozmieszczeniem w GZM (w zależności od liczby ludności), wraz ze stworzeniem mapy usług publicznych, mapy oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej itp.; • zaawansowane procesy integracji społecznej, w tym: integracja migrantów i uchodźców żyjących w GZM, realizowana polityka migracyjna, związana z osiedlaniem się obcokrajowców, a także przyciąganiem osób z innych regionów kraju; • stabilizacja procesów demograficznych, w tym: skuteczne zachęcanie do zamieszkania w GZM i zahamowany proces odpływu mieszkańców; • utralający się nowy paradygmat rozwoju miejskiego (łączy kwestię tworzenia przestrzeni publicznych z szeroko rozumianym procesem rewitalizacji, oddolną aktywnością mieszkańców i prawem do miasta), dalsze zagospodarowanie terenów zdegradowanych na nowe funkcje, a także dogęszczanie zabudowy w terenach już zurbanizowanych – na bazie efektywnego i skutecznego planowania przestrzennego (tj. z ustaleniami wpływającymi na: minimalizowanie konfliktów funkcjonalnych, mitygację wyzwań związanych ze zmianami klimatu); • lepsza niż obecnie jakość przestrzeni publicznej wraz z estetyczną matą architekturą, a także stopniowo eliminowany chaos przestrzenny i reklamowy, w tym realizacja projektów studialnych lub pilotażowych dotyczących przestrzeni publicznej, lub zagospodarowanie terenów przemysłowych (we współpracy z zainteresowanymi gminami i instytucjami); • opracowane standardy w zakresie kreowania miast zwartych i upowszechniony model tzw. miast 15-minutowych, kształtowanych zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem terenów zieleni i zachowaniem właściwych odległości między budynkami oraz przepustowości układów drogowych; • synergiczna i zrównoważona relacja między miastem a wsią, w tym skrócone łańcuchy dostaw i metropolitalny plan bezpieczeństwa żywnościowego.
PRIORYTET D:	Metropolitalność i innowacyjność
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 3, 4	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Metropolitalność to czynnik wpływający na potencjał gospodarczy i kapitał społeczny oraz funkcjonowanie danej gminy/metropolii w sieci powiązań krajowych i międzynarodowych, co wiąże się z intensyfikacją rozwoju usług wyższego rzędu i generowaniem innowacji.</p>

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
	<p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promowanie gospodarczego potencjału GZM w kraju i za granicą, wraz z tworzeniem warunków do rozwoju biznesu i usług okołobiznesowych (np. wydarzenia, targi, platforma inwestycyjna) i tworzeniem miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych (tzw. metropolitalnych miejsc pracy); • testowanie innowacji i wspieranie rozwoju przemysłu innowacyjnego (np. testowanie dronów i współpraca przy tworzeniu przepisów dronowych, rozwój transportu wodorowego); • wzmacnianie funkcji metropolitalnych – tzw. usług wyższego rzędu (np. inicjatywy, zabieganie o lokalizację, kontakty międzynarodowe, wydarzenia); • zwiększanie współpracy z uczelniami z obszaru GZM jako czynnik zatrzymujący mieszkańców i przyciągający młodzież z innych obszarów (np. wsparcie finansowe poprzez Fundusz Wspierania Nauki i inne inicjatywy integrujące uczenie z GZM); • kreowanie odporności na różnego typu kryzysy (klimatyczne, geopolityczne, społeczne, zdrowotne żywnościowe), wpisujące się w proces deglobalizacji; • poprawa jakości kapitału ludzkiego i kreatywności społecznej; • stworzenie kampusu uniwersyteckiego w Katowicach – wraz z rewitalizacją obszaru położonego w rejonie uczelni w centrum miasta; zwiększenie liczby studentów także poprzez współpracę z uczelniami prywatnymi i otwarcie nowych filii. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coraz lepsza rozpoznawalność GZM w kraju i za granicą, pod względem gospodarczym i kulturalnym, wraz z eksponowaniem jej potencjałów (rozwinęta infrastruktura techniczna i transportowa, duża gęstość zaludnienia, rozwinięty rynek pracy), w tym coraz więcej wydarzeń w GZM (kulturalnych, sportowych, turystycznych) o skali krajowej i międzynarodowej; • sukcesywne testowanie i wdrażanie innowacji, liczne start-upy zlokalizowane w GZM, a także dalsze rozwijanie sektorów kreatywnych i branż opartych na wiedzy oraz wysoko wykwalifikowanej kadry, w tym: dalece zaawansowany proces przekwalifikowania pracowników z sektora górnictwa i okotogórnictwa do innych sektorów, zwłaszcza usługowych lub związanych z OZE; • liczne funkcje metropolitalne, wspierające tworzenie metropolitalnej tożsamości i dalsze zabieganie o lokalizowanie w GZM kolejnych funkcji (np.: szkoła podstawowa i średnia obcojęzyczna – wg programu szkoły międzynarodowej – sprzyjająca przyciąganiu pracowników i kadr zagranicznych, oddział – filia uczelni zagranicznej – forma poszerzania oferty naukowej i przyciągania studentów spoza GZM, konsulaty i izby branżowe, zwłaszcza z krajów o intensywnych powiązaniach gospodarczych z GZM, np. Ukraina, Korea Południowa, Włochy, Niemcy, Czechy); • wysoki poziom ośrodków naukowych i akademickich, a także szkół średnich, wraz z coraz atrakcyjniejszą ofertą edukacyjną, dostosowaną do potrzeb rynku pracy (koordynacja profili kształcenia na poziomie szkół średnich z potrzebami pracodawców i ich promowanie); • realizacja działań i projektów wielopodmiotowych o charakterze gospodarczym na rzecz rozwoju cyfrowej i zielonej gospodarki w GZM; • inicjowanie, współudział w działaniach i projektach badawczo-rozwojowych z sektorem nauki i szkolnictwa wyższego; • współpraca w ramach regionalnego systemu innowacji i inteligentnych specjalizacji regionalnych województwa śląskiego; • inicjowanie i podejmowanie działań na rzecz stworzenia ekosystemu innowacji GZM.

Powiązanie z wyzwaniami rozwojowymi	Opis priorytetu i oczekiwane rezultaty planowanych działań
PRIORYTET E:	Współpraca i otwartość
Odpowiedź na wyzwanie rozwojowe nr 4 i 5	<p>Uzasadnienie:</p> <p>Współpraca związku metropolitalnego z gminami członkowskimi i współpraca gmin to czynniki wzmacniające efektywność i skuteczność podejmowanych działań, co wymaga otwartości na kontakty z instytucjami i mieszkańcami, a także wymiany doświadczeń z instytucjami krajowymi i zagranicznymi oraz przyjęcia roli GZM jako organizacji uczącej się.</p> <p>Planowane działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tworzenie bazy wiedzy, gromadzenie danych, kreowanie silnej pozycji GZM w wymiarze instytucjonalnym i kompetencyjnym na rzecz efektywnego i zintegrowanego zarządzania obszarem, zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa publicznego w GZM (np. zabieganie o zmianę przepisów prawa, efektywniejsza realizacja zadań ustawowych); • prowadzenie studiów foresightowych, opracowanie wzorców i rozwiązań, i scenariuszy zintegrowanego i wielowymiarowego rozwoju GZM; • budowanie wewnętrznej wielowymiarowej spójności gmin członkowskich w dążeniu do stopniowej integracji administracyjnej gmin GZM (np. utworzenie i prowadzenie MetroLabu, włączanie mieszkańców w aktywności GZM i organizowanie dla nich wydarzeń); • kreowanie i wdrażanie mechanizmów współpracy między GZM a gminami członkowskimi i interesariuszami, a także partycypacja mieszkańców i interesariuszy w planowaniu rozwoju GZM; • upowszechnienie stosowania modelu wspólnych zakupów; • budowanie sieci współpracy z podobnymi organizacjami krajowymi i zagranicznymi (wizyty studyjne, wymiana kadr itp.); • kreowanie rozpoznawalności GZM w kraju i zagranicą (np. wielokierunkowa promocja GZM) jako znaczącego obszaru metropolitalnego, podlegającego udanej transformacji od przemysłów tradycyjnych do zielonej i cyfrowej gospodarki. <p>Oczekiwane rezultaty planowanych działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozszerzony zakres kompetencji (katalogu zadań) GZM i korzystne zmiany w ustawie o związku metropolitalnym, usprawniające jej funkcjonowanie (zwłaszcza w zakresie minimalnej liczby mieszkańców, zasad zmian granic związku metropolitalnego, poszerzenia i uszczegółowienia katalogu zadań publicznych); • coraz silniejsza rola GZM jako integratora, inspiratora i inicjatora dla gmin członkowskich przez propagowanie dobrych praktyk, koordynowanie projektów o charakterze ponadlokalnym lub doradczym, występowanie w roli rzecznika gmin członkowskich i społeczności lokalnych; • powszechne korzystanie z platform udostępniania danych dla mieszkańców i inwestorów oraz dalszy ich rozwój (otwarte dane, portal InfoGZM itp.); • dalsze pozytywne korzystanie z efektu skali, wynikającego z członkostwa w GZM dla poszczególnych gmin (np. wspólne grupy zakupowe); • coraz mocniej zintegrowane i współpracujące ze sobą gminy GZM – w kierunku silnego administracyjnego ośrodka metropolitalnego, wraz z wypracowanymi wspólnymi procedurami i standardami działania, modelem współpracy; • wielosektorowe i interdyscyplinarne kontakty i powiązania w różnej skali (z: administracją publiczną wszystkich szczebli, innymi metropoliami z kraju i z zagranicy, sektorem nauki, biznesu, organizacjami pozarządowymi); • dobrze rozpoznawalna marka GZM – w skali lokalnej, krajowej i międzynarodowej – wraz z wykreowanymi produktami metropolitalnymi.

Źródło: opracowanie własne

4. Obszary strategicznej interwencji (OSI)

Obszar strategicznej interwencji (OSI) to określony w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych czy przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna, łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, albo rozwiązania regulacyjne¹³.

Wyznaczenie OSI to odpowiedź na problemy rozwojowe danej jednostki terytorialnej (m.in. regionu, metropolii, gminy).

Uwzględnienie OSI w polityce przestrzennej GZM oznacza:

- a) informacyjnie: wskazanie OSI wg Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie** (tzw. OSI regionalne) – w celu ich porównania z ustaleniami strategicznymi GZM (dla tych OSI dedykowane są już instrumenty finansowe na poziomie krajowym, m.in. programy operacyjne i regionalne, w tym Zintegrowane Inwestycje Terytorialne);
- b) wiążąco: identyfikację 4 OSI w Strategii Rozwoju GZM** (tzw. OSI metropolitalne) – jako odpowiedź na potrzebę wzmocnienia danego potencjału lub odpowiedź na wyzwanie rozwojowe (dla GZM oznacza uznanie za priorytetowy obszar wsparcia: pod kątem finansowym, doradczo-ekspertycznym, promocyjnym – w zależności od potrzeb).

4.1 Obszary Strategicznej Interwencji ze Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

Obszary Strategicznej Interwencji (OSI), wyznaczone w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie, przedstawione są w dwóch ujęciach: tematycznym i funkcjonalnym¹⁴.

OSI w województwie śląskim w ujęciu tematycznym:

a) OSI konkurencyjne – rozwojowe, w tym:

- obszary cenne przyrodniczo (9 gmin);
- ośrodki wzrostu (20 gmin);

b) OSI problemowe, w tym:

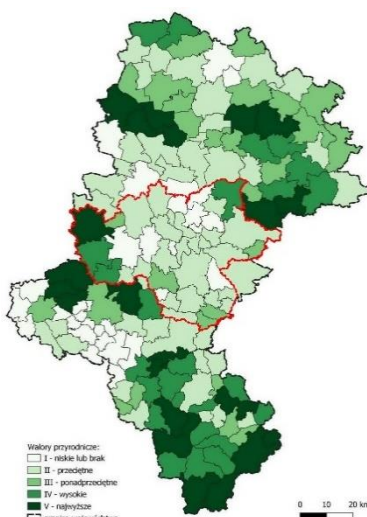
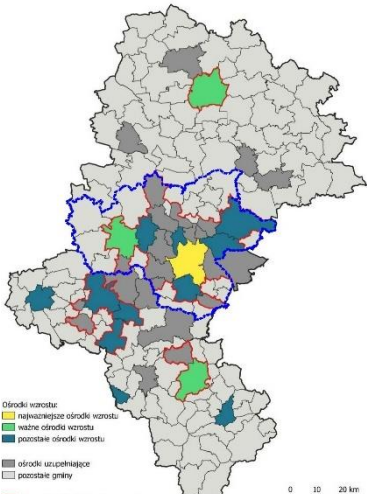
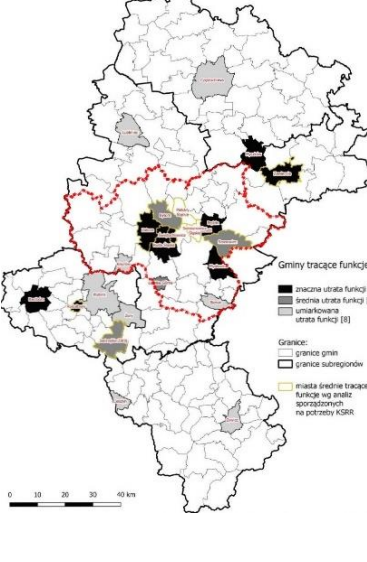
- obszary gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze (11 gmin);
- gminy w transformacji górniczej (32 gminy);
- gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza (41 gmin).

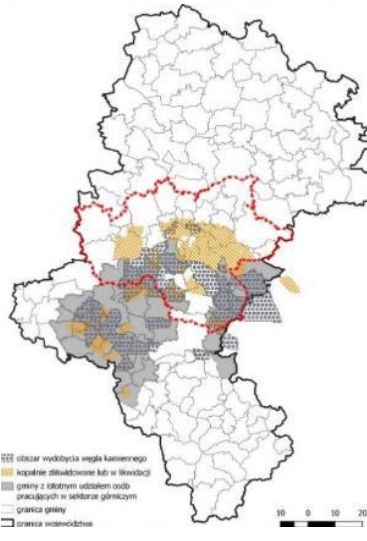
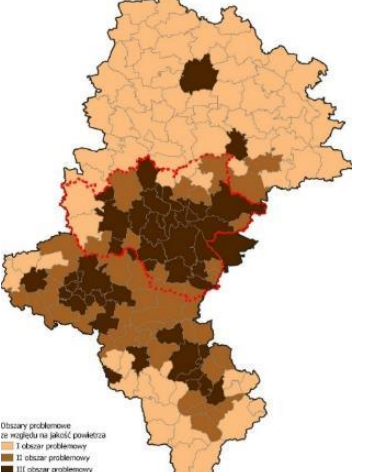
Zestawienie OSI regionalnych (wraz z zasięgiem terytorialnym odnośnie do GZM i zakresem wyzwań uzasadniających ich wyznaczenie) przedstawia poniższa tabela (tab. 10). Wyznaczone priorytety w Strategii Rozwoju GZM zasadniczo są zbieżne z OSI regionalnymi.

¹³ Art. 5 pkt. 6b) ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2020, poz. 1378).

¹⁴ Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie, s. 93.

Tab. 10. Zestawienie OSI regionalnych (konkurencyjne i problemowe)

Rodzaj OSI	Ilustracja graficzna na tle województwa śląskiego
<p>OSI konkurencyjne – rozwojowe</p> <ul style="list-style-type: none"> Obszary cenne przyrodniczo (9): <ul style="list-style-type: none"> – gmina o najwyższych walorach przyrodniczych: Rudziniec (1); – gminy o wysokich walorach przyrodniczych: Pilchowice, Siewierz, Sośnicowice (3); – gminy o ponadprzeciętnych walorach przyrodniczych: Bieruń, Bojszowy, Mikołów, Pyskowice, Stawków (5); – pozostałe gminy GZM reprezentują przeciętne, niskie lub brak walorów przyrodniczych; wyzwania dla tego OSI to: zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych, ochrona bioróżnorodności i georóżnorodności, poprawa stosunków wodnych i ochrona siedlisk (nawiązanie do priorytetu A). 	
<ul style="list-style-type: none"> Ośrodki wzrostu (20): <ul style="list-style-type: none"> – najważniejszy ośrodek wzrostu: Katowice (1); – ważny ośrodek wzrostu: Gliwice (1); – pozostałe ośrodki wzrostu: Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Tychy, Zabrze (5); – ośrodki uzupełniające: Będzin, Bieruń, Bytom, Czeladź, Knurów, Mikołów, Mysłowice, Łaziska Górne, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Tarnowskie Góry (13); wyzwania dla tego OSI to: podniesienie poziomu innowacyjności, wzmocnienie potencjału i skali oddziaływania, pozycji międzynarodowej ośrodków akademickich i sektora B+R, utrzymanie pozycji ośrodka wzrostu, rozwój funkcji metropolitalnych, poprawa jakości środowiska i przestrzeni (nawiązanie do priorytetu D). 	
<ul style="list-style-type: none"> Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze (11): <ul style="list-style-type: none"> – znaczna utrata funkcji: Będzin, Czeladź, Mysłowice, Ruda Śląska, Świętochłowice, Zabrze (6); – średnia utrata funkcji: Bytom, Łaziska Górne, Sosnowiec (3); – umiarkowana utrata funkcji: Bieruń, Knurów (2); wyzwania dla tego OSI to: ograniczenie wewnętrznych zróżnicowań na terenach silnie zurbanizowanych, działania przyczyniające się do: wzmocnienia potencjału gospodarczego, aktywizacji mieszkańców, wzrostu inwestycji z sektora przedsiębiorstw, rozwoju usług, poprawy dostępu do oferty kulturalnej i rekreacyjnej, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, wsparcia procesów rewitalizacyjnych (nawiązanie do priorytetów C i D). 	

Rodzaj OSI	Ilustracja graficzna na tle województwa śląskiego
<p>OSI problemowe</p> <ul style="list-style-type: none"> <p>Gminy w transformacji górniczej (32):</p> <ul style="list-style-type: none"> – typ społeczno-przestrzenny: Bieruń, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtówice, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Mysłowice, Pilchowice, Ruda Śląska, Wiry (12); – typ przestrzenny: Będzin, Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mikołów, Piekary Śląskie, Psary, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Sośnicowice, Świętochłowice, Tychy, Wojkowice, Zabrze, Zbrosławice (21); – typ społeczny: w granicach GZM nie został zidentyfikowany; <p>wyzwania dla tego OSI to: znaczny udział terenów przemysłowych i poprzemysłowych oraz terenów, gdzie wystąpią skutki eksploatacji górniczej, zagospodarowanie terenów po zakończonej eksploatacji górniczej i przekwalifikowanie pracowników branży górniczej i okołogórniczej, tworzenie nowej bazy ekonomicznej, wsparcie poprawy jakości środowiska, usług publicznych i jakości przestrzeni publicznej, zwiększenie aktywności społecznej i zawodowej i rozwój oferty czasu wolnego (nawiązanie do priorytetów: C i D).</p> 	
<ul style="list-style-type: none"> <p>Gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza (41):</p> <ul style="list-style-type: none"> – gminy III obszaru problemowego: Będzin, Bieruń, Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Knurów, Mikołów, Mysłowice, Łędziny, Łaziska Górne, Piekary Śląskie, Pyskowice, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Wojkowice, Tychy, Zabrze (24); – gminy II obszaru problemowego: Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtówice, Imielin, Kobiór, Pilchowice, Psary, Siewierz, Stawków, Wiry, Zbrosławice (12); – pozostałe gminy GZM należą do I obszaru problemowego (5); <p>wyzwania dla tego OSI to: ograniczenie niskiej emisji, wsparcie rozbudowy sieci ciepłowniczej, a także generowanie i wdrażanie innowacji ograniczających negatywny wpływ na środowisko (nawiązanie do priorytetu A).</p> 	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie

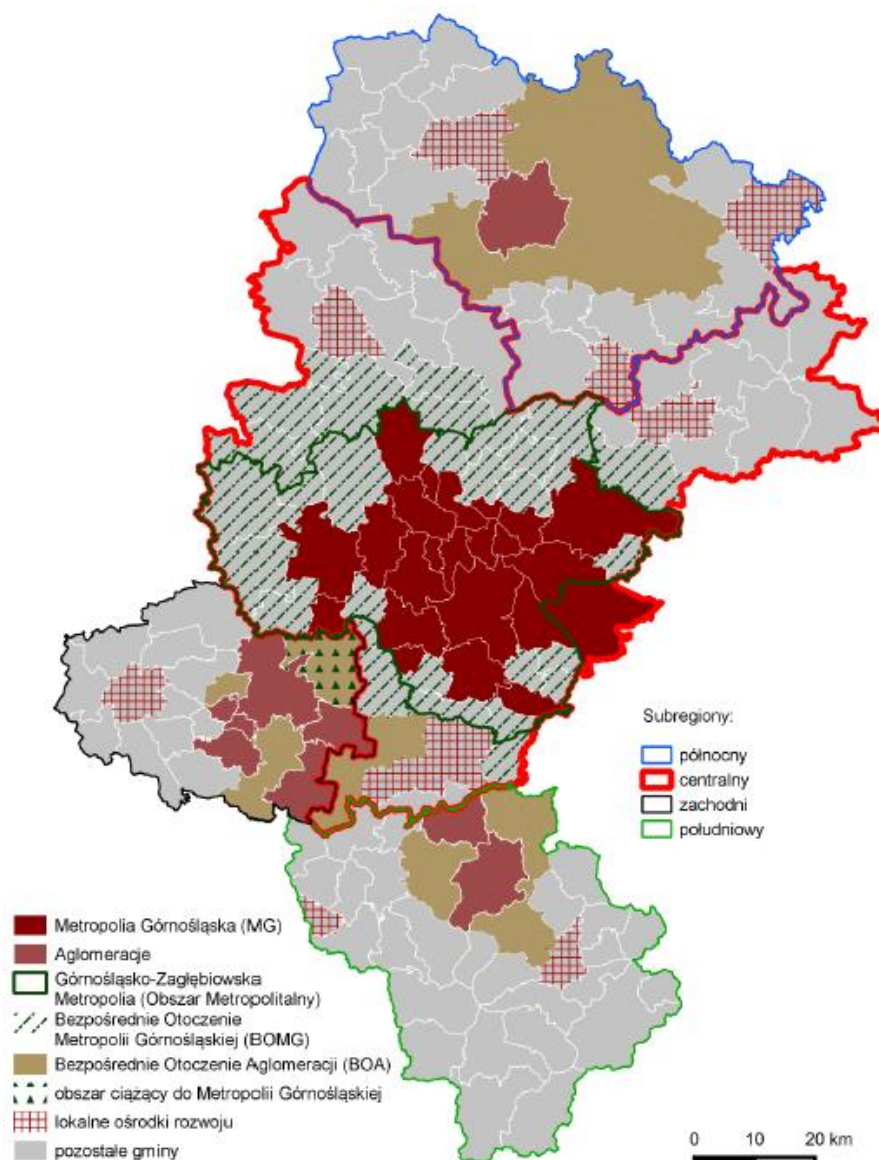
OSI w województwie śląskim w ujęciu funkcjonalnym (rys. 11):

- **subregiony** – wyznaczone w celu organizacji procesów rozwojowych – w oparciu o istniejące powiązania funkcjonalne, gospodarcze i społeczno-historyczne:
 - północny (powierzchnia: 3 049 km², centrum to Aglomeracja Częstochowska);
 - południowy (powierzchnia: 2 354 km², centrum to Aglomeracja Bielska);
 - zachodni (powierzchnia: 1 353 km², centrum to Aglomeracja Rybnicka);
 - centralny (powierzchnia: 5 577 km², centrum to Metropolia Górnośląska¹⁵, czyli 23 gminy (22 gminy GZM + Jaworzno) wraz z Bezpośrednim Otoczeniem Metropolii Górnośląskiej, obejmującym 29 gmin¹⁶);
- **obszary miejskie i wiejskie** – wg podstawowych typów jednostek:
 - obszary miejskie: obejmują obszar metropolitalny (w centralnej części województwa) oraz równomiernie rozłożone aglomeracje miejskie, o dużym znaczeniu gospodarczym i w zakresie zaspokajania dostępu do usług publicznych wyższego rzędu w północnej, zachodniej i południowej części województwa śląskiego; ważną rolę pełnią też lokalne ośrodki rozwoju, czyli ośrodki miejskie, które skupiają procesy rozwoju na poziomie lokalnym;
 - obszary wiejskie: obejmują tereny wiejskie w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa śląskiego; ich elementami wyróżniającymi są: duża powierzchnia użytków rolnych, znaczna liczba ludności utrzymującej się z pracy w rolnictwie; występują też gminy wiejskie, które utraciły swoje funkcje rolnicze, gdyż tereny uległy zdegradowaniu i przekształceniu wskutek eksploatacji górniczej.

¹⁵ Katowice, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów, Jaworzno, Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Knurów, Mikołów, Czeladź, Łaziska Górne, Bieruń, Radzionków i Wojkowice.

¹⁶ Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtówice, Imielin, Kalety, Kobiór, Krupski Młyn, Lędziny, Łazy, Miasteczko Śląskie, Miedźna, Mierzęcice, Ormontowice, Orzesze, Ożarówice, Pilchowice, Psary, Pyskowice, Rudziniec, Siewierz, Sławków, Sośnicowice, Świerklaniec, Toszek, Tworóg, Wielowieś, Wryy, Zbrostawice.

Rys. 11. OSI regionalne w ujęciu funkcjonalnym

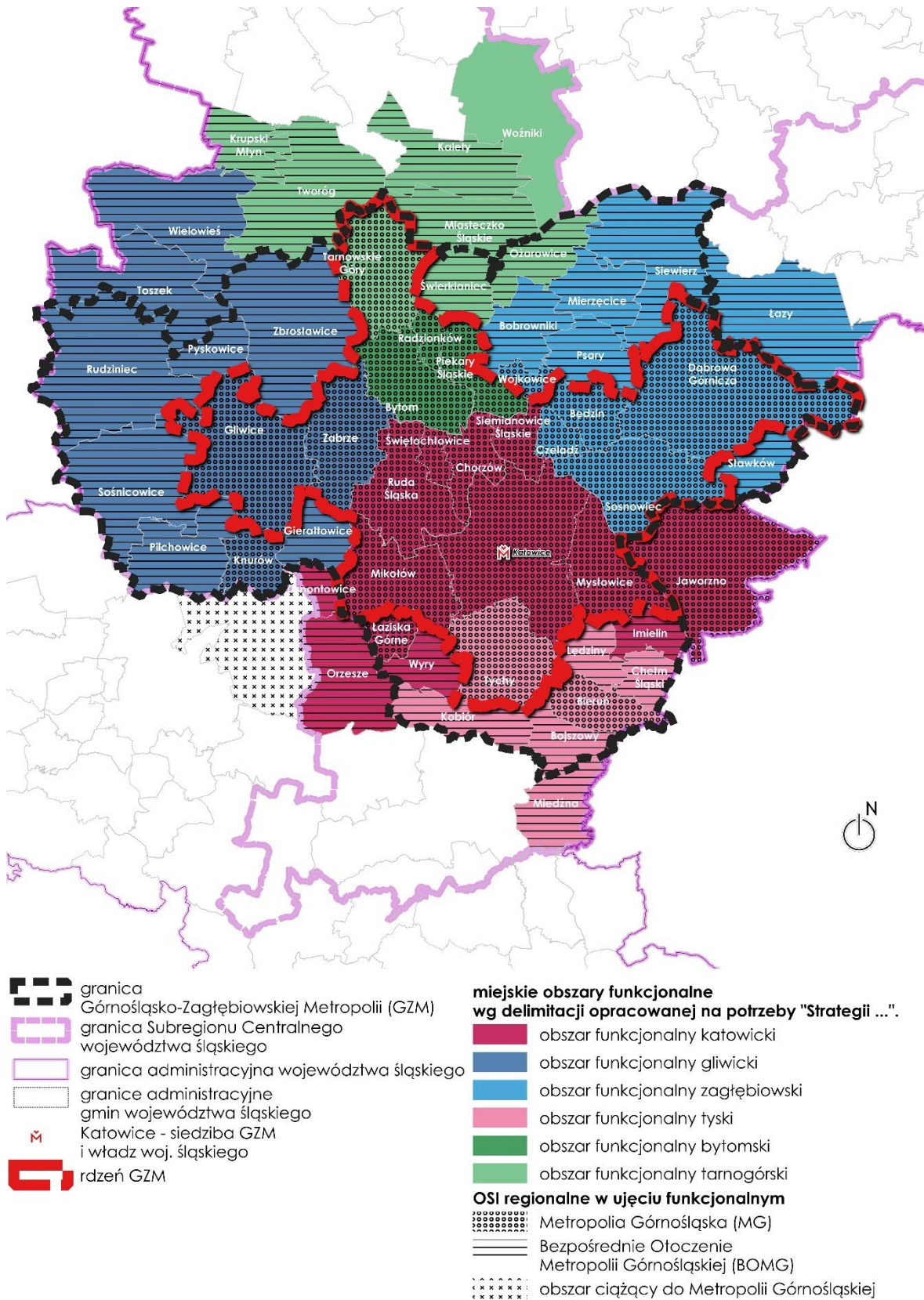

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie

Pod względem funkcjonalnym istnieją podobieństwa między obszarem GZM a Metropolią Górnośląską (MG) wraz z Bezpośrednim Otoczeniem Metropolii Górnośląskiej (BOMG) – wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego (rys. 12). Oznacza to, że:

- Wszystkie gminy GZM mieszczą się w obszarze MG i BOMG,
- Wszystkie gmin rdzenia GZM mieszczą się z MG;
- 4 gminy GZM należące do MG, nie wchodzą w rdzeń GZM (Knurów, Wojkowice, Bieruń, Łaziska Górne);
- 6 miejskich obszarów funkcjonalnych GZM pokrywa się niemal w całości z obszarem MG i BOMG, poza gminą Woźniki.

Rys. 12. GZM na tle OSI regionalnego w ujęciu funkcjonalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie

Zestawienie wszystkich wyznaczonych OSI regionalnych na tle 41 gmin GZM przedstawia poniższa tabela (tab. 11). Pozwala to na sformułowania następujących wniosków:

- 37 gmin GZM objętych jest więcej niż jednym OSI;
- 26 gmin to OSI rozwojowe, z czego na terenie 2 gmin są wskazane dwa rodzaje OSI;
- 41 gmin to OSI problemowe, z czego w 33 gminach występuje więcej niż jedno OSI.

Tab. 11. Zestawienie gmin GZM na tle OSI regionalnych

Gmina	Liczba OSI (rozwoj. + probl.)	OSI rozwoj. Obszary cenne przyrodniczo	OSI rozwoj. Ośrodki wzrostu	OSI probl. Ośrodki tracące funkcje społ.-gosp.	OSI probl. W transformacji górniczej		OSI probl. Zła jakość powietrza		
					Typ społ.-przestrz..	Typ przestrz.	III obsz. probl.	II obsz. probl.	I obsz. probl.
Będzin	4 (1+3)		X	X		X	X		
Bieruń	5 (2+3)	X	X	X	X		X		
Bobrowniki	2 (0+2)					X		X	
Bojszowy	3 (1+2)	X			X			X	
Bytom	4 (1+3)		X	X		X	X		
Chełm Śląski	2 (0+2)				X			X	
Chorzów	3 (1+2)		X			X	X		
Czeladź	4 (1+3)		X	X		X	X		
Dąbrowa Górnicza	3 (1+2)		X			X	X		
Gierałtówice	2 (0+2)				X			X	
Gliwice	3 (1+2)		X			X	X		
Imielin	2 (0+2)				X			X	
Katowice	3 (1+2)		X			X	X		
Knurów	4 (1+3)		X	X	X		X		
Kobiór	1 (0+1)							X	
Lędziny	2 (0+2)				X		X		
Łaziska Górne	4 (1+3)		X	X	X		X		
Mierzęcice	1 (0+1)								X
Mikołów	4 (2+2)	X	X			X	X		
Mysłowice	4 (1+3)		X	X	X		X		
Ożarówice	1 (0+1)								X
Piekary Śląskie	3 (1+2)		X			X	X		
Pilchowice	3 (1+2)	X			X			X	
Psary	2 (0+2)					X		X	
Pyskowice	2 (1+1)	X					X		
Radzionków	2 (0+2)					X	X		
Ruda Śląska	4 (1+3)		X	X	X		X		
Rudziniec	2 (1+1)	X							X
Siemianowice Śl.	3 (1+2)		X			X	X		
Siewierz	2 (1+1)	X						X	
Sławków	2 (0+1)	X						X	
Sosnowiec	4 (1+3)		X	X		X	X		
Sośnicowice	3 (1+2)	X				X			X
Świerklaniec	1 (0+1)								X
Świętochłowice	4 (1+3)		X	X		X	X		
Tarnowskie Góry	2 (1+1)		X				X		
Tychy	3 (1+2)		X			X	X		
Wojkowice	2 (0+2)					X	X		
Wry	2 (0+2)				X			X	
Zabrze	4 (1+3)		X	X		X	X		
Zbrosławice	2 (0+2)					X		X	
RAZEM:	113	9	20	11	12	20	24	12	5

Źródło: opracowanie własne

4.2 OSI wynikające ze Strategii Rozwoju GZM:

OSI wyznaczone w Strategii Rozwoju GZM to 4 obszary:

a) OSI rozwojowe (2):

- 1) **OSI nauka, innowacje, kultura** – odniesienie do priorytetu D. METROPOLITALNOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ – rdzeń GZM;
- 2) **OSI odporność klimatyczna i transformacja energetyczna** – odniesienie do priorytetu A. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I ODPORNOŚĆ – cała GZM;

b) OSI problemowe (2):

- 1) **OSI trendy demograficzne** – odniesienie do priorytetu C. PRZESTRZEŃ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA – rdzeń GZM;
- 2) **OSI tereny zdegradowane, w tym poprzemysłowe** – odniesienie do priorytetu C. PRZESTRZEŃ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA – cała GZM.

Na obecnym etapie prac nad Strategią Rozwoju GZM nie można przewidzieć i precyzyjnie wskazać lokalizacji OSI metropolitalnych w GZM. Dlatego identyfikuje się je w sposób uogólniony (z podziałem na rozwojowe i problemowe, w nawiązaniu do Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego) i wskazuje:

- w dwóch przypadkach rdzeń GZM: odnośnie do kwestii rozwoju nauki, innowacji, kultury i kwestii trendów demograficznych wymagających odwrócenia; są one właściwe dla specyfiki funkcjonalno-przestrzennej i społecznej rdzenia GZM;
- w dwóch przypadkach całą GZM: odnośnie do kwestii związanych z odpornością klimatyczną i transformacją energetyczną oraz kwestii działań rewitalizacyjnych; to procesy wspólne dla wszystkich gmin GZM, niezależnie od różnic przestrzenno-funkcjonalnych i społecznych pomiędzy rdzeniem GZM a jego otoczeniem.

Takie uogólnione wskazanie nie oznacza, że GZM będzie realizować wsparcie dla każdej gminy, lecz tam, gdzie powstaną bardziej skonkretyzowane projekty lub szczególnie priorytetowe z uwagi na wymiar metropolitalny.

5. Analiza: metropolitalność i obszary funkcjonalne (wybrane informacje)

Integralnym elementem prac nad Strategią Rozwoju GZM było wyznaczenie obszarów funkcjonalnych GZM, przedstawionych w odrębnym opracowaniu (Zeszyt nr 3). W ramach prac analityczno-diagnostycznych, poza identyfikacją ośrodków węzłowych, dokonano także analizy siły metropolitalności gmin, decydującej o randze ośrodków miejskich. W kontekście związku metropolitalnego szczególnie istotne są potencjały gmin członkowskich, w tym funkcje metropolitalne, kreujące pozycję GZM w kraju i za granicą.

5.1 Siła metropolitalności gmin GZM

Analiza siły metropolitalności została oparta na trzech kryteriach: A – rola gmin w GZM, B – funkcje metropolitalne i C – funkcje ponadlokalne.

Charakterystyka przypisanych im wskaźników (autorsko wybranych) przedstawiona jest w poniższej tabeli (tab. 12).

Przyjęte kryteria służące do analizy siły metropolitalności:

- **rola gminy w GZM** (kryterium A): **6 wskaźników** odnoszących się do kwestii administracyjnej, demograficznej (potencjału ludnościowego), spójności przestrzennej, siły powiązań i liczby pracujących – w skali województwa śląskiego;
- **funkcje metropolitalne** (kryterium B): **9 wskaźników** odnoszących się do występowania usług wyższego rzędu: obiektów lub terenów o znaczeniu: regionalnym, krajowym, zagranicznym, a także unikatowym, wyróżniającym, kojarzącym się z GZM, determinującym pozycję GZM w sieci powiązań krajowych i międzynarodowych (czyli podstawowych cech, jakimi powinny charakteryzować się gminy tworzące związek metropolitalny);
- **funkcje ponadlokalne** (kryterium C): **6 wskaźników** odnoszących się do występowania wyróżniających się w skali GZM: obiektów kultury, symboli dziedzictwa przemysłowego (w tym Szlaku Zabytków Techniki, Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego), terenów rekreacyjnych (zwłaszcza ze zbiornikami wodnymi), usług medycznych, parków przemysłowych i naukowo-technologicznych i infrastruktury transportowej o znaczeniu gospodarczym.

Najbardziej wyróżniające funkcje metropolitalne i ponadlokalne zostały przedstawione w części przestrzennej – na schematach C i D.

Tab. 12. Kryteria przyjęte do analizy siły metropolitalności

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
A	ROLA GMINY W GZM	
1.	Typ gminy Wskaźnik: funkcja administracyjna gminy	Wskaźnik pokazuje administracyjną rolę gminy na tle całej GZM. Wartość wskaźnika wg funkcji administracyjnej wyznaczono, przyjmując, że gmina miejska jest obszarem występowania funkcji ponadlokalnych, a miasto na prawach powiatu to najwyższa ranga administracyjna i kompetencyjna (typu: zarząd nad drogami krajowymi i wojewódzkimi, zadania dot. badania hałasu i inne

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
		<p>dot. środowiska); to także gminy tworzące związek międzygminny: Górnośląski Związek Metropolitalny, poprzedzający bezpośrednio powstanie GZM.</p> <p>Wykaz gmin GZM wg wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • miasto na prawach powiatu: 13 miast na prawach powiatu; • gmina miejska: 13 gmin; • gmina miejsko-wiejska: 2 gminy; • gmina wiejska: 13 gmin. <p>Podział gmin GZM wg typu gminy – rys. 13.</p>
2.	<p>Liczba ludności</p> <p>Wskaźnik: podział gmin wg przedziałów wielkości co 50 tys.</p>	<p>Wskaźnik pokazuje strukturę wielkości gmin w GZM.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykaz gmin w GZM wg przedziałów liczby ludności (wg GUS): <ul style="list-style-type: none"> – powyżej 250 tys.: 1 gmina (Katowice); – 250-200 tys.: brak miast w tym przedziale; – 200-150 tys.: 4 gminy (Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom); – 150-100 tys.: 4 gminy (Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów); – 100-50 tys.: 5 gmin (Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie); – poniżej 50 tys.: 27 gmin (Świętochłowice, Mikołów, Knurów, Czeladź, Łaziska Górne, Bieruń, Pyskowice, Radzionków, Łędziny, Zbrosławice, Świerklaniec, Siewierz, Gierałtów, Pilchowice, Psary, Bobrowniki, Rudziniec, Imielin, Sośnicowice, Wiry, Wojkowice, Bojszowy, Mierzęcice, Stawków, Chetm Śląski, Ożarów, Kobiór). <p>Podział gmin GZM wg liczby mieszkańców (GUS, stan na 12.2021 r.) – rys. 14.</p>
3.	<p>Gęstość zaludnienia</p> <p>Wskaźnik: wielkość gęstości zaludnienia</p>	<p>Wartość wskaźnika wiąże się z miejskim lub wiejskim charakterem gminy.</p> <p>Przyjęte autorskie przedziały wartości:</p> <ul style="list-style-type: none"> • średnia dla miast na prawach powiatu GZM: 1 700 osób/1 km²; • średnia gęstość zaludnienia dla gmin GZM: 950 osób/1 km². <p>Wykaz gmin GZM wg wskaźnika gęstości zaludnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • powyżej 2,5 tys. os/km²: Świętochłowice, Chorzów, Siemianowice Śląskie; • 2,0-2,5 tys. osób/km²: Sosnowiec, Bytom; • 1,5-2,0 tys. osób/km²: Katowice, Zabrze, Tychy, Ruda Śląska; • 1,0-1,5 tys. osób/km²: Gliwice, Będzin, Piekary Śląskie, Mysłowice; • 0,5-1,0 tys. osób/km²: Dąbrowa Górnicza, Tarnowskie Góry, Mikołów, Knurów, Łaziska Górne, Wojkowice, Pyskowice; • poniżej 0,5 tys. osób/km²: Łędziny, Bieruń, Imielin, Gierałtów, Świerklaniec, Chetm Śląski, Psary, Wiry, Bobrowniki, Bojszowy, Stawków, Pilchowice, Mierzęcice, Ożarów, Zbrosławice, Siewierz, Kobiór, Sośnicowice, Rudziniec. <p>Podział gmin GZM wg gęstości zaludnienia (GUS, stan na 12.2021 r.) – rys. 15.</p>
4.	<p>Liczba dojazdów i wyjazdów do pracy w ogólnej liczbie powiązań w województwie</p> <p>Wskaźnik: dojazdy i wyjazdy do pracy [%]</p>	<p>Wskaźnik pokazuje siłę oddziaływania gminy w GZM i jej otoczeniu.</p> <p>Przyjęta wartość wskaźnika: wartość wyższa niż 1% dojazdów i wyjazdów do pracy w ogólnej liczbie powiązań w województwie śląskim (dane z 2016 r., Zeszyt nr 3).</p> <p>Wykaz gmin GZM wg tego wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 20% i więcej: Katowice; • 15-20%: brak gmin spełniających kryterium; • 10-15%: brak gmin spełniających kryterium; • 5-10%: Gliwice; • 2,5-5%: Zabrze, Sosnowiec, Chorzów, Tychy, Dąbrowa Górnicza; • 1-2,5%: Bytom, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, Będzin, Mysłowice, Mikołów;

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
		<ul style="list-style-type: none"> poniżej 1%: Świętochłowice, Piekary Śląskie, Czeladź, Radzionków, Knurów, Łaziska Górne, Sławków, Lędziny, Siewierz, Wojkowice, Bieruń, Imielin, Pyskowice, Zbrostawice, Gierałtówice, Psary, Sośnicowice, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Ożarówice, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wiry, Chełm Śląski, Mierzęcice.
5.	Liczba pracujących w gminie do ogólnej liczby pracujących w województwie Wskaźnik: osoby pracujące [%]	Wskaźnik pokazuje potencjał gospodarczy gminy wg liczby pracujących. Wartość wskaźnika: wyższa niż 1% pracujących w gminie do ogólnej liczby pracujących w województwie śląskim (dane z 2020 r., Zeszyt nr 3). Wykaz gmin GZM wg wskaźnika: <ul style="list-style-type: none"> 10-15%: Katowice; 5-10%: Gliwice; 2,5-5%: Sosnowiec, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Zabrze, Ruda Śląska; mniej niż 1%: Mikołów, Będzin, Świętochłowice, Piekary Śląskie, Czeladź, Radzionków, Knurów, Łaziska Górne, Sławków, Lędziny, Siewierz, Wojkowice, Bieruń, Imielin, Pyskowice, Zbrostawice, Gierałtówice, Psary, Sośnicowice, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Ożarówice, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wiry, Chełm Śląski, Mierzęcice.
6.	Spójność przestrzenna Wskaźnik: spójność obszaru (dążenie do zwartej struktury)	Wskaźnik pokazuje zwartość obszaru (co wpływa na spójność powiązań infrastrukturalnych, ciągłość zabudowy itp.). Wartość wskaźnika to liczba miast na prawach powiatu w GZM, graniczących z gminą będącą lub niebędącą miastem na prawach powiatu (brak granicy, graniczenie z 1 miastem na prawach powiatu GZM, graniczenie z 2 i więcej miastami na prawach powiatu GZM; miasto na prawach powiatu to punkt odniesienia analiz). Wykaz gmin GZM wg wskaźnika: <ul style="list-style-type: none"> miasto na prawach powiatu graniczące z 5 i więcej miastami na prawach powiatu: Katowice, Bytom, Chorzów, Ruda Śląska; miasto na prawach powiatu graniczące z 3-4 miastami na prawach powiatu: Sosnowiec, Siemianowice Śląskie, Piekary Śląskie, Świętochłowice; miasto na prawach powiatu graniczące z 2 i mniej miastami na prawach powiatu: Gliwice, Zabrze, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Mysłowice; gmina (niebędąca miastem na prawach powiatu) granicząca z 2 i więcej miastami na prawach powiatu: Będzin, Czeladź, Mikołów, Sławków, Lędziny, Wojkowice, Zbrostawice, Gierałtówice; gmina (niebędąca miastem na prawach powiatu) granicząca z miastem na prawach powiatu: Tarnowskie Góry, Knurów, Siewierz, Bieruń, Imielin, Pyskowice, Psary, Sośnicowice, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wiry; gmina (niebędąca miastem na prawach powiatu) niegranicząca z miastem na prawach powiatu: Łaziska Górne, Ożarówice, Chełm Śląski, Mierzęcice.
B	FUNKCJE METROPOLITALNE	
7.	Obiekty i tereny o funkcji metropolitalnej Wskaźnik metropolitalności, wg podziału na funkcje obiektów lub terenów	Wskaźnik pokazuje siłę metropolitalności gminy w GZM. Wartość wskaźnika to autorska propozycja przedziałów liczbowych (zależnie od funkcji obiektu lub terenu, a także powszechności jego występowania w GZM). Analizowane obiekty i tereny o funkcji metropolitalnej: <ul style="list-style-type: none"> uczelnie publiczne i niepubliczne (wg siedziby i wydziałów w GZM), placówki szkolnictwa średniego z oddziałami dwujęzycznymi lub programem IB; instytuty naukowo-badawcze; urzędy regionalne i krajowe;

Lp.	Kryterium	Wskaźnik – opis
		<ul style="list-style-type: none"> • ważne instytucje i firmy krajowe lub międzynarodowe (główne siedziby firm, ośrodki biznesu, izby branżowe, ambasady, konsulaty); • duże obiekty eventowe (o liczbie miejsc powyżej 2,5 tys.); • hotele 5- i/lub 4-gwiazdkowe; • ikony architektury współczesnej; • obiekty i instytucje kultury (w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki/SZT); • marki luksusowe (sklepy i salony samochodowe). <p>Podział gmin GZM wg grupy wskaźników B: funkcje metropolitalne – rys. 16.</p>
C	FUNKCJE PONADLOKALNE	
8.	<p>Atrakcje kulturalne i rekreacyjne oraz usługi ponadlokalne (wpływające na rozpoznawalność gminy)</p> <p>Wskaźnik: liczba obiektów</p>	<p>Wskaźnik pokazuje atrakcyjność gminy nie tylko dla jej mieszkańców, ale także dla innych gmin GZM.</p> <p>Wartość wskaźnika to autorska propozycja przedziałów liczbowych (zależnie od funkcji obiektu lub terenu, a także powszechności jego występowania w GZM).</p> <p>Analizowane obiekty i tereny o funkcji ponadlokalnej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • symbole dziedzictwa przemysłowego, w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki (SZT), Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (ESDP) i będące na liście światowego dziedzictwa UNESCO; • obiekty kultury – wyróżniające; • obiekty i tereny rekreacyjne – wyróżniające; • obiekty medyczne – wyróżniające; • parki przemysłowe i naukowo-technologiczne; • lotnisko i infrastruktura transportowa. <p>Podział gmin GZM wg grupy wskaźników C: funkcje ponadlokalne – rys. 17</p>

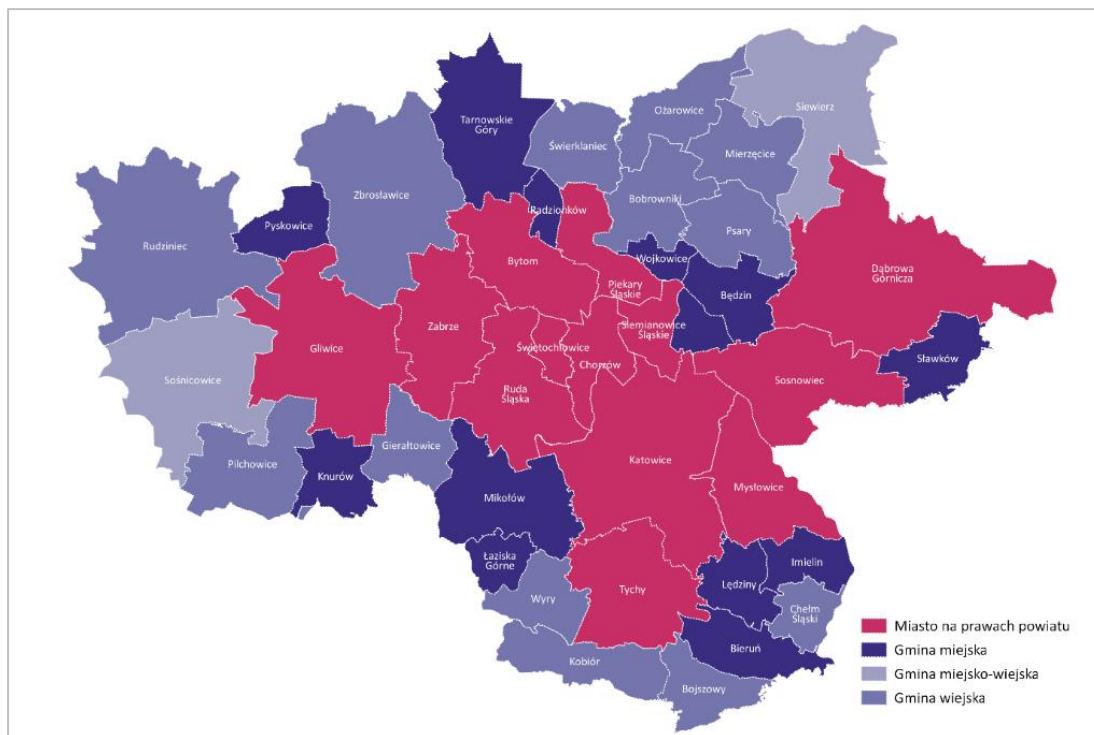
Źródło: opracowanie własne (Departament Strategii i Polityki Przestrzennej, GZM)

Z przeprowadzonej analizy (szczegółowo przedstawionej w Zeszycie nr 3) wynika, że:

- wg kryterium A (rola gminy): wyróżniają się gminy na prawach powiatu, o największej liczbie mieszkańców, i inne gminy miejskie, stanowiące ich przestrzenne dopełnienie, z uwzględnieniem ośrodków węzłowych, krystalizujących miejskie obszary funkcjonalne;
- wg kryterium B (funkcje metropolitalne): gminy zostały sklasyfikowane w kolejności od najbardziej metropolitalnej; gminy o największej koncentracji funkcji metropolitalnych to Katowice, następnie Gliwice i Zabrze, dalej Bytom, Chorzów i Sosnowiec;
- wg kryterium C (funkcje ponadlokalne): wskazane zostały gminy posiadające cechy wyróżniające, o szczególnie dużej sile oddziaływania w GZM – przykładowo:
 - w zakresie symboli dziedzictwa przemysłowego: obiekty należące do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego: Zabrze, Tarnowskie Góry, Tychy oraz obiekty Szlaku Zabytków Techniki w różnych gminach GZM;
 - w zakresie obiektów kultury: Katowice, Gliwice, Sosnowiec, Bytom, Tychy, Ruda Śląska, Będzin, Piekary Śląskie, Mysłowice, Radzionków;
 - w zakresie obiektów i terenów rekreacyjnych: Katowice, Gliwice, Zabrze, Chorzów, Sosnowiec, Bytom, Dąbrowa Górnicza, Tychy;
 - w zakresie obiektów medycznych: Katowice, Zabrze, Gliwice, Sosnowiec, Tarnowskie Góry, Piekary Śląskie;
 - w zakresie parków przemysłowych i naukowo-technologicznych: Katowice, Gliwice, Zabrze, Sosnowiec, Bytom, Tychy, Ruda Śląska, Piekary Śląskie;

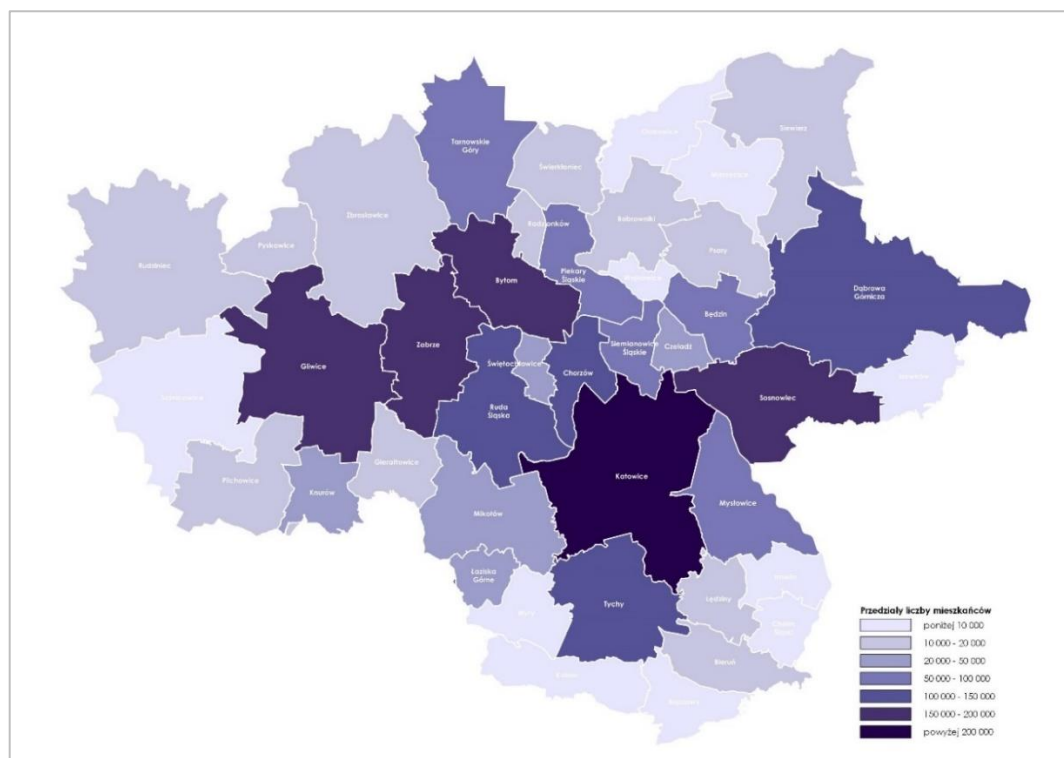
- w zakresie lotnisk i infrastruktury transportowej o znaczeniu gospodarczym: Ożarówce (Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice), Katowice, Gliwice (lotniska cywilne), Tarnowskie Góry (węzeł kolejowy – jeden z największych w Europie), Sławków (Euroterminal łączący kolej normalnotorową z wąskotorową).

Rys. 13. Podział gmin GZM wg typu gminy – z grupy wskaźników A

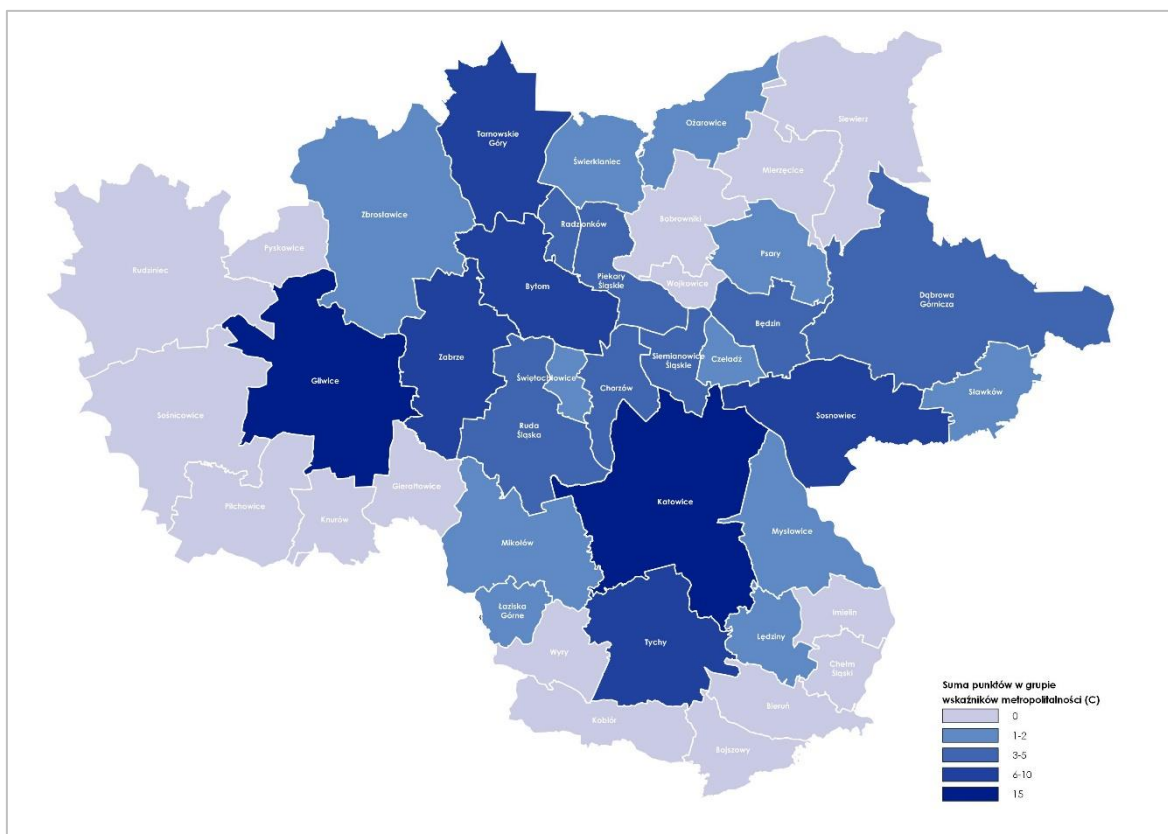

Źródło: opracowanie własne

Rys. 14. Podział gmin GZM wg liczby mieszkańców (GUS, 2021 r.) – z grupy wskaźników A

Źródło: opracowanie własne

Rys. 17. Podział gmin GZM wg funkcji ponadlokalnych – grupa wskaźników C

Źródło: Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3)

Z podsumowania analizy siły metropolitalności wg trzech kryteriów (A, B, C) wynika, że Katowice (stolica województwa i siedziba GZM) cechują się największą koncentracją funkcji metropolitalnych i silną pozycją jako ośrodek gospodarczy i kulturalny.

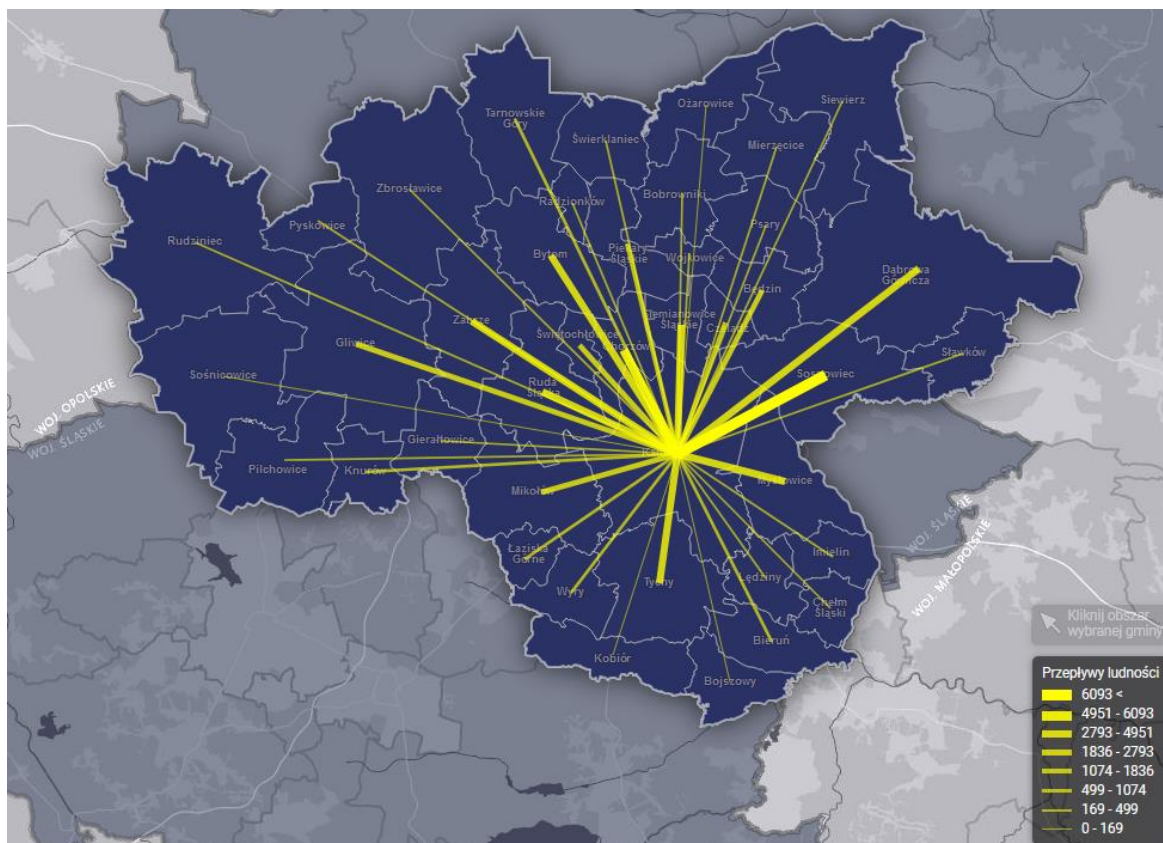
Jeśli przyjmie się największą liczbę punktów, jaką otrzymały Katowice, za 100% (co nie oznacza, że jest to maksymalne i w pełni satysfakcjonujące nasycenie tymi funkcjami), na drugim miejscu są Głiwice (55%), a na trzecim Zabrze (47%), dalej wg przedziałów i kolejności gmin:

- 45-35%: Bytom, Sosnowiec, Chorzów, Tychy;
- 35-25%: Dąbrowa Górnicza, Ruda Śląska;
- 25-15%: Tarnowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Mysłowice;
- poniżej 15%: Czeladź, Radzionków, Mikołów, Stawaków, Knurów, Łaziska Górne, Lędziny, Siewierz, Wojkowice, Bieruń, Imielin, Pyskowice, Zbrostawice, Gierałtów, Psary, Sośnicowice, Bobrowniki, Bojszowy, Kobiór, Ożarów, Pilchowice, Rudziniec, Świerklaniec, Wyrzy, Chetm Śląski, Mierzęce.

Wiąże się to z najintensywniejszymi codziennymi przyjazdami do Katowic z innych gmin GZM. Siła przepływów ludności związanych z zatrudnieniem jest różna, lecz ich zasięg obejmuje całą GZM – najwięcej przyjazdów do Katowic jest z: Bytomia, Dąbrowy Górniczej, Sosnowca, Tychów (rys. 18).

Ma to również odzwierciedlenie w analizach powiązań i przepływów, przeprowadzonych w ramach wyznaczania obszarów funkcjonalnych (Zeszyt nr 3).

Rys. 18. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w GZM, stan z 2016 r.

Źródło: InfoGZM

5.2 Wyznaczenie obszarów funkcjonalnych GZM, w tym rdzenia GZM

Celem wyznaczania obszarów funkcjonalnych jest skuteczne adresowanie działań i narzędzi wspierających ich rozwój.

Należy zaznaczyć, że dotychczas nie wyznaczono obszarów funkcjonalnych GZM. Przedstawiona poniżej delimitacja obszarów funkcjonalnych jest pierwszą tego typu analizą wykonaną dla GZM. Podział na obszary funkcjonalne nie wpływa na stosowany w bieżących działaniach administracyjnych przyjęty umownie podział na podregiony.

Pojęcie obszarów funkcjonalnych zdefiniowane jest w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Art. 5 pkt. 6a): to obszary, na których występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego, antropogenicznego); szczególnym typem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny.

Na podstawie siły metropolitalności dokonano dalszej analizy pod kątem wyboru gmin o najbardziej zbliżonych cechach, czyli gmin spełniających jednocześnie następujące założenia (zgodnie z przyjętymi wskaźnikami):

- jest gminą miejską (grupa wskaźników A);
- graniczy minimum z 1 miastem na prawach powiatu (grupa wskaźników A);
- jest zamieszkiwana przez ponad 10 000 mieszkańców (grupa wskaźników A);

- posiada min. 1 funkcję metropolitalną (grupa wskaźników B).

Na podstawie ww. analiz wyznaczony został rdzeń GZM (rys. 19).

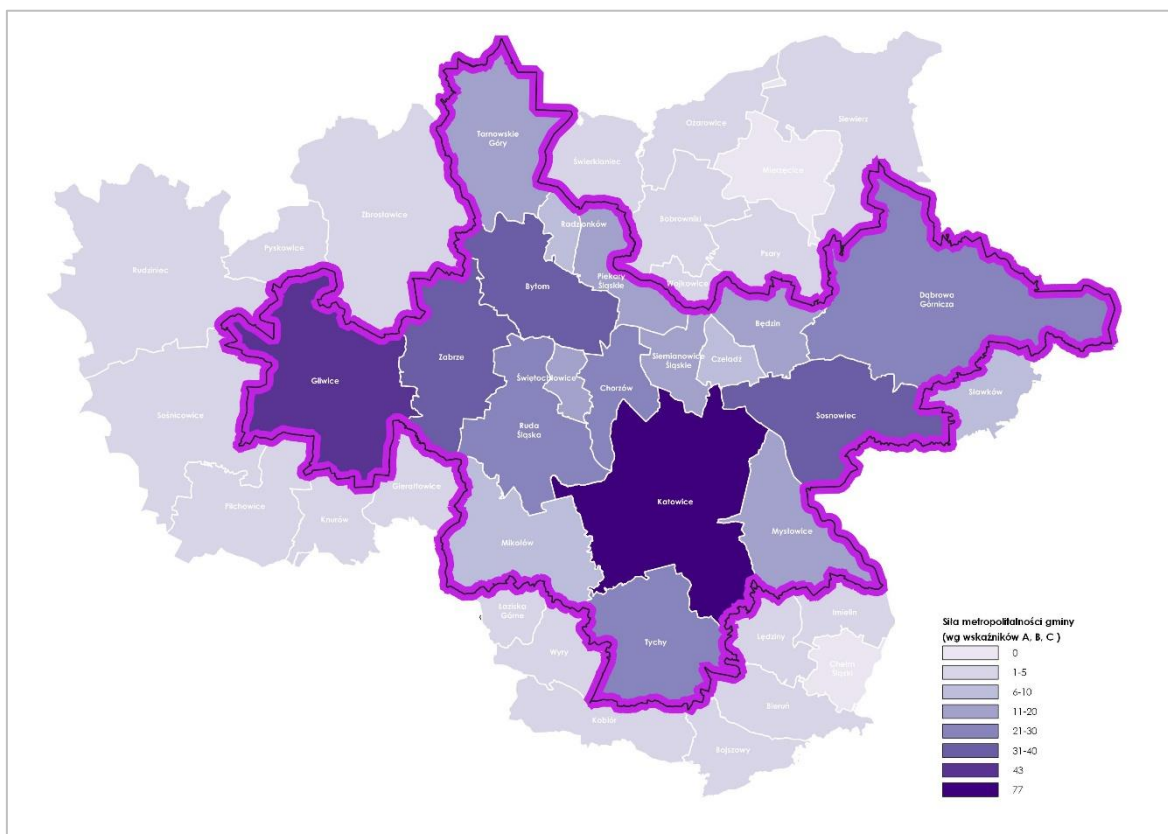
Rdzeń GZM obejmuje 18 gmin miejskich:

- 13 miast na prawach powiatu: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze;
- 5 gmin miejskich: Będzin, Czeladź, Mikołów, Radzionków (gdzie przeważa kryterium spójności przestrzennej – jako dopełnienie 13 miast na prawach powiatu) i Tarnowskie Góry (jako ośrodek węzłowy).

Rdzeń GZM obejmuje 10,5% powierzchni województwa śląskiego i ok. 43% jego mieszkańców.

To obszar potencjalnie głębszych procesów integracyjnych w przyszłości, charakteryzujący się cechami zbliżonymi do uznanych metropolii krajowych i europejskich, co odróżnia je od pozostałych gmin GZM. Jest wyznaczony przez zasięg koncentracji funkcji metropolitalnych, w tym zarządczych (przyjęty warunek konieczny to status miasta na prawach powiatu lub gminy miejskiej), relatywnie dużą liczbę ludności, a także spójność przestrzenną.

Rys. 19. Zasięg terytorialny rdzenia GZM wraz z przedstawieniem siły metropolitalności

Źródło: opracowanie własne

Pod względem przestrzennym i funkcjonalnym dopełnieniem wyznaczonego obszaru rdzenia GZM byłoby Jaworzno (miasto na prawach powiatu, graniczące z województwem małopolskim od wschodu i z GZM z pozostałych stron).

Wyznaczenie rdzenia GZM jest istotne dla przyszłościowych planów utworzenia silnego ośrodka metropolitalnego w województwie śląskim jako jednego miasta w GZM.

W GZM wyznaczono 4 typy obszarów funkcjonalnych (Zeszyt nr 3):

a) 2 metropolitalne obszary funkcjonalne (rdzeń GZM i otoczenie rdzenia GZM) (rys. 19):

- zasieg: cała GZM, w tym:
 - rdzeń GZM – 18 gmin: Będzin, Bytom, Czeladź, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mikołów, Mysłowice, Piekary Śląskie, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze;
 - otoczenie GZM – 23 gminy: Bieruń, Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gieratowice, Imielin, Knurów, Kobiór, Lędziny, Łaziska Górne, Mierzęcice, Ożarowice, Pilchowice, Psary, Pyskowice, Rudziniec, Siewierz, Stawków, Sośnicowice, Świerklaniec, Wojkowice, Wry, Zbrostowice;
- kryteria wyznaczania: powiązania funkcjonalno-przestrzenne, społeczno-gospodarcze i sytuacja demograficzna;

Dla metropolitalnych obszarów funkcjonalnych przyjęto ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania polityki przestrzennej (wyrażone w części tekstowej i graficznej);

b) 6 miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) (rys. 20):

- zasieg: cała GZM i gminy poza jej granicami, w tym:
 - MOF katowicki – centralny: Katowice (jako wiodący ośrodek węzłowy w MOF), Chorzów, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Mikołów, Łaziska Górne, Imielin, Wry;
 - MOF gliwicki: Gliwice (jako ważny ośrodek węzłowy w MOF), Zabrze, Rudziniec, Knurów, Pyskowice, Sośnicowice, Gieratowice, Pilchowice, Zbrostowice;
 - MOF zagłębiowski: Sosnowiec (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Dąbrowa Górnicza, Będzin, Czeladź, Siewierz, Stawków, Bobrowniki, Mierzęcice, Psary, Wojkowice;
 - MOF bytomski: Bytom (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Piekary Śląskie, Radzionków;
 - MOF tyski: Tychy (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Bieruń, Bojszowy, Chełm Śląski, Kobiór, Lędziny;
 - MOF tarnogórski: Tarnowskie Góry (jako rozwojowy ośrodek węzłowy w MOF), Ożarowice, Świerklaniec;
- kryteria wyznaczania: siła oddziaływania ośrodka miejskiego na otoczenie (tj. powiązania na podstawie: wskaźnika dojazdów i wyjazdów do pracy oraz wskaźnika bilansu wymeldowań i zameldowań);

Wyznaczenie MOF GZM zostało poprzedzone identyfikacją ośrodków węzłowych (gmin) w oparciu o trzy kryteria: liczba przyjeżdżających do gminy, liczba pracujących w gminie oraz typ ośrodka (ranga);

c) przyrodniczy obszar funkcjonalny (POF) (rys. 21) i warstwy składowe (rys. 22 i 23):

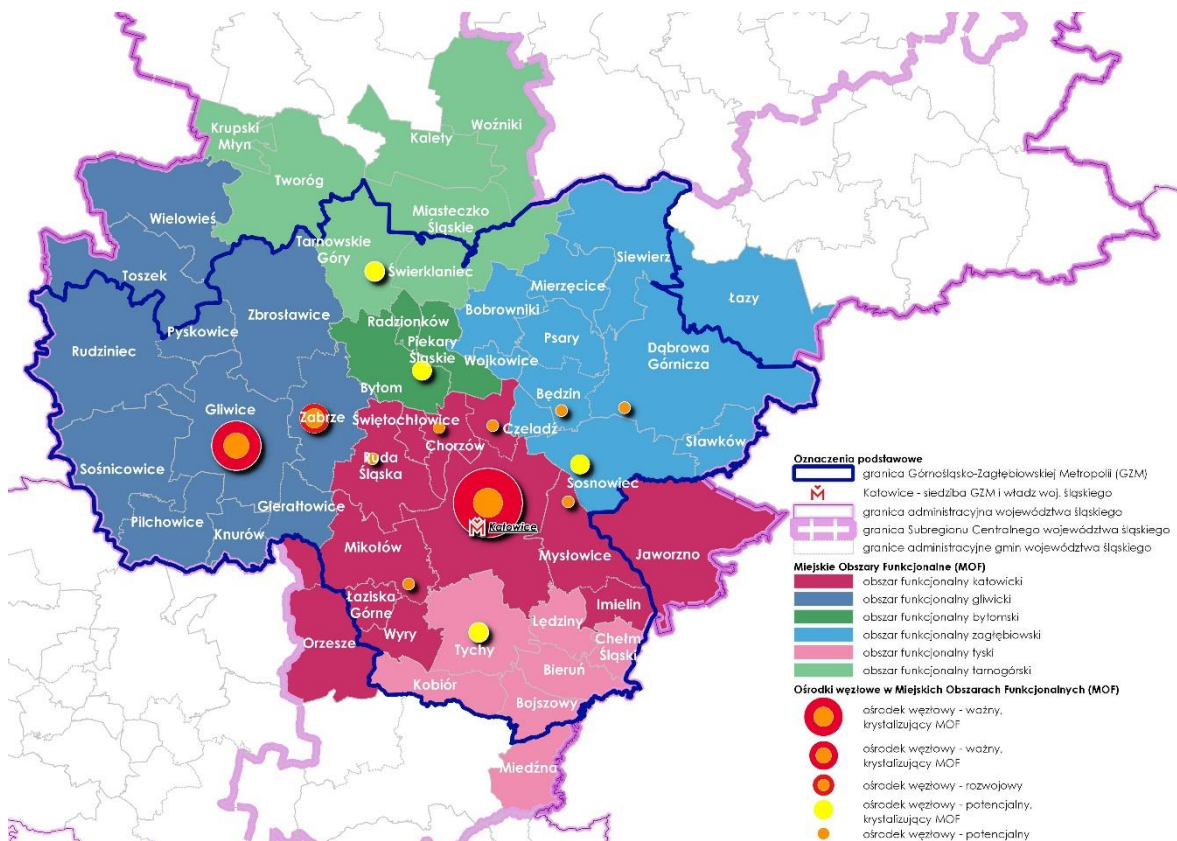
- zasięg: tereny leśne, rolne, zieleni nieurządzonej i zieleni publicznej, rozmieszczone w całej GZM – jako tereny pełniące podstawowe funkcje przyrodnicze, ale też rekreacyjne, zdrowotne, społeczne oraz realizujące usługi ekosystemowe¹⁷: czyli korzyści, jakie człowiek czerpie ze środowiska, w tym z jego zasobów – wg 4 grup:
 - usługi zaopatrywania: zasoby bezpośrednio eksploatowane przez ludzi, np. żywność, włókna, woda, surowce naturalne, składniki do leków;
 - usługi wspierające: procesy pośrednio pozwalające na eksploatację zasobów naturalnych, takie jak produkcja czy zapylenie;
 - usługi regulacyjne: naturalne mechanizmy wpływające na regulację klimatu, cyrkulację substancji odżywczych i wody, zapobieganie powodziom itp.;
 - usługi kulturowe: korzyści czerpane ze środowiska dla celów rekreacyjnych, kulturalnych i duchowych;
- kryteria wyznaczania wg wiodącej funkcji: tereny niezurbanizowane – na podstawie kierunków zagospodarowania przestrzennego w studiach uikzp gmin GZM i danych z bazy danych obiektów topograficznych (BDOT), tereny prawnie chronione – na podstawie danych RDOŚ (Geoserwis), obszary szczególnego zagrożenia powodzią – na podstawie danych Hydroportalu ISOK;

d) gospodarczy obszar funkcjonalny (GOF) (rys. 24):

- zasięg: tereny działalności gospodarczej, logistycznej, magazynowej, przemysłowej, produkcyjnej i produkcyjno-usługowej, niezwiązanej z usługami publicznymi, na podstawie kierunków zagospodarowania przestrzennego w studiach uikzp gmin GZM, z uwzględnieniem terenów Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSE);
- kryteria wyznaczania wg wiodącej funkcji: koncentracja funkcji związanych z działalnością gospodarczą (typu: centra biznesowe, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, strefy ekonomiczne), dostęp do układów transportowych (drogowych i kolejowych) i infrastruktury technicznej wraz z terminalami transportowymi i logistycznymi oraz tereny rolne (zaliczane do POF).

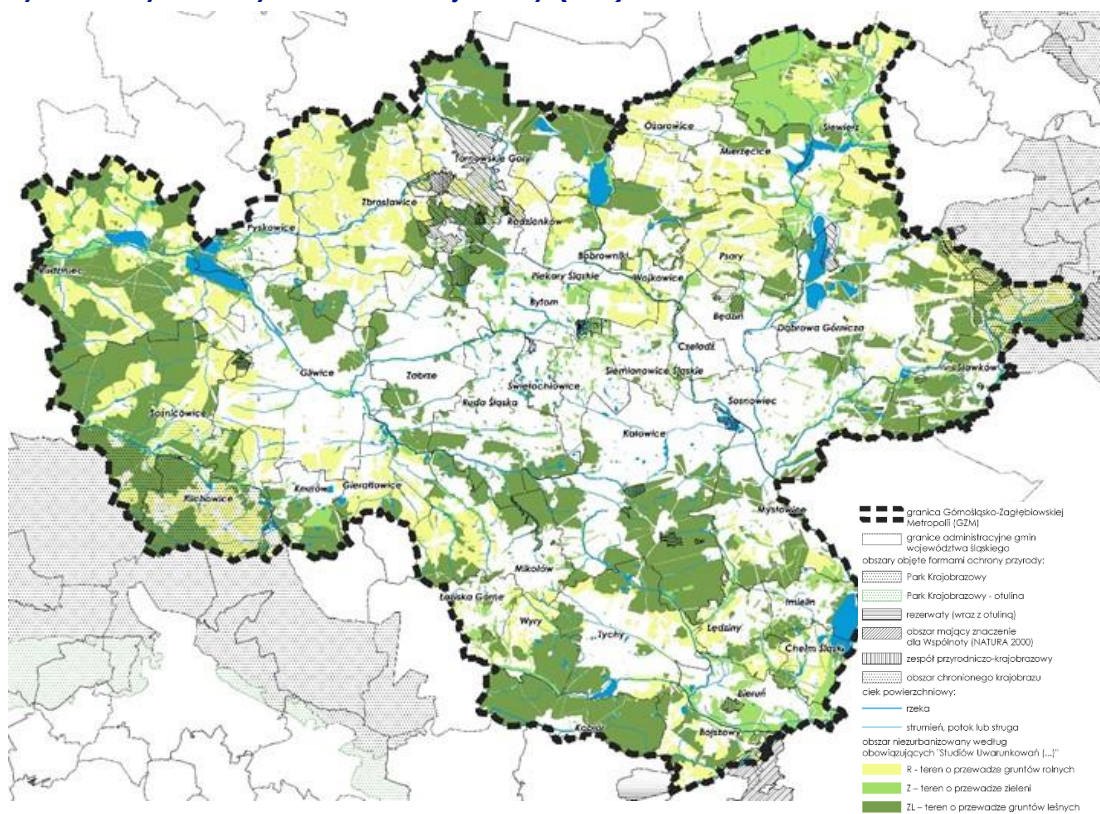
¹⁷ Millennium Ecosystem Assessment, 2005.

Rys. 20. Miejskie Obszary Funkcjonalne GZM (MOF) wraz z ośrodkami węzłowymi

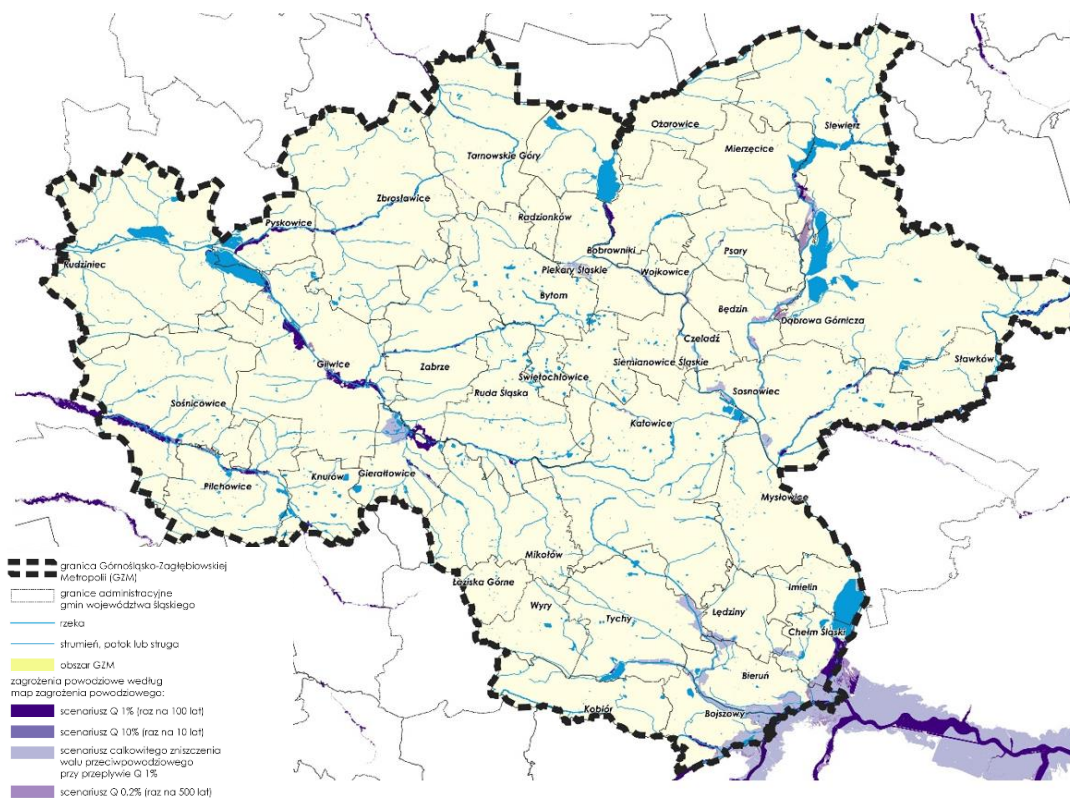
Źródło: Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3)

Rys. 21. Przyrodniczy Obszar Funkcjonalny (POF)

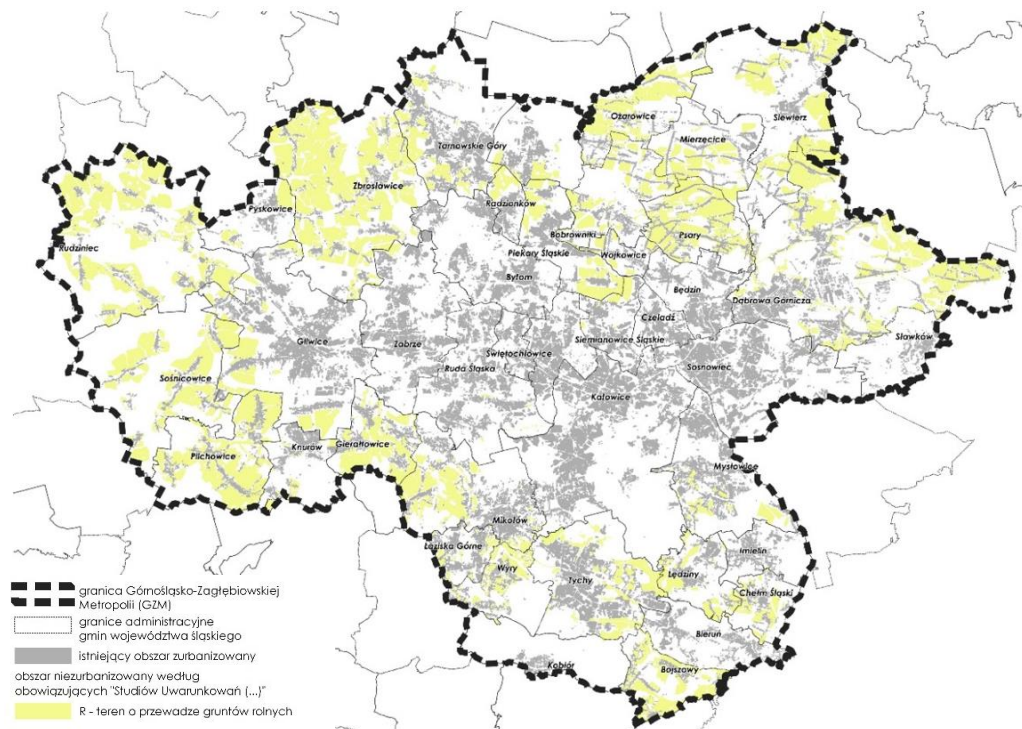
Źródło: Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3)

Rys. 22. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią – element składowy POF

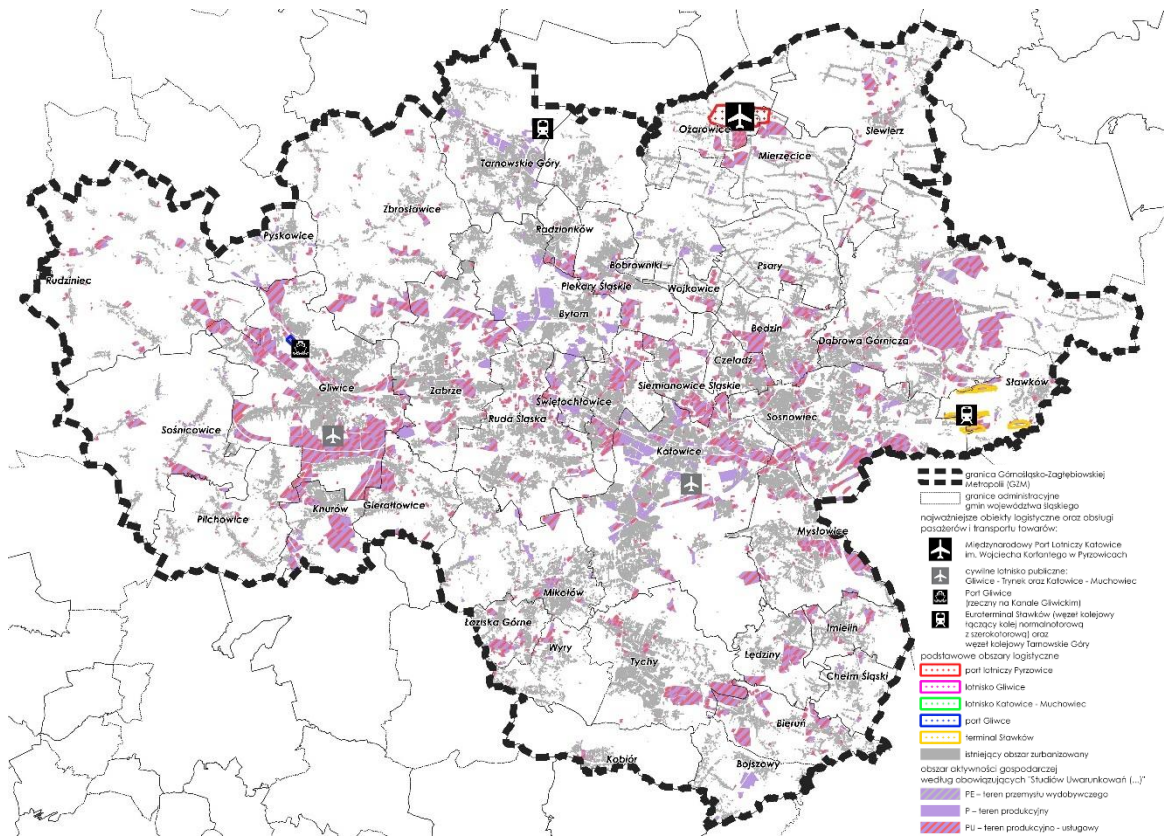
Źródło: Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3)

Rys. 23. Obszar rolniczej przestrzeni produkcyjnej – element składowy POF (a także Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego)

Źródło: Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3)

Rys. 24. Gospodarczy Obszar Funkcjonalny (GOF)

Źródło: Obszary Funkcjonalne GZM (Zeszyt nr 3)

Część przestrzenna

UWAGA:

1. Polityka przestrzenna GZM to integralny element Strategii Rozwoju GZM, lecz może też stanowić osobną część.

Dlatego, aby zapewnić czytelność, niektóre niezbędne informacje z części strategicznej zostały powtórzone.

2. Obiekty i tereny w części planistycznej wymieniane są w kolejności alfabetycznej wg nazw gmin, a nie wg ważności pełnionej funkcji.

6. Polityka przestrzenna GZM

Kierunki polityki przestrzennej GZM odnoszą się do ustaleń strategicznych, według 4 priorytetów (poza priorytetem 5: *Współpraca i otwartość*, dotyczącym kwestii instytucjonalnych funkcjonowania GZM i współpracy z gminami).

Polityka przestrzenna GZM wyraża się poprzez dwa uzupełniające się komponenty (rys. 25):

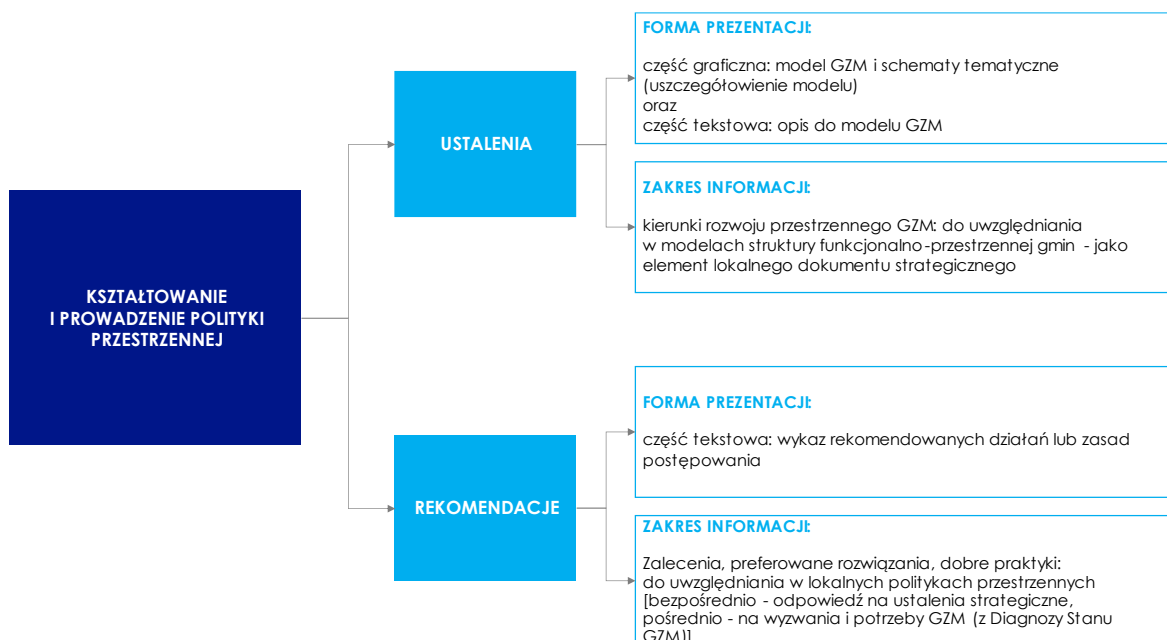
a) część graficzna (jako załącznik na końcu opracowania):

- model struktury funkcjonalno-przestrzennej GZM, zwany dalej modelem GZM (w skali 1:100 000) dla całej GZM;
- 4 schematy tematyczne, stanowiące uzupełnienie modelu GZM wg priorytetów:
 - Priorytet A: Adaptacja do zmian klimatu i odporność;
 - Priorytet B: Mobilność i dostępność;
 - Priorytet C: Przestrzeń i spójność społeczna;
 - Priorytet D: Metropolitalność i innowacyjność;

b) część tekstowa:

- ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w GZM – jako opis modelu GZM;
- rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w GZM – w odniesieniu do priorytetów w ramach ustaleń strategicznych.

Rys. 25. Forma i zakres ustaleń i rekomendacji polityki przestrzennej GZM

Źródło: opracowanie własne

Identyfikacja kierunków polityki przestrzennej GZM (wyrażonych w formie ustaleń i rekomendacji) została przeprowadzona z uwzględnieniem takich aspektów, jak:

- a) **istniejąca policentryczna struktura GZM:** złożona z 41 ośrodków (miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich) o zróżnicowanej wielkości, liczbie mieszkańców, stanie i stopniu zagospodarowania przestrzennego;
- c) **studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego 41 gmin GZM** (dalej: studia uikzp gmin GZM), zwłaszcza kierunki zagospodarowania przestrzennego – jako wiążące ustalenia, wyrażające lokalną politykę przestrzenną, uzupełnione o uwarunkowania (jeśli zasadne);
- d) **ustalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego „Plan 2020+”** (przyjętego uchwałą nr 1913/139/V/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 20 września 2016 r.) – jako dokumentu nawiązującego do Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, którego ustalenia należy uwzględnić w dokumencie metropolitalnym – w części przestrzennej;
- e) **informacje różne, sukcesywnie pozyskiwane, nt. polityki przestrzennej GZM:**
 - wnioski zebrane do dokumentu ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego GZM – ok. 100, z przełomu lat 2018/2019 (dokument planistyczny wycofany na mocy nowelizacji przepisów prawa w listopadzie 2020 r.);
 - wnioski z Diagnozy Stanu GZM w aspektach: społecznym, gospodarczym, przestrzennym i środowiskowym oraz instytucjonalnym (Zeszyt nr 2);
 - wnioski ze zidentyfikowanych Obszarów Funkcjonalnych (Zeszyt nr 3):
 - Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF);
 - Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego (POF);
 - Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego (GOF);
- f) **analizy przestrzenno-funkcjonalne:** w ramach bieżących prac Metropolitalnego Obserwatorium Społeczno-Ekonomicznego oraz dane udostępnione w portalu InfoGZM (<https://infogzm.metropoliagzm.pl/>, dotyczące m.in. demografii, stref dostępności do terenów zieleni, infrastruktury komunikacyjnej).

Czynniki kształtujące politykę przestrzenną GZM i sposób ich formułowania przedstawia poniższy schemat (rys. 26).

Rys. 26. Elementy istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM

Źródło: opracowanie własne

6.1 Istniejąca struktura przestrzenno-funkcjonalna GZM

Podstawową cechą przestrzenną GZM jest jej struktura policentryczna (wieloośrodkowa), powiązana funkcjonalnie, infrastrukturalnie i przyrodniczo, stanowiąca centralną część województwa śląskiego. Wyróżnia się w niej dwie strefy:

a) rdzeń GZM (strefa centralna): 18 gmin (13 miast na prawach powiatu i 5 gmin miejskich: Będzin, Czeladź, Mikołów, Radzionków, Tarnowskie Góry):

- pod względem zagospodarowania terenu: strefa silnie zurbanizowana, o dużej intensywności zabudowy, o charakterze mozaikowym w zakresie rozmieszczenia terenów o różnych funkcjach i z udziałem terenów i obiektów przemysłowych (zaadaptowanych do nowych funkcji lub do ponownego wykorzystania);
- pod względem uwarunkowań gospodarczych: strefa historycznie rozwijająca się wskutek intensywnej industrializacji i urbanizacji od XIX w. do końca lat 80. XX w. (w oparciu o wydobywanie węgla kamiennego i hutnictwo rud metali żelaznych i nieżelaznych), a następnie przez ok. 30 lat przechodząca transformację w kierunku przemysłowym, obecnie zmierzająca w kierunku sprawiedliwej transformacji energetycznej;
- pod względem ludności: strefa z liczbą ludności ok. 86,8% ludności całej GZM (1 918 580 mieszkańców – stan na 2021 r.), charakteryzująca się dużą gęstością zaludnienia (ok. 1 483 os./1 km²), lecz z jednocześnie zachodzącym zjawiskiem depopulacji (wyludniania) i starzenia się społeczeństwa (86,8% ludności w 2021 r. – w porównaniu do 87,8% ludności w 2011 r.);
- dominujące trendy przestrzenne: w śródmieściach zauważalny jest przyrost liczby pustostanów i narastający nadmiar usług publicznych w stosunku do liczby ludności (z uwagi na wysokie koszty nieruchomości, niesatysfakcjonujące warunki zamieszkania, stan substancji mieszkaniowej, a także na skutek procesu suburbanizacji – migracji mieszkańców na tereny podmiejskie);

b) otoczenie rdzenia GZM (strefa uzupełniająca): 23 gminy (8 miejskich, 13 wiejskich i 2 miejsko-wiejskie):

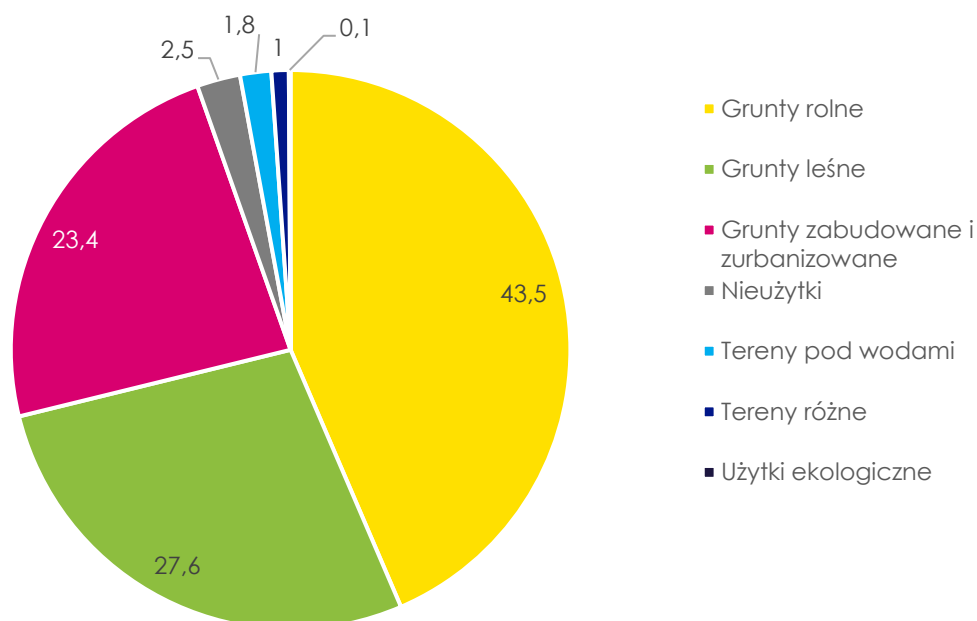
- pod względem zagospodarowania terenu: o niskiej intensywności zabudowy (przewaga zabudowy jednorodzinnej), zwłaszcza w gminach wiejskich;
- pod względem uwarunkowań gospodarczych: z relatywnie dużym udziałem terenów leśnych i rolnych (wciąż użytkowanych gospodarczo);
- pod względem ludności: z liczbą ludności ok. 13,2% ludności GZM (290 760 mieszkańców – stan na 2021 r.), charakteryzująca się relatywnie niską gęstością zaludnienia (ok. 231 os./1 km²), ale i z nieznacznym przyrostem ludności (13,2% ludności w 2021 r. – w porównaniu do 12,2% w 2011 r.);
- dominujące trendy przestrzenne: sukcesywna ekspansja budowlana, zwłaszcza o funkcji mieszkaniowej, na tereny dotąd niezainwestowane – tzw. tereny podmiejskie (z uwagi na wewnętrzne procesy migracyjne i suburbanizacyjne, a także z powodu wciąż konkurencyjnych cen nieruchomości w stosunku do rdzenia GZM oraz poczucia bliskości natury); to także strefa lokalizowania funkcji logistycznych i produkcyjnych.

6.1.1 Struktura użytkowania gruntów

Struktura użytkowania gruntów¹⁸ w GZM obejmuje takie kategorie, jak (rys. 27):

- użytki rolne: ok. 43,5%;
- lasy: ok. 27,6%;
- grunty zabudowane i zurbanizowane: ok. 23,4%;
- nieużytki: 2,5%;
- tereny pod wodami: 1,8%;
- tereny różne: 1,0%;
- użytki ekologiczne: 0,1%.

Rys. 27. Schemat struktury użytkowania gruntów w GZM w 2019 r. [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych w serwisie ORSIP, 2019

Uwaga: istnieje rozbieżność pomiędzy wartościami powierzchni podanych wg struktury użytkowania gruntów (ORSIP) a danymi GUS.

Z powyższego zestawienia struktury użytkowania gruntów wynika, że:

- 3/4 (72%) obszaru GZM to tzw. tereny przyrodnicze (czyli: tereny rolne – 43,2%, tereny leśne – 26,7%, tereny pod wodami – 1,8% i użytki ekologiczne – 0,1%);
- 1/3 obszaru GZM (ponad 24%) to tereny zainwestowane (czyli: grunty zabudowane i zurbanizowane – 23,4% i tereny różne – 1%), pozostałe to nieużytki – 2,5%.

Tak duży udział terenów przyrodniczych z pewnością jest częściowo następstwem działań podejmowanych już od lat 60. XX w. w obszarze dawnego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego – GOP (skupiska zakładów przemysłu ciężkiego w konurbacji katowickiej).

¹⁸ Na podstawie danych na rok 2019, udostępnionych w serwisie ORSIP (pobranych w 2020 r.).

Wtedy to powstała unikatowa inicjatywa utworzenia Leśnego Pasa Ochronnego GOP jako przeciwwagi dla stale pogarszających się warunków środowiska w związku z dynamicznym rozwojem przemysłu. Postawiono wówczas na wzmacnianie zasobów przyrodniczych w tym uprzemysłowionym obszarze poprzez odbudowę drzewostanów i tworzenie nowych terenów biologicznie czynnych. Jednym z efektów tych działań – do dziś istniejących – są liczne ośrodki rekreacji, w większości zlokalizowane nad wodą. To zbiorniki pochodzenia antropogenicznego, zwykle powstałe w wyniku wydobycia piasku na potrzeby górnictwa węgla kamiennego. Dawniej ośrodki te były tworzone przez zakłady przemysłowe w ramach działań rekultywacyjnych, a dziś wiele z nich jest przejętych przez gminy (jako ośrodki sportu i rekreacji).

6.1.2 Wybrane analizy, istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM w kontekście ustaleń strategicznych

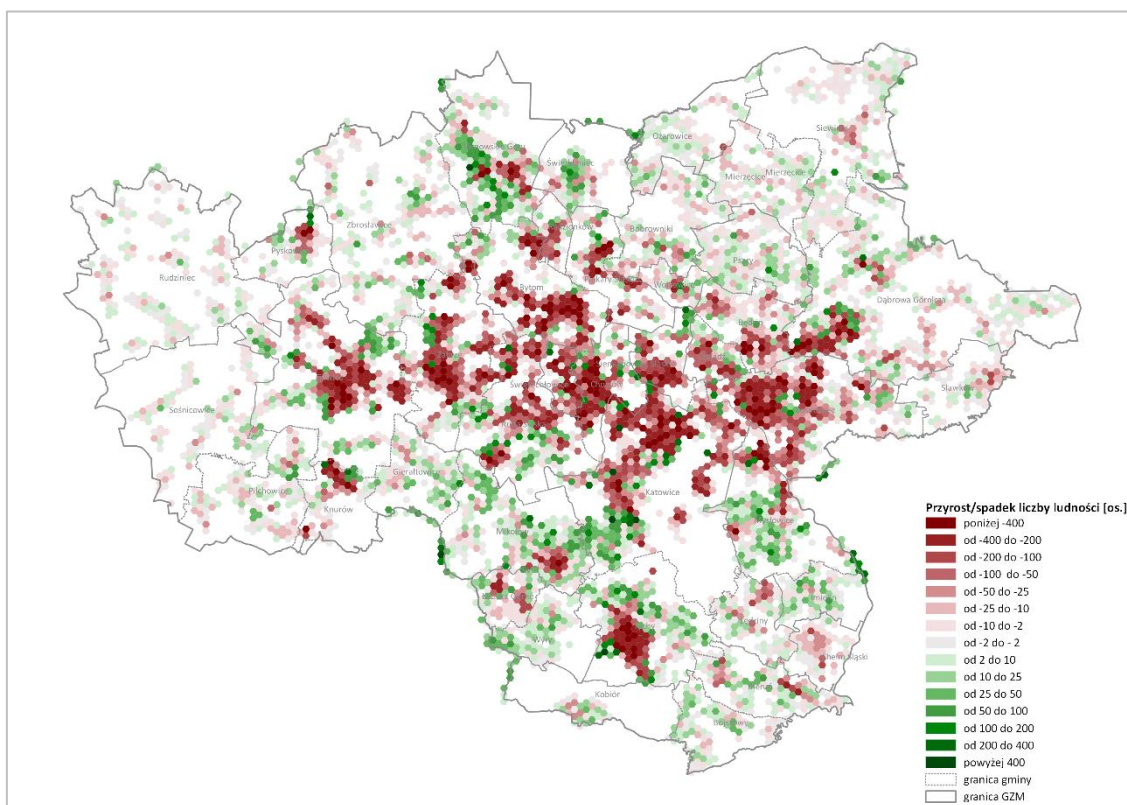
Formułowanie kierunków polityki przestrzennej bezpośrednio nawiązuje do ustaleń strategicznych, a pośrednio wynika z wieloelementowego procesu analiz i diagnoz, przeprowadzonych w ramach wcześniejszych etapów prac nad Strategią Rozwoju GZM.

Wybrane ważniejsze analizy przestrzenno-funkcjonalne – istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej – to:

- a) wielkość depopulacji GZM – na podstawie porównania liczby ludności w 2014 r. i 2022 r.** (rys. 28 – wg danych PESEL): ubytek ludności ogółem w GZM wynosi ok. 8% (wg danych PESEL, natomiast wg danych GUS ok. 4%); w rdzeniu GZM zachodzi zjawisko depopulacji, w otoczeniu rdzenia GZM nieznaczny wzrost liczby ludności;
- b) wskazanie terenów mieszkaniowych w odległości większej niż 500 m od terenów zieleni publicznej** (rys. 29) – na podstawie uproszczonej analizy, wyznaczającej bufor 500 m od terenu zieleni (wg GUS to: parki spacerowo-wypoczynkowe, zieleńce, tereny zieleni osiedlowej), czyli odległość optymalnego, maksymalnego dystansu, dogodnego by dojeść tam pieszo (standardowo przyjmuje się 300-500 m); w rdzeniu GZM dostępność ta nie jest wystarczająca; zasadne jest tworzenie nowych terenów zieleni, by poprawić dostępność dla mieszkańców; w otoczeniu rdzenia GZM nie jest to wyzwaniem (także mimo braku takiej dostępności), gdyż dominują tam tereny z zabudową jednorodzinną (z własnymi ogrodami i sąsiedztwem lasów);
- c) wskazanie terenów potencjalnie inwestycyjnych:** w odległości do 500 m od przystanku publicznego transportu zbiorowego (rys. 30) i 1 200 m (ok. 15 min pieszo/rowerem) od przystanków kolejowych (rys. 31) – na podstawie uproszczonej analizy, wyznaczającej bufor od przystanku: w rdzeniu GZM dostępność jest bardziej satysfakcjonująca i są bardziej zróżnicowane środki transportu (autobus, trolejbus, tramwaj), w otoczeniu rdzenia GZM zapewnienie takiej dostępności jest wyzwaniem i dotyczy przystanków autobusowych i kolejowych;
- d) liczba obszarów rewitalizacji w GZM** (rys. 32): 39 z 41 gmin posiada opracowane programy rewitalizacji, w tym: 6 Gminnych Programów Rewitalizacji, 33 Lokalne Programy Rewitalizacji (LPR), które utracą ważność 31 grudnia 2023 r.: w rdzeniu GZM znajdują się obszary rewitalizacji o powierzchni ok. 10,5 tys. ha (4,2% powierzchni GZM), natomiast w otoczeniu rdzenia GZM obszary rewitalizacji zajmują powierzchnię 12,8 tys. ha (5% powierzchni GZM); łącznie obszary rewitalizacji zajmują ponad 9% powierzchni GZM; zarówno dynamika podejmowanych działań, jak i stosowane instrumenty (takie jak Specjalne Strefy Rewitalizacji i Miejscowe Plany Rewitalizacji w Gminnych Programach Rewitalizacji) nie są jak dotąd satysfakcjonujące;

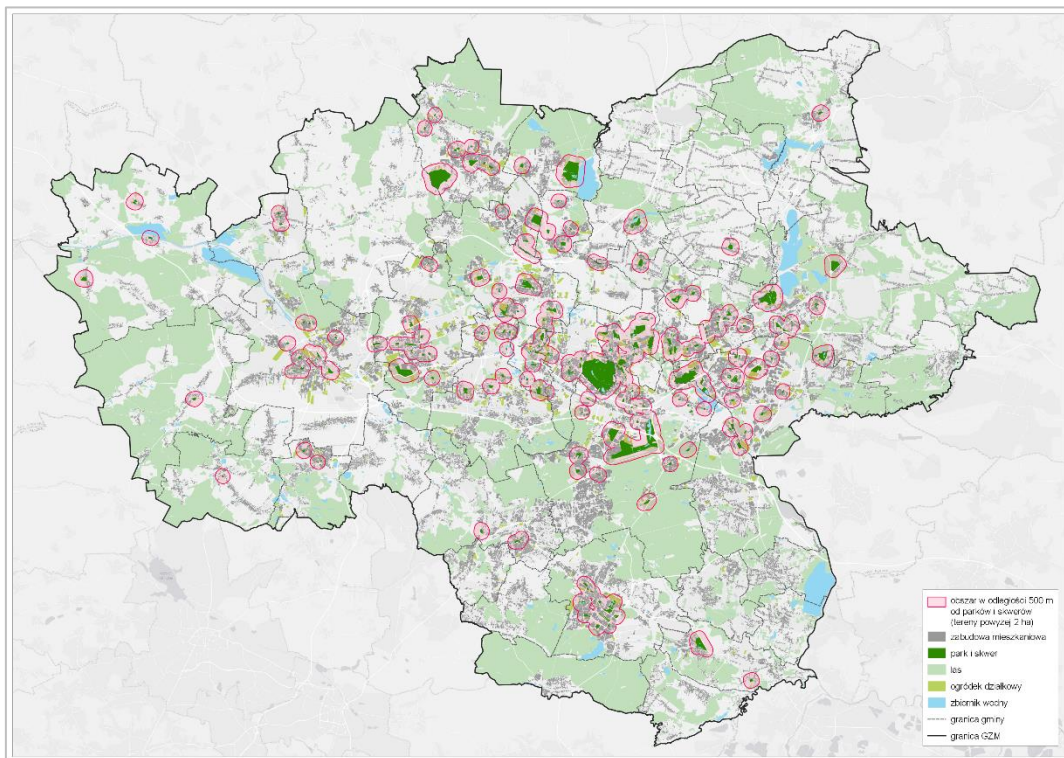
- e) metropolitalność gminy:** mierzona na podstawie liczby funkcji metropolitalnych i ponadlokalnych, tj.: uczelnie wyższe publiczne i niepubliczne z siedzibą i wydziałami w GZM, szkoły średnie z oddziałami dwujęzycznymi lub programem IB, instytuty naukowo-badawcze, parki przemysłowe i naukowo-technologiczne, infrastruktura transportowa wyróżniająca, urzędy: krajowe, regionalne, inne ważne instytucje usługowe i gospodarcze, w tym: siedziby firm o znaczeniu krajowym lub międzynarodowym, ośrodki biznesu, hotele 5- i 4-gwiazdkowe, ikony architektury współczesnej, marki luksusowe, obiekty eventowe (powyżej 1 000 miejsc), wyróżniające obiekty kultury, symbole dziedzictwa przemysłowego, w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki/SZT i Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego/ESDP, wyróżniające obiekty i tereny rekreacyjne, wyróżniające obiekty medyczne (szczegółowe zestawienie tabelaryczne wraz z nazwami obiektów i terenów oraz przypisaną punktacją dla gmin GZM znajduje się w Zeszycie nr 3); koncentracja tych funkcji jest w rdzeniu GZM (poza pojedynczymi gminami);
- f) wnioski do ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego GZM (z przetomu 2018 i 2019 r.):** część wniosków uwzględniono przy formułowaniu ustaleń i rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej, a część uległa dezaktualizacji lub była zbyt szczegółowa dla skali metropolitalnej.

Rys. 28. Zjawisko depopulacji w rdzeniu GZM i wzrostu liczby ludności w otoczeniu rdzenia GZM – porównanie lat 2014 i 2022

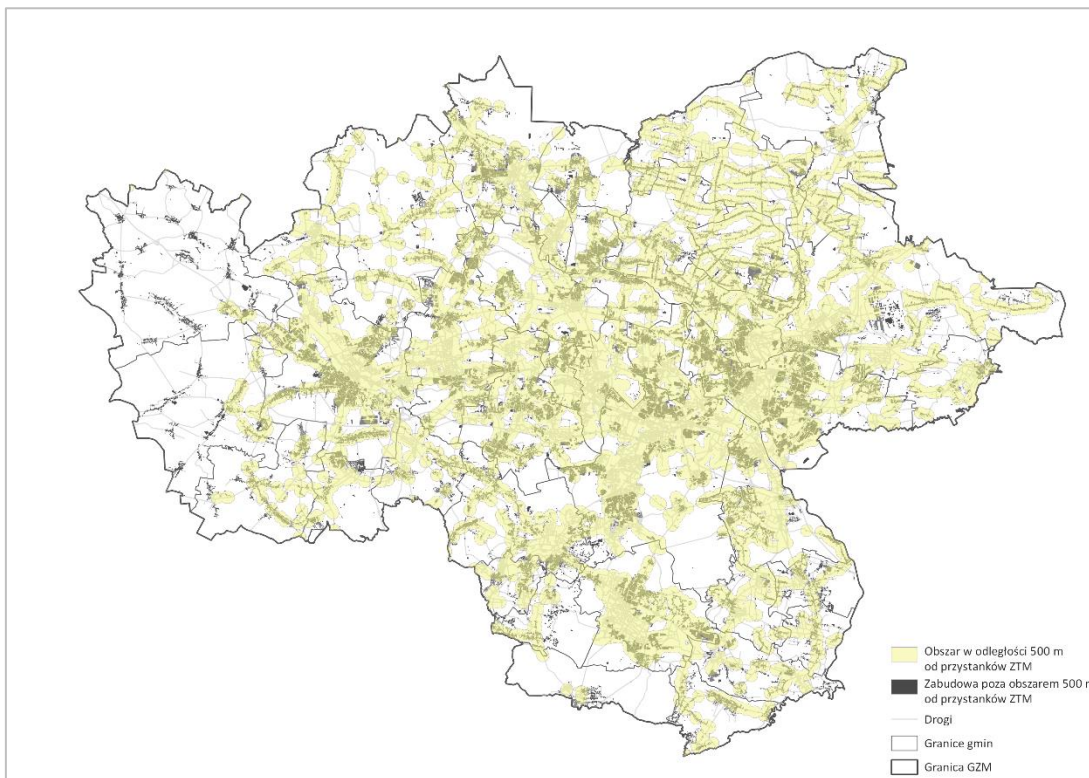
Źródło: opracowanie własne (Metropolitalne Obserwatorium Społeczno-Ekonomicznego i dane z rejestru PESEL)

Rys. 29. Analiza dostępności terenów mieszkaniowych, oddalonych do 15 min pieszo od terenów zieleni publicznej w GZM

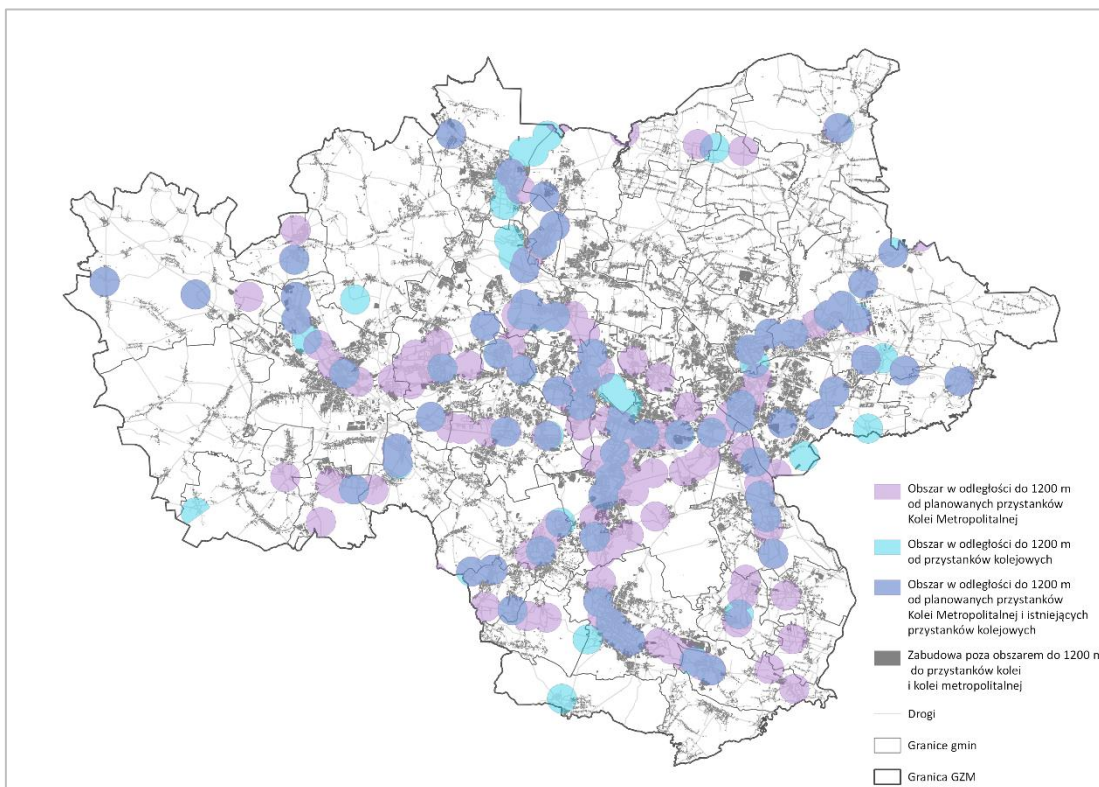
Źródło: opracowanie własne (Metropolitalne Obserwatorium Społeczno-Ekonomicznego i dane z portalu InfoGZM)

Rys. 30. Analiza dostępności terenów oddalonych do 500 m od przystanków publicznego transportu zbiorowego w GZM

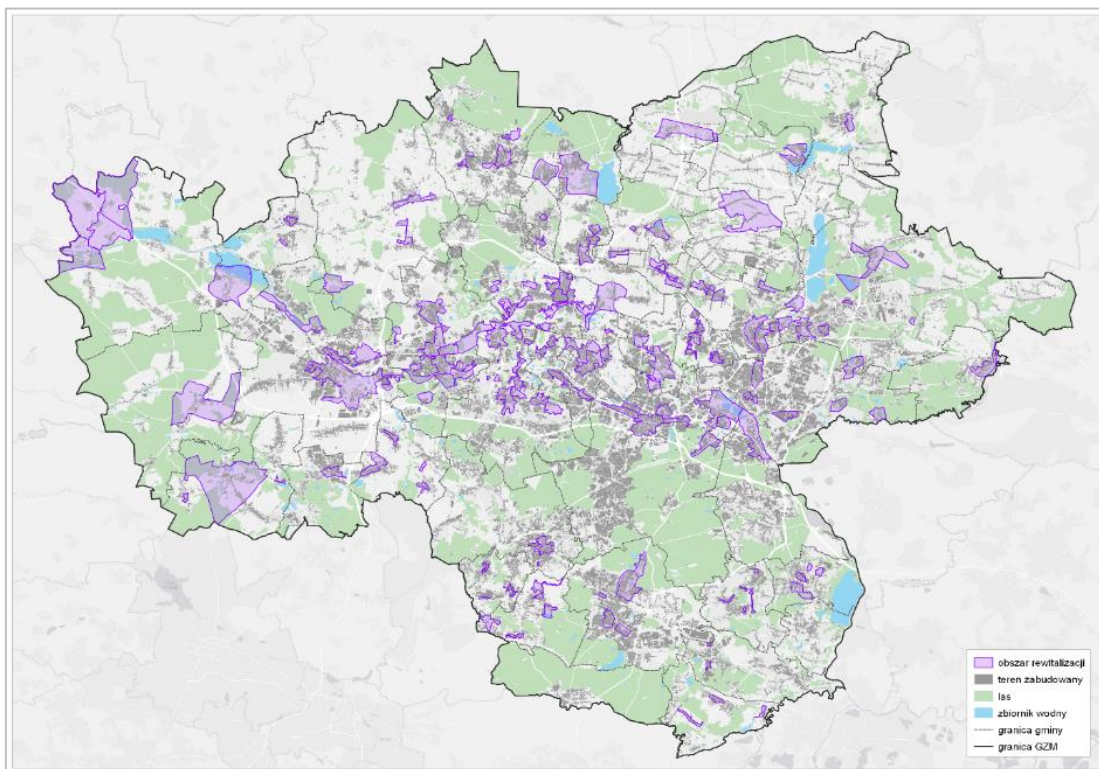
Źródło: opracowanie własne

Rys. 31. Analiza dostępności terenów oddalonych do 1 200 m (ok. 15 min) od przystanków kolejowych

Źródło: opracowanie własne

Rys. 32. Schematyczne rozmieszczenie obszarów rewitalizacji w GZM

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin GZM (2020 r.)

6.2 Uwarunkowania rozwoju przestrzennego GZM

Podstawowe uwarunkowania rozwoju przestrzennego GZM kreują obecna jakość życia i na identyfikację kierunków polityki przestrzennej. Zostały podzielone na wyzwania i potencjały – na bazie:

- a) **wniosków z Diagnozy Stanu GZM**, zwłaszcza w aspekcie przestrzennym, ale i społecznym – w kontekście prognozowanych zmian demograficznych;
- b) **zagregowanych obowiązujących kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin GZM** (ze studiów uikzp gmin GZM), co tworzy podstawowy kontekst przestrzenny dla ustaleń w modelu GZM.

6.2.1 Identyfikacja wyzwań przestrzennych w GZM

Podstawowe wyzwania przestrzenne GZM, związane z prowadzeniem polityki przestrzennej na poziomie metropolitalnym:

a) w skali metropolitalnej:

- struktura policentryczna GZM – obejmująca 41 gmin, wymagająca:
 - podejmowania wspólnych działań przez sąsiadujące gminy – w zakresie liniowej infrastruktury technicznej i transportowej, a także na rzecz zmniejszania niskiej emisji (która jest niezależna od granic administracyjnych);
 - prowadzenia polityki przestrzennej – zwłaszcza na obszarach stykowych – w porozumieniu i współpracy z sąsiednimi gminami;
- rozproszenie zabudowy w otoczeniu rdzenia GZM i dzielnicach podmiejskich w rdzeniu GZM, skutkujące deficytami w zakresie: obsługi publicznym transportem zbiorowym, infrastruktury technicznej i satysfakcjonującej dostępności do usług;
- presja inwestycyjna na tereny przyrodnicze (z uwagi na atrakcyjność terenów niezabudowanych w sąsiedztwie parków i zieleni nieurządzonej, z jednoczesnym uszczuplaniem ich powierzchni, dopuszczaniem zabudowy w dolinach rzecznych itp.);
- brak ciągłości systemu przyrodniczego w GZM (słabo wykształcone powiązania pomiędzy obszarami leśnymi i ich fragmentacja, zbyt mało zadrzewień, w tym ulicznych, alejowych itp.);
- nadmiarowe wyznaczenie terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową w studiach uikzp gmin GZM, co sprzyja dalszemu rozpraszaniu zabudowy (zjawiskom suburbanizacji i *urban sprawl*¹⁹) na terenach dotąd niezainwestowanych;
- narastający trend wyludniania się rdzenia GZM i pogłębiający się proces suburbanizacji (migracji wewnętrznej mieszkańców do otoczenia rdzenia GZM), skutkujące:
 - zjawiskiem rozlewania się miast (*urban sprawl*) na tereny pozbawione dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej i usług oraz nieposiadające obsługi transportem publicznym;

¹⁹ *Urban sprawl* (eksuburbanizacja): to zjawisko niekontrolowanego rozrostu miast (w przeciwieństwie do suburbanizacji, która może podlegać kontroli przestrzennej – w dokumentach planistycznych); zjawisko to polega na zajmowaniu terenów podmiejskich i wsi przez nowe osiedla, zwykle z utrudnionym dostępem do infrastruktury komunalnej i usług publicznych; powoduje wyludnianie i degradację centrów gmin.

- nierównomiernym rozkładem przestrzennym usług w GZM i zmniejszaniem ich dostępności (koncentracja istniejących usług w rdzeniu GZM, przy spadku liczby ludności, na rzecz otoczenia rdzenia GZM, w którym następują deficyty w dostępie do usług);
- duży udział budynków o niskiej efektywności energetycznej oraz zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej z indywidualnymi źródłami ogrzewania, w tym niespełniającymi obecnie obowiązujących wymogów technicznych i prawnych (jedno z głównych źródeł niskiej emisji, powodującej zjawisko smogu – obok stosowania niskiej jakości paliw stałych);
- potrzeba dostosowania przestrzeni zurbanizowanej do skutków zmian klimatu (w tym z wykorzystaniem doświadczeń z Miejskich Planów Adaptacji do zmiany Klimatu – MPA z 2019 r.);
- duża liczba i rozproszenie terenów zdegradowanych (o różnej powierzchni), w tym przemysłowych – do rekultywacji i adaptacji na nowe funkcje;

b) w skali lokalnej:

- niedoinwestowane przestrzenie publiczne i niedostosowane do potrzeb wszystkich mieszkańców pod względem dostępności;
- śródmieścia tracące funkcje z powodu wyludniania się i niezadawalających warunków zamieszkania (hałas, nadmiar samochodów, przestarzała substancja mieszkaniowa, niedostatek parkingów), mimo dobrego dostępu do usług publicznych;
- zbyt mało różnych form zieleni w strukturze miast i nadmierne uszczelnienie powierzchni oraz zbyt duża intensywność zabudowy kosztem terenów zieleni („betonoza”²⁰), czego efektem są potęgujące się zjawiska miejskich wysp ciepła, braku możliwości retencji i szybkiego spływu powierzchniowego;
- niski poziom ładu przestrzennego, w tym chaos reklamowy, nadmierna „koloroza” budynków (zwłaszcza osiedla zabudowy wielorodzinnej) itp.;
- występowanie gmin w GZM o bardzo niskim (3%) lub niskim (50%) stopniu wyposażenia w system kanalizacji (Psary – 3%, Rudziniec – 15%, Siewierz – 23%, Pilchowice – 29%, Zbrostawice – 35%, Sośnicowice – 45%, Świerklaniec – 46%, Sławków – 50%, wg danych BDL GUS z 2020 r.).

²⁰ „Betonoza”: trend w rewitalizacji miast – usuwanie z przestrzeni publicznej zieleni i zastępowanie jej betonem; wg Mencwel J., *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2020.

6.2.2 Identyfikacja potencjałów przestrzennych GZM:

Podstawowe potencjały przestrzenne GZM w skali metropolitalnej i lokalnej (wybrane, ważniejsze):

- a) zwała struktura policentryczna rdzenia GZM** – 18 gmin ściśle ze sobą graniczących: skutkująca koncentracją usług publicznych i komercyjnych, a także usług wyższego rzędu i ich dobrą dostępnością dla mieszkańców tych gmin;
- b) duży udział terenów rolnych w powierzchni GZM:** zasiewy obejmują 42% powierzchni gruntów rolnych; wśród upraw przeważają zboża, rzepak (wraz z rzepikiem) oraz ziemniaki, duży udział mają też warzywa gruntowe (dane wg GUS z 2022 r. – Powszechny Spis Rolny 2020);
- c) duży udział terenów przyrodniczych w powierzchni GZM:** 25%, zwłaszcza lasów – 24%, a także zieleni publicznej, tj. parków spacerowo-wypoczynkowych – 1%; wg danych GUS z 2021 r. – przykładowo:
- 5 gmin o największej liczbie parków spacerowo-wypoczynkowych: Tychy (26), Sosnowiec (17), Ruda Śląska (12), Katowice (11), Bytom, Tarnowskie Góry (9);
 - 5 gmin o największej powierzchni parków spacerowo-wypoczynkowych: Chorzów (5,5 km²), Tychy (2,3 km²), Tarnowskie Góry (2,2 km²), Katowice (2,1 km²), Dąbrowa Górnicza (1,8 km²);
 - 5 gmin o największej powierzchni lasów ogółem: Sośnicowice (67,3 km²), Katowice (65,8 km²), Rudziniec (62,6 km²), Dąbrowa Górnicza (46,3 km²), Kobiór (39,4 km²);
 - 5 gmin o największym udziale powierzchni lasów w powierzchni gminy: Kobiór (81,8%), Sośnicowice (57,8%), Świerklaniec (43,8%), Katowice (40%), Rudziniec (39,3%);
- d) ponad 60 terenów prawnie chronionych** (na mocy ustawy o ochronie przyrody): łącznie 136,68 km², co stanowi 5,4% powierzchni GZM (stan na 2022 r.), w tym: 5 rezerwatów, 2 parki krajobrazowe, 5 obszarów chronionego krajobrazu, 1 obszar Natura 2000 – Dyrektywa Ptasia, 6 obszarów Natura 2000 – Dyrektywa Siedliskowa, 2 stanowiska dokumentacyjne, 23 użytki ekologiczne, 14 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych;
- e) obiekty eventowe – wielofunkcyjne:** Hala widowiskowo-sportowa Będzin Arena (Będzin), Stadion Śląski (Chorzów), Hala widowiskowo-sportowa Arena Gliwice (Gliwice), Hala widowiskowo-sportowa Spodek, Międzynarodowe Centrum Kongresowe (Katowice), Zagłębiowski Park Sportowy (Sosnowiec);
- f) obiekty kultury**, w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki (SZT):
- Muzeum Zagłębia, Teatr Dzieci Zagłębia (Będzin),
 - Opera Śląska, Bytomski Teatr Tańca i Ruchu ROZBARK, Muzeum Górnośląskie (Bytom),
 - Teatr Rozrywki (Chorzów),
 - Galeria Sztuki Współczesnej Elektrownia/SZT (Czeladź),
 - Pałac Kultury Zagłębia, Fabryka Pełna Życia (Dąbrowa Górnicza),
 - Dom Pamięci Żydów Górnośląskich, Oddział Odlewnictwa Artystycznego, Teatr Miejski w Gliwicach, Muzeum Techniki Sanitarnej/SZT (Gliwice),

- Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia, Muzeum Śląskie/SZT, Filharmonia Śląska, Śląskie Centrum Wolności i Solidarności, Teatr Śląski, Teatr Korez, Śląski Teatr Lalki i Aktora „Ateneum”, „Katowice Miasto Ogrodów” – Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek, Fabryka Porcelany/SZT (Katowice),
- Muzeum Energetyki/SZT (Łaziska Górne),
- Centralne Muzeum Pożarnictwa/SZT (Mysłowice),
- Kalwaria Piekarska, Kopiec Wyzwolenia (Piekary Śląskie),
- Centrum Dokumentacji Deportacji Górnślązaków do ZSRR w 1945 roku, Muzeum Chleba, Szkoły i Ciekawostek/SZT (Radzionków),
- Muzeum PRL-u (Ruda Śląska),
- Teatr Zagłębia (Sosnowiec),
- Muzeum Powstań Śląskich (Świętochłowice),
- Browar Obywatelski/SZT, Centrum Wycieczkowe Tyskich Browarów Książęcych/SZT, Teatr Mały (Tychy),
- Dom Muzyki i Tańca, Filharmonia Zabrzeńska, Teatr Nowy w Zabrzu, Muzeum Górnictwa Węglowego (Zabrze),
- Stacja Wodociągowa Zawada-Karchowice (Zbrosławice);

g) dziedzictwo przemysłowe: obiekty o różnych funkcjach, w tym należące do Szlaku Zabytków Techniki (SZT) – 16 gmin GZM²¹;

• **symbole prezentujące dawny przemysł, w tym:**

- Nitowana Wieża Ciśnień w Grodźcu (Będzin);
- Elektrociepłownia Szombierki (Bytom);
- Szyb Prezydent Kompleks Sztygarka/SZT, Muzeum Hutnictwa (Chorzów);
- Kopalnia ćwiczebna Muzeum Miejskiego „Sztygarka”/SZT (Dąbrowa Górnicza);
- Muzeum Hutnictwa Cynku Walcownia/SZT, Galeria Szyb Wilson/SZT (Katowice);
- Wielki piec hutniczy w Nowym Bytomiu, pozostałości po dawnym zakładzie przemysłowym – koksownia Orzegów (Ruda Śląska);
- Siemianowickie Centrum Kultury Park Tradycji/SZT (Siemianowice Śląskie);
- Wieże KWK Polska/SZT (Świętochłowice);
- Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach/SZT, obejmująca: Sztolnię Czarnego Pstrąga i Zabytkową Kopalnię Srebra (pomnik historii, obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO);
- Górnśląskie Koleje Wąskotorowe/SZT (Bytom, Tarnowskie Góry);

²¹ Gminy GZM posiadające obiekty na Szlaku Zabytków Techniki (SZT): Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Łaziska Górne, Mysłowice, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze, Zbrosławice.

- Zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego – pomnik historii obejmujący trzy kompleksy: kopalnia Guido/SZT, kopalnia Królowa Luiza/SZT, Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna w ramach Muzeum Górnictwa Węglowego (Zabrze);
- Wieża ciśnień z centrum wiedzy o węglu Carboneum (Zabrze);
- Zabytkowy Szyb Maciej/SZT (Zabrze);
- **poprzemysłowe identyfikatory przestrzeni** – ważniejsze wybrane (obiekty o walorach zabytkowych, nierzadko w atrakcyjnej lokalizacji) – osiedla i kolonie robotnicze oraz obiekty mieszkalne i założenia pałacowo-parkowe dawnych potentatów i przemysłowców, w tym:
 - osiedle robotnicze – tzw. Nowa Kolonia Robotnicza w dzielnicy Bobrek i Kolonia Zgorzelec (Bytom);
 - osiedle Piaski (Czeladź); osiedle Giszowiec/SZT, osiedle Nikiszowiec/SZT (pomnik historii), zabudowania przy ul. Dębowej, zabudowania w dzielnicy Murcki (Katowice);
 - osiedle robotnicze – ul. Kuźaja (Radzionków);
 - osiedle Ficus/SZT, zabytkowe osiedle robotnicze z hutniczym domem towarowym Kaufhaus, Kolonia Carl Emanuel (tzw. Karmańskie), zespół osiedla robotniczego przy ul. Kościelnej i Staszica oraz zabudowa centrum dzielnicy Orzegów (Ruda Śląska);
 - osiedle patronackie Schoena przy ul. Staszica (Sosnowiec);
 - familoki w dzielnicy Lipiny (Świętochłowice);
 - kolonia robotnicza Borsigwerk (osiedle Borsig), osiedle robotnicze Donnersmarcka „Zandka”, zespół osiedla robotniczego – tzw. Kolonia hr. Ballestrema, zabudowania przy ul. Sztygarów (Zabrze);
 - Pałac Mieroszewskich (Będzin);
 - Pałac Tiele-Wincklerów w Miechowicach (Bytom);
 - Zespół pałacowo-parkowy w Przyszowicach (Gierałtówice);
 - Zespół pałacyku myśliwskiego w Promnicach (Kobiór);
 - Zespół pałacowo-parkowy w Pławniowicach (Rudziniec);
 - Pałac Rheinbabenów (Siemianowice Śląskie);
 - Pałac Dietla, Zespół parkowo-pałacowy Schoena, Pałac Schoena (Sosnowiec);
 - Założenie parkowo-pałacowe Donnersmarcków z Pałacem Kawalera (Świerklaniec);
 - zespół pałacowo-parkowy w Rybnej, pałac w Nakle Śląskim (Tarnowskie Góry);
 - Pałac w Kamieńcu, Pałac w Sząszy (Zbrostówice);
- h) **inne obiekty historyczne i zabytkowe:**
 - obiekty i modernistyczna zabudowa kwartałowa (lata 30. XX w. – okres intensywnego rozwoju miast obecnej GZM): obiekty Szlaku Moderny (Katowice) i zabudowa Chorzowa, Zabrze, Gliwic, Sosnowca;

- obiekty Szlaku Architektury Drewnianej – 12 gmin GZM²²: kościół pw. św. Walentego w Bieruniu Starym (Bieruń), kościół pw. św. Wawrzyńca (Bobrowniki), Ostoja Pokoju i Dom Matki Ewy (Bytom), kościół pw. św. Wawrzyńca, Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny” (Chorzów), spichlerz plebański (Gierałtówice), kościół pw. Wniebowzięcia NMP, kościół pw. św. Jerzego (Gliwice), kościół pw. św. Michała (Katowice), kościół pw. św. Mikołaja, kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła (Mikołów), kościół pw. św. Michała Archanioła w Żernicy (Pilchowice), kościół pw. św. Michała Archanioła w Rudzińcu, kościół pw. Wszystkich Świętych w Bojszowie, kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela i Matki Bożej Częstochowskiej w Poniszowicach (Rudziniec), karczma (Sławków), kościół pw. św. Trójcy w Rachowicach, kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sierakowicach, kościół pw. św. Bartłomieja w Smolnicy (Sośnicowice), kościół ewangelicki, kościół pw. św. Jadwigi (Zabrze), kościół pw. św. Michała Archanioła w Księżym Lesie, kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Szatszy (Zbrosławice);
 - obiekty architektury gotyckiej i renesansowej, np.: Zamek obronny (Będzin), Zamek Piastowski (Muzeum w Gliwicach), Zamek Chudów (Gierałtówice), pozostałości murów obronnych (Bytom, Gliwice); ruiny zamku biskupów krakowskich (Siewierz), Pałac późnobarokowy (Sośnicowice);
 - wyróżniające obiekty: gmach Województwa i Sejmu Śląskiego oraz zespół katedralny – pomnik historii (Katowice); obiekty secesyjne (np. Katowice, Bytom); Cerkiew pw. św. Wiery, Nadziei, Luby i matki ich Zofii (Sosnowiec); Zamek Sielecki (Sosnowiec);
 - obiekty architektury militarnej – bunkry i schrony od Tarnowskich Gór po Łaziska Górne – Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” (Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Świętochłowice, okolice Świerklańca);
- i) ośrodki wypoczynku, ze zbiornikami wodnymi lub rzekami,** sprzyjające rozwojowi funkcji rekreacyjnych: Rogoźnik (Bobrowniki), Pogoria I-IV (Dąbrowa Górnicza), Marina (Gliwice), Dzieckowice (Imielin – Chełm Śląski), Katowicki Park Leśny wraz z Doliną Trzech Stawów (Katowice), Dzierżno Małe (Pyskowice), Pławniowice i Dzierżno Duże (Rudziniec), kompleks wypoczynkowy Stawiki (Sosnowiec), Nakto-Chechło i Kozłowa Góra (Świerklaniec), ośrodek wypoczynkowy Paprocany (Tychy), Zagłębiowski Park Linearny w dolinie rzek Przemszy i Brynicy (Będzin, Dąbrowa Górnicza, Psary, Siewierz, Sławków, Sosnowiec);
- j) inne ponadlokalne atrakcje kulturalne i rekreacyjne:** Centrum Sportów Wspinaczkowych i Siłowych Skarpa Bytom, Armada Golf Club (Bytom), Park Śląski (Chorzów), Planetarium – Śląski Park Nauki (Chorzów), Nemo Wodny Park (Dąbrowa Górnicza), Radiostacja/pomnik historii/SZT (Gliwice), Palmiarnia Miejska (Gliwice), Śląski Ogród Botaniczny (Mikołów, Radzionków), AQUADROM – Park Wodny (Ruda Śląska), Śląski Klub Golfowy (Siemianowice Śląskie), Centrum Edukacji Ekologicznej (Sosnowiec), Sport Poziom 450 (Sosnowiec), Ośrodek sportu i rekreacji Skatka (Świętochłowice), Park Wodny (Tarnowskie Góry), Park Wodny (Tychy), Miejski Ogród Botaniczny (Zabrze);
- k) dobrze rozwinięta struktura publicznego transportu zbiorowego** (kolejowego, autobusowego, tramwajowego, trolejbusowego) w powiązaniu z dobrze rozwiniętym układem drogowym (w tym: autostrady A1, A4 i drogi ekspresowe, droga wojewódzka

²² Gminy GZM posiadające obiekty na Szlaku Architektury Drewnianej: Bieruń, Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Gierałtówice, Gliwice, Katowice, Mikołów, Pilchowice, Rudziniec, Sławków, Sośnicowice, Zabrze, Zbrosławice.

902, czyli Drogowa Trasa Średnicowa (DTŚ) – stanowiąca wewnętrzny kręgosłup drogowy, o kierunku wschód-zachód;

- l) drogi i trasy rowerowe** – zarówno o funkcji transportowej, jak i rekreacyjnej, realizowane i zarządzane indywidualnie przez gminy i powiaty.

6.3 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej

Włączenie komponentu przestrzennego do dokumentu strategicznego jest wyrazem dążenia do integrowania planowania strategicznego z przestrzennym – to wymóg wprowadzony w przepisach prawa w listopadzie 2020 r.²³.

Celem opracowania modelu jest przestrzenne przedstawienie rozwoju obszaru GZM w perspektywie realizacji celów Strategii Rozwoju GZM i potencjalnych przeobrażeń przestrzeni, w odpowiedzi na wyzwania rozwojowe.

Model stanowi graficzne przełożenie ustaleń strategicznych na wymiar przestrzenny:

- ma charakter schematyczny, uproszczony: wynika to zarówno z dużego poziomu ogólności opracowania, jak i ze skali prezentacji, dobranej do wielkości obszaru, obejmującego 41 gmin;
- nie ma charakteru studium uikzp gminy i brak jest też ustawowych wytycznych określających jego zakres, stopień szczegółowości, formę i skalę prezentacji;
- ilustruje obszary i procesy istotne dla rozwoju GZM, wymagające wzmocnienia lub interwencji – prezentowane na tle istniejącego zagospodarowania terenu (w formie symboli, bez określania konkretnych granic czy precyzyjnych lokalizacji);
- przedstawia kluczowe powiązania funkcjonalne wewnętrzne i zewnętrzne GZM.

Dla GZM model struktury funkcjonalno-przestrzennej ma szczególne znaczenie, gdyż obecnie nie są przewidywane inne dokumenty planistyczne, wymagane przepisami prawa i odpowiadające skali GZM.

Model GZM składa się z dwóch warstw, co przedstawia poniższy schemat (rys. 33):

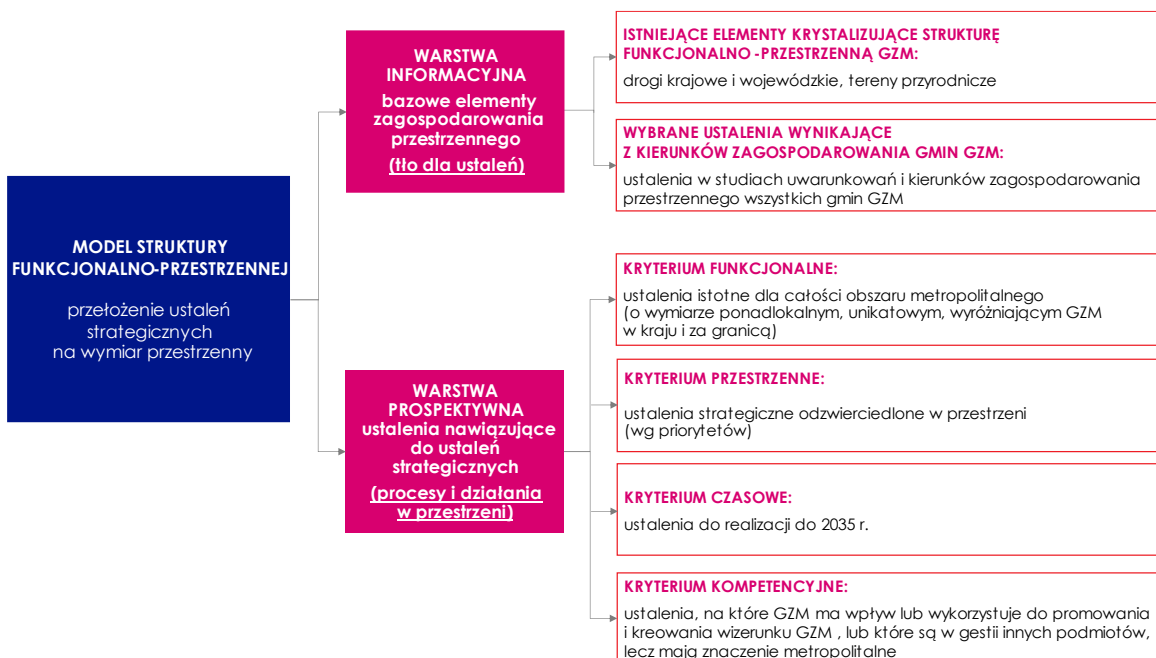
- a) warstwy informacyjnej – bazowej:** przedstawiającej istniejące elementy krystalizujące strukturę funkcjonalno-przestrzenną GZM (drogi krajowe i wojewódzkie oraz tereny przyrodnicze), z uwzględnieniem wybranych ustaleń wynikających z kierunków zagospodarowania przestrzennego (przyjętych w studiach uikzp gmin GZM);
- b) warstwy prospektywnej (perspektywicznej):** przedstawiającej ustalenia (obszary i procesy) w przestrzeni w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w GZM.

²³ Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020. poz. 1378).

Kryteria przyjęte do wyznaczania ustaleń w zakresie kreowania i powadzenia polityki przestrzennej GZM:

- **kryterium funkcjonalne:** ustalenia istotne dla całej GZM, mające wymiar metropolitalny (unikatowy, ponadlokalny, wyróżniający GZM w kraju i za granicą);
- **kryterium przestrzenne:** ustalenia strategiczne, które da się odzwierciedlić w przestrzeni (wg priorytetów);
- **kryterium czasowe:** ustalenia do realizacji na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r.
- **kryterium kompetencyjne:** ustalenia, na które GZM może wpływać (bezpośrednio – poprzez realizację działań własnych, pośrednio – poprzez dofinansowanie, wspieranie, koordynowanie) lub wykorzystywać je do kreowania i promowania wizerunku GZM; albo ustalenia będące w kompetencji gmin lub innych podmiotów, lecz spełniające kryterium funkcjonalne (wymiar metropolitalny).

Rys. 33. Schemat zawartości modelu GZM i kryteria selekcji informacji

Źródło: opracowanie własne

6.3.1 Warstwa informacyjna modelu GZM

Warstwa informacyjna (bazowa) modelu obejmuje takie elementy, jak:

- obszar intensywnie zurbanizowany, wielofunkcyjny, z terenami zieleni** i elementami gospodarczego obszaru funkcjonalnego (GOF): wyznaczony na podstawie uproszczonego obrysu stanu istniejącego;
- obszar ekstensywnie zurbanizowany, wielofunkcyjny**, z dużym udziałem zabudowy jednorodzinnej oraz z terenami zieleni i elementami gospodarczego obszaru funkcjonalnego (GOF) – oznaczony symbolem, z uwagi na rozproszony charakter zabudowy;
- elementy transportowe i infrastrukturalne – jako liniowe układy krystalizujące strukturę funkcjonalno-przestrzenną** – na podstawie BDOT (stan na 2021-2022 r.) i innych źródła, w tym:

- układ drogowy: drogi krajowe (autostrady: A1 i A4, ekspresowe: S1, S11, inne – drogi krajowe: 40, 44, 78, 79, 81, 86, 88, 94, drogi wojewódzkie: 902 – DTŚ, 911) i wybrane drogi wojewódzkie;
 - układ szynowy (kolejowy i tramwajowy), w tym: linie TEN-T transeuropejskiej sieci transportowej i międzynarodowe linie transportu kombinowanego AGTC, główne międzynarodowe linie AGC nr 1 (Warszawa Zach. – Katowice), nr 137 (Katowice – Legnica), nr 138 (Katowice – Oświęcim), nr 139 (Katowice – Zwardoń), nr 134 (Jaworzno Szczakowa – Mysłowice) i pozostałe linie kolejowe krajowe;
 - infrastruktura transportowa i logistyczna o znaczeniu ponadlokalnym i międzynarodowym:
 - Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice im. Wojciecha Korfa (Pyrzowice);
 - cywilne lotniska publiczne: Katowice-Muchowiec i Gliwice-Trynek;
 - Port Gliwice (port rzeczny na Kanale Gliwickim);
 - Euroterminal Sławków (terminal kolejowy łączący kolej normalnotorową z szerokotorową);
 - węzeł kolejowy Tarnowskie Góry;
 - linie elektroenergetyczne sieci przesyłowej najwyższych napięć 2 x 400 kV wraz ze stacjami 400/220/110 kV oraz strefami technicznymi;
- d) przyrodniczy obszar funkcjonalny (POF):** krystalizujący strukturę funkcjonalno-przestrzenną, a także kształtujący warunki bioklimatyczne i realizujący usługi ekosystemowe, w tym:
- tereny leśne i rolne, zbiorowiska zieleni nieurządzonej wraz ze zbiornikami i ciekami wodnymi;
 - tereny zieleni publicznej: parki i skwery;
 - obszary prawnie chronione (na mocy ustawy o ochronie przyrody – na podstawie danych RDOŚ);
- e) główne powiązania transportowe z otoczeniem GZM:** autostrady (A1, A4) i drogi ekspresowe (S1, S11).

6.3.2 Warstwa prospektywna modelu GZM

Warstwa prospektywna (odnosząca się do priorytetów) to ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, przedstawione graficznie na rysunku modelu GZM (załączonym do Strategii Rozwoju GZM).

Ustalenia te mają charakter zgeneralizowany, elastyczny i uogólniony, co wynika z:

- dużego zakresu terytorialnego GZM (41 gmin);
- ograniczonej możliwości precyzyjnego wskazywania lokalizacji (zamierzenia, a nie projekty);
- potrzeby zachowania spójności pomiędzy modelem gminnym a modelem GZM.

UWAGA: Ustalenia przedstawione na modelu GZM są schematyczne i uproszczone oraz mogą ulegać modyfikacjom (zwłaszcza dotyczące: lokalizacji i przebiegów planowanych rozwiązań infrastrukturalnych i inwestycyjnych, ich liczby i zakresu prac) – z uwagi na ciągły proces ich projektowania.

Dodatkowo realizacja niektórych z proponowanych ustaleń nie będzie bezpośrednio zależna od GZM.

Model GZM przedstawia stan ustaleń na II kwartał 2022 r.

6.4 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej GZM

6.4.1 Podstawy prawne i założenia do ustaleń i rekomendacji

Przepisy prawa odnoszące się do kwestii polityki przestrzennej Związku Metropolitalnego:

- Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na obszarze związku metropolitalnego (obszarze metropolitalnym) należy do zadań związku metropolitalnego, jeżeli został utworzony – art. 3 ust. 2a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 503, z późn. zm.);
- Związek metropolitalny wykonuje zadania publiczne w zakresie (...) kształtowania ładu przestrzennego – art. 12 ust. 1 pkt 1 ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 1709, z późn. zm.); za pojęcie „ładu przestrzennego” należy rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne – art. 2 cyt. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- Strategia rozwoju gminy (...) Określa w szczególności: (...) model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy (...), ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie – art. 10e ust. 3 pkt. 4) i 5) ustawy o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 559, z późn. zm.).

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej GZM jest określone poprzez ustalenia i rekomendacje, z założeniem że:

a) ustalenia:

- identyfikują kierunki rozwoju przestrzennego GZM – do uwzględniania w modelach struktury funkcjonalno-przestrzennej gmin w lokalnym dokumencie strategicznym, zachowującym obligatoryjną spójność z dokumentem metropolitalnym tego typu;
- przedstawione są w formie graficznej na modelu GZM (wg 4 priorytetów) i uszczegółowione na schematach tematycznych oraz opisane w części tekstowej;

b) rekomendacje:

- wyrażają preferowane rozwiązania i dobre praktyki – zalecane do uwzględniania w lokalnej polityce przestrzennej;
- opisane są w części tekstowej (wg 4 priorytetów oraz jako rekomendacje formalno-instytucjonalne), bezpośrednio – jako odpowiedź na ustalenia strategiczne, pośrednio – jako nawiązanie do wyzwań i potrzeb GZM (wynikających z Diagnozy Stanu GZM).

UWAGA:

Dla metropolitalnych obszarów funkcjonalnych sformułowano ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania polityki przestrzennej GZM – adresowane odrębnie do rdzenia GZM i otoczenia rdzenia GZM lub wspólnie dla obu obszarów (cała GZM).

Dla miejskich obszarów funkcjonalnych GZM (MOF) nie formułuje się odrębnie ustaleń i rekomendacji – wskazują one na istniejące:

- kierunki powiązań transportowych, wymagające dalszego wzmocnienia i rozwoju;
- przestrzenne zasięgi funkcjonalnego oddziaływania ośrodków węzłowych, wspierające organizowanie i rozmieszczanie usług publicznych.

6.4.2 Ustalenia i rekomendacje (polityka przestrzenna GZM) – wg priorytetów

PRIORYTET A. Adaptacja do zmian klimatu i odporność

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) metropolitalny system przyrodniczy (MSP) z powiązaniem poza GZM (cała GZM):

- sposób wyznaczenia: na podstawie przyrodniczego obszaru funkcjonalnego (POF); w oparciu o: kierunki zagospodarowania przestrzennego w studiach uikzp gmin GZM i bazy danych obiektów topograficznych – BDOT, a obszary prawnie chronione na mocy ustawy o ochronie przyrody w oparciu o dane RDOŚ – Geoserwis, wraz z uzupełnieniem ustaleń ze Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”);
- ustalenia:
 - zachowanie i wzmocnienie istniejących terenów przyrodniczych, w tym wykluczenie ich z zabudowy lub bardzo ograniczona możliwość zabudowy, związana głównie z niezbędnymi inwestycjami infrastrukturalnymi;
 - wzmocnienie i rozwój powiązań przyrodniczych (korytarzy ekologicznych) – zwłaszcza na poziomie lokalnym (w lokalnej polityce przestrzennej), w tym:
 - ✓ ochrona istniejących terenów zieleni i terenów otwartych;
 - ✓ ochrona dolin rzecznych (korytarzy przewietrzających) przed zainwestowaniem;
 - ✓ wprowadzanie zadrzewień ulicznych i alejowych (jako łączników);
 - uwzględnienie w decyzjach planistycznych ochrony krajobrazu oraz obszarów i obiektów ochrony przyrody, a także korytarzy ekologicznych;

b) tereny o różnym przeznaczeniu, z udziałem terenów rolnych (otoczenie rdzenia GZM)

- tereny rolne, stanowiące element metropolitalnego systemu przyrodniczego, zostały wyodrębnione w ustaleniach z uwagi na potencjalną produkcję rolną, służącą skracaniu łańcucha dostaw w zakresie żywności;
- sposób wyznaczenia: na podstawie stanu istniejącego i kierunków zagospodarowania przestrzennego ze studiów uikzp gmin GZM i bazy danych obiektów topograficznych (BDOT);

- ustalenia:
 - zachowanie i wzmacnianie istniejących terenów rolnych (otwartych), w tym ich wykluczenie z zabudowy lub wysoce ograniczona możliwość zabudowy (dla potrzeb niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych);
 - produkcja rolnicza, zwłaszcza na gruntach I-III klasy bonitacyjnej, i produkcja żywności, taka jak szklarnie, szkółki roślin itp.

PRIORYTET A. Adaptacja do zmian klimatu i odporność

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

- a) wzmacnianie powiązań w metropolitalnym systemie przyrodniczym (MPS) (cała GZM):**
- wyznaczanie terenów do zalesiania, zadrzewiania, retencjonowania;
 - wykluczanie z zabudowy terenów zalewowych (w obszarach szczególnego zagrożenia powodzią), w tym: wprowadzanie stosownych zapisów w lokalnych dokumentach planistycznych;
 - przekształcanie terenów zdegradowanych, w tym przemysłowych, w kierunku funkcji przyrodniczej i rekreacyjnej (tam gdzie jest to możliwe i uzasadnione);
 - ochrona terenów leśnych przed ekspansją inwestycyjną;
 - wskazywanie nowych cennych elementów krajobrazu oraz obszarów i obiektów przyrody do objęcia ochroną prawną, w tym w nawiązaniu do audytu krajobrazowego województwa śląskiego (obecnie w fazie opracowania);
- b) dążenie do zapewnienia dostępności terenów zieleni publicznej w zasięgu 300-500 m od terenów zabudowy mieszkaniowej (cała GZM, zwłaszcza rdzeń GZM):**
- ochrona istniejących terenów zieleni publicznej przed ekspansją inwestycyjną;
 - rozwój jakościowy terenów zieleni publicznej i różnicowanie programu funkcjonalno-użytkowego parków;
 - rozwój ilościowy terenów zieleni publicznej (typu: parki leśne, parki);
- c) upowszechnianie rozwiązań zmniejszających skutki „betonozy” i efekt wyspy ciepła (cała GZM) – także częściowo forma zwiększania mikro- i małej retencji:**
- wprowadzanie drzew i krzewów do przestrzeni publicznej i ich uwzględnianie już na etapie projektowym (typu: zadrzewione ulice i aleje, drzewa na placach, bulwarach, parkingach wielkopowierzchniowych), z uwzględnieniem:
 - doboru gatunkowego rodzimego i odpornego na warunki miejskie;
 - stosowania systemu nawadniania;
 - sadzenia w gruncie;
 - realizacja obiektów zielonej i niebieskiej infrastruktury (typu: ogrody deszczowe, rowy bioretencyjne, stawy retencyjne);
 - stosowanie zielonych dachów i ścian (z sugestią zakładania zielonych dachów przy każdej nowej inwestycji z płaskim dachem);

- stosowanie nawierzchni przepuszczalnych;
- ochrona drzew w procesie inwestycyjnym, w tym minimalizacja wycinki drzew przy projektowaniu budynków i infrastruktury;
- utrzymanie istniejących ogrodów działkowych i zakładanie nowych ogrodów miejskich lub społecznych o charakterze użytkowym i edukacyjnym;

d) upowszechnianie rozwiązań zwiększających mikro- i małą retencję (cała GZM):

- odzysk wód opadowych z budynków i parkingów wielkopowierzchniowych (typu: tworzenie zbiorników zasilanych deszczówką z dachów jako element zagospodarowania terenu, uatrakcyjnający przestrzeń);
- planowe ukształtowanie i zagospodarowanie terenu jako naturalnego odbiornika na nawalne deszcze, np. niecka z placem zabaw, boiskiem itp.;
- upowszechnianie naturalnej retencji terenowej (w tym w kontekście opłaty retencyjnej dla nieruchomości o powierzchni powyżej 3 500 m², jeśli ponad 70% powierzchni nieruchomości jest wyłączone z powierzchni biologicznie czynnej na obszarach nieujętych w systemy kanalizacji otwartej lub zamkniętej)²⁴;
- stosowanie nawierzchni przepuszczalnych;
- ograniczenie koszenia trawników na terenach gminnych, a także zachęcanie do tego zarządców nieruchomości i ogrodów działkowych;
- preferencja – tworzenie parkingów wielopoziomowych, z uwzględnieniem zielonych dachów i zielonych ścian,
- w przypadku parkingów wielkopowierzchniowych wprowadzanie nawierzchni przepuszczalnych, zadrzewień co kilka stanowisk postojowych i innych form zieleni;
- budowa zbiorników retencyjnych naziemnych i podziemnych (zwłaszcza na terenach gminnych);

e) upowszechnianie zasad budownictwa ekologicznego i fala renowacji (cała GZM):

- rozwiązania energooszczędne, pasywne;
- zielone dachy i zielone ściany;
- instalacje do odzysku tzw. wody szarej, czyli deszczówki (na potrzeby prania, spłukiwania, podlewania itp.);
- okiennice i ogrody zimowe (zależnie od orientacji budynku);
- uwzględnianie gniazdowania ptaków (zwłaszcza jerzyków, które eliminują owady) w wysokich budynkach przy termomodernizacjach;
- sukcesywne dostosowywanie zabudowy historycznej i tzw. blokowisk (zwłaszcza z lat 60-80. XX w.) do wymogów energooszczędności;

f) upowszechnianie odnawialnych źródeł energii (OZE) (cała GZM):

- tworzenie warunków do rozwoju OZE w gminach, w tym: wyznaczanie w lokalnych dokumentach planistycznych terenów przeznaczonych pod rozwój OZE;

²⁴ Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (art. 269 ust. 1 pkt 1).

- stosowanie OZE w budynkach, zwłaszcza w zasobach gminnych – jako rozwiązania wzorcowe (z wykorzystaniem nie tylko dachów, ale także elewacji i balkonów);
- g) wspieranie procesu selektywnego zbierania odpadów komunalnych i gospodarki obiegu zamkniętego (cała GZM):**
- zabieganie o wprowadzanie urządzeń do odzysku zużytych opakowań (szklanych i plastikowych);
 - wprowadzanie do przestrzeni publicznej estetycznych rozwiązań do segregacji odpadów komunalnych;

PRIORYTET B. Mobilność i dostępność

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

- a) Kolej Metropolitalna (cała GZM)** – przebieg podlega dalszym modyfikacjom w toku prac koncepcyjno-projektowych:
- sposób wyznaczenia: na podstawie opracowania pt. Wstępne Studium Wykonalności Kolei Metropolitalnej na terenie Górnśląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z 2020 r. (uwzględniono wariant 8a, czyli elementy przewidziane do realizacji do 2035 r.);
 - ustalenia:
 - sukcesywna realizacja Kolei Metropolitalnej – głównie na bazie modernizacji istniejących linii kolejowych, wraz z pozyskaniem dodatkowego finansowania przewozów kolejowych oraz zapewnieniem taboru kolejowego do ich realizacji;
 - budowa nowych odcinków i nowych przystanków kolejowych, z uwzględnieniem nowo powstających generatorów ruchu w GZM;
 - poprawa dostępności do przystanków publicznego transportu zbiorowego, szczególnie Kolei Metropolitalnej;
 - docelowo integrowanie różnych form i środków transportu szynowego;
 - zadanie do realizacji przez GZM we współpracy z innymi interesariuszami;
- b) linie tramwajowe (rdzeń GZM)** – przebieg podlega dalszym modyfikacjom:
- sposób wyznaczania: głównie na podstawie informacji ze spółki Tramwaje Śląskie S.A. – opracowanie pn. Zestawienie zadań przeznaczonych do realizacji w perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2021-2027 (znak: MAO/104/2021);
 - ustalenia:
 - rozwój systemu tramwajowego – głównie poprzez modernizację istniejących tras i budowę nowych odcinków:
 - 1) Bytom (odcinek do osiedla Miechowice);
 - 2) Katowice (odcinek z południowych dzielnic do centrum miasta: od Pętli Brynów do Pętli Kostuchna);
 - 3) Siemianowice Śląskie (od ul. Katowickiej do al. Młodych);
 - 4) Sosnowiec (od dzielnicy Dańdówka – do Ronda Papieskiego);
 - 5) zadania perspektywiczne: budowa linii łączącej Czeladź z Siemianowicami Śląskimi i Dąbrowę Górniczą z Sosnowcem);

- inwestycje w infrastrukturę tramwajową: torowiska, sygnalizację i tabor;

c) metropolitalny pierścień drogowy z powiązaniem poza GZM (cała GZM):

- sposób wyznaczenia: na podstawie istniejących dróg wysokich klas (autostrady A1 i A4 oraz dróg ekspresowych S1 i S11), wraz z wewnętrznym łącznikiem w rdzeniu GZM – między A1 a S1, obejmującym drogę wojewódzką 911 i drogę krajową 94;
- ustalenia:
 - istniejący układ drogowy, umownie rozgraniczający zasady obsługi komunikacyjnej pomiędzy rdzeniem GZM a otoczeniem rdzenia GZM – wg założenia:
 - ✓ w rdzeniu GZM podstawę stanowi publiczny transport zbiorowy, uzupełniany transportem indywidualnym na bazie układów drogowych;
 - ✓ w otoczeniu rdzenia GZM podstawę stanowi transport indywidualny, uzupełniany publicznym transportem zbiorowym;

d) powiązania drogowe o charakterze metropolitalnym (cała GZM) – przebiegi podlegają dalszym modyfikacjom:

- sposób wyznaczenia: na podstawie opracowania pt. Koncepcja metropolitalnych powiązań drogowych na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z 2019 r. i zgłoszeń zarządców dróg (pod warunkiem istotnego, ponadlokalnego wymiaru tego powiązania);
- ustalenia:
 - sukcesywna realizacja następujących odcinków priorytetowych przez gminy przy wsparciu przez GZM (UWAGA: obecnie brak możliwości wskazania dróg, które zostaną zrealizowane do 2035 r.):
 - 1) Projektowane przełożenie DK79 (droga krajowa);
 - 2) Planowana DTŚ Północ (Drogowa Trasa Średnicowa);
 - 3) Planowana DTŚ Wschód (odcinek do Jaworzna);
 - 4) Planowana DTŚ Wschód (odcinek do Sosnowca);
 - 5) Połączenie planowanych inwestycji drogowych na obrzeżu strefy śródmiejskiej Katowic;
 - 6) Projektowane połączenie drogowe (S1 – Euroterminal – DK94);
 - 7) Projektowana trasa N-S (północ-południe);
 - 8) Planowane przedłużenie DK79;
 - 9) Projektowana BeCeTka (Bytomska Centralna Trasa Północ-Południe);
 - 10) Połączenie trasy N-S z BeCeTką, z wykorzystaniem dawnego torowiska kolejowego;
 - realizacja przez GDDKiA odcinka drogi krajowej DK94 do Euroterminalu (jako nawiązanie i kontynuacja ww. odcinka nr 6).
- aktualnie GZM wraz z zainteresowanymi gminami prowadzi prace projektowe na rzecz realizacji trzech kluczowych dróg: DTŚ Wschód (odcinek do Jaworzna), DTŚ Wschód (odcinek do Sosnowca) oraz DTŚ Północ (odcinek do DK94);

e) drogi rowerowe – velostrady (cała GZM) – przebiegi podlegają dalszym modyfikacjom:

- sposób wyznaczania: na podstawie spotkań i wizji lokalnych z przedstawicielami zainteresowanych gmin, czego efektem jest zawarcie porozumień w odniesieniu do siedmiu (z ośmiu) zadań; porozumienia na rzecz budowy szybkich dróg rowerowych w ramach Metropolitalnej Sieci Tras Rowerowych podpisało łącznie 16 gmin;
- ustalenia:
 - budowa 8 odcinków velostrad, tj.:
 - 1) Projekt I, odcinek A: Katowice – Sosnowiec;
 - 2) Projekt I, odcinek B: Katowice (Załęże – Brynów – Giszowiec) – Mysłowice;
 - 3) Projekt I, odcinek C: Sosnowiec – Czeladź – Będzin – Dąbrowa Górnicza;
 - 4) Projekt I, odcinek D: Katowice – Sosnowiec – Mysłowice;
 - 5) Projekt II: Piekary Śląskie – Bytom – Chorzów – Siemianowice Śląskie – Katowice;
 - 6) Projekt III: Tychy – Katowice;
 - 7) Projekt IV: Gliwice – Zabrze – Ruda Śląska – Świętochłowice – Chorzów – Katowice;
 - 8) Projekt V: Tarnowskie Góry – Bytom;
 - zadanie do realizacji przez GZM we współpracy z innymi interesariuszami, ze wskazaniem proponowanych powiązań łączących te odcinki w system (na bazie istniejących tras rowerowych).

PRIORYTET B. Mobilność i dostępność

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) intensyfikacja rozwoju mobilności miejskiej (rdzeń GZM):

- przekształcanie przestrzeni na potrzeby mobilności miejskiej i wdrażania rozwiązań mobilnościowych (wg Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej dla GZM i Subregionu Centralnego – dokument obecnie w opracowaniu, docelowo związany również z polityką przestrzenną GZM);
- ograniczenie ruchu tranzytowego i wzmacnianie tzw. drogowego pierścienia GZM;

b) zapewnienie powiązań transportowych GZM z układem krajowym i/lub międzynarodowym (otoczenie rdzenia GZM) – preferencja: rozwój dróg krajowych i wojewódzkich;

c) dążenie do integrowania lokalnych systemów rowerowych i zapewnienia ich ciągłości, w powiązaniu z metropolitalnymi drogami rowerowymi (velostradami) (cała GZM) – zgodnie z założeniami Studium Systemu Tras Rowerowych;

d) tworzenie infrastruktury dla rowerów (cała GZM):

- przy głównych generatorach ruchu (typu: dworzec kolejowy, autobusowy, centra przesiadkowe, a także przy usługach publicznych czasu wolnego, szkołach, ważniejszych przestrzeniach publicznych: rynek, deptak);
- przy zasobach gminnych (jako rozwiązania wzorcowe);

- wykorzystywanie istniejących korytarzy nieczynnych przemysłowych linii kolejowych do kreowania powiązań rowerowych;
- e) ograniczanie pojazdów samochodowych w śródmieściach** (rdzeń GZM):
- tworzenie infrastruktury sprzyjającej przesiadaniu się do publicznego transportu zbiorowego (typu: centra przesiadkowe, tereny R&R), zgodnie z potrzebami;
 - wspieranie rozwiązań porządkujących system parkowania urządzeń związanych z indywidualnym przemieszczaniem (typu: hulajnogi);
 - wprowadzanie rozwiązań w zakresie uspokajania ruchu i poprawy bezpieczeństwa pieszych;
- f) rozwój infrastruktury okołoprzystankowej** (cała GZM) – w tym systemu dynamicznej informacji pasażerskiej.

PRIORYTET C: Przestrzeń i spójność społeczna

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

- a) strefa dalszej intensywnej urbanizacji, z dostępnością do 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych** (rdzeń GZM: obszar intensywnie zurbanizowany) – z możliwością racjonalnego dogęszczania zabudowy, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem terenów zieleni, z zachowaniem dobrych warunków zamieszkania:
- sposób wyznaczania: na bazie istniejącego obszaru intensywnie zurbanizowanego, wielofunkcyjnego, z wyłączeniem terenów zieleni (zwłaszcza: parków, skwerów, lasów, terenów rekreacyjnych);
 - ustalenia:
 - możliwość dalszego dogęszczania zabudowy (idea miasta zwartej i miasta 15-minutowego), z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i terenów przyrodniczych;
 - priorytetowe wykorzystywanie terenów już zainwestowanych (typu *brownfield*²⁵) – tzw. recycling przestrzeni;
 - rozwój mobilności miejskiej (sukcesywny wzrost podróży publicznym transportem zbiorowym w stosunku do transportu samochodowego, wraz z utworzeniem punktów P&R i B&R, umożliwiających przesiadki z transportu indywidualnego na kolej);
 - zagospodarowanie terenów z uwzględnieniem zasad w zakresie mitygacji i adaptacji do zmian klimatu, w tym rozwój ilościowy i jakościowy terenów zieleni publicznej (typu: parki, skwery) oraz cieków i zbiorników wodnych, upowszechnianie mikro- i małej retencji, ograniczanie powierzchni nieprzepuszczalnych i rozszczelnienie, stosowanie nisko- i zeroemisyjnych źródeł ogrzewania i termomodernizacja budynków;
 - wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego (zwłaszcza zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami);

²⁵ Tereny typu *brownfield*: tereny niezagospodarowane lub tereny wcześniej zagospodarowane albo zabudowane, w tym poprzemysłowe, często zdegradowane, które mają potencjał do ponownego wykorzystania ze względu na dobrą lokalizację i/lub dostęp do infrastruktury transportowej oraz technicznej.

- wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
- kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdzielenie ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonef);
- rozwój funkcji gospodarczych jako dalsza zmiana profilu przemysłowego w poprzemysłowy i wynikający z planów sprawiedliwej transformacji;
- preferencja koncentrowania funkcji metropolitalnych;

b) strefa dalszej ekstensywnej urbanizacji, z dostępnością powyżej 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych (otoczenie rdzenia GZM i rdzeń GZM poza obszarem intensywnie zurbanizowanym) – z możliwością dogęszczania zabudowy zgodnie zasadami zrównoważonego rozwoju – z preferencją w ramach istniejącej infrastruktury technicznej i drogowej;

- sposób wyznaczania: na bazie istniejącego obszaru ekstensywnie zurbanizowanego, wielofunkcyjnego, z możliwością racjonalnego dogęszczania zabudowy w ramach istniejącej infrastruktury technicznej i drogowej, z wyłączeniem terenów przyrodniczych;
- ustalenia:
 - możliwość dalszego dogęszczania zabudowy w ramach terenów już zainwestowanych i/lub uzbrojonych – z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i utrzymaniem ciągłości sąsiadujących terenów przyrodniczych (w pierwszej kolejności wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
 - możliwość lokalizowania nowej zabudowy w obszarach z dostępem do dróg publicznych i infrastruktury technicznej – z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i z wyłączeniem zajmowania pod inwestycje sąsiadujących terenów przyrodniczych (w pierwszej kolejności wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
 - racjonalne gospodarowanie przestrzenią: ochrona terenów niezainwestowanych i przyrodniczych przed ekspansją inwestycyjną (ograniczenie suburbanizacji);
 - usprawnienie obsługi publicznym transportem zbiorowym, zwłaszcza w oparciu o kolej, w tym Kolej Metropolitalną, wraz z utworzeniem punktów P&R oraz B&R, umożliwiających przesiadki z transportu indywidualnego na kolej;
 - zagospodarowanie terenów z uwzględnieniem zasad w zakresie mitygacji i adaptacji do zmian klimatu, w tym rozwój ilościowy i jakościowy terenów zieleni publicznej (typu: parki, skwery) oraz cieków i zbiorników wodnych, upowszechnianie mikro- i małej retencji, ograniczanie powierzchni nieprzepuszczalnych i rozszczelnienie, stosowanie nisko- i zeroemisyjnych źródeł ogrzewania i termomodernizacja budynków;
 - wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego (zwłaszcza zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami);
 - wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);

- kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdzielenie ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonef);
- rozwój funkcji gospodarczych jako dalsza zmiana profilu przemysłowego w poprzemysłowy i wynikający planów sprawiedliwej transformacji;

c) strefa potencjalnej koncentracji zabudowy w ramach dojścia do 15 min. pieszo/rowerem do przystanku kolejowego (cała GZM) – rezerwa rozwojowa do inwestowania, chroniąca tereny dotąd niezabudowane, bez obsługi transportowej, w tym zwłaszcza tereny podmiejskie:

- sposób wyznaczania: zasięg dojścia pieszego 15 min do przystanku kolejowego – jako przeciwwaga dla suburbanizacji – wskazanie terenów podmiejskich, predysponowanych do zabudowy z uwagi na dostępność obsługi kolejowej;
- ustalenia:
 - dogęszczanie istniejącej zabudowy, z wyłączeniem terenów przyrodniczych i barier terenowych (typu: rzeki, ciek, zbiorniki wodne, drogi krajowe i wojewódzkie, węzły drogowe);
 - pozostałe ustalenia – analogicznie jak dla strefy ekstensywnej urbanizacji, z dostępnością powyżej 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych i terenów zieleni.

PRIORYTET C: Przestrzeń i spójność społeczna

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) ograniczanie suburbanizacji i adaptacja do zjawiska kurczących się miast: przestrzeń jako zasób trudno odnawialny i ograniczony (cała GZM):

- adaptacja zabudowanych terenów poprzemysłowych do nowych funkcji;
- ochrona terenów niezainwestowanych i przyrodniczych;
- kreowanie struktur wielofunkcyjnych wraz z przestrzeniami publicznymi (typu: funkcja mieszkaniowa i usługowa, zwłaszcza usługi publiczne, funkcja biurowa i mieszkaniowa);
- kreowanie atrakcyjnych warunków zamieszkania poprzez zapewnianie dobrego dostępu do podstawowych usług komercyjnych (typu: sklep spożywczy, poczta) i usług publicznych (typu: żłobek, przedszkole, szkoła podstawowa, ośrodek zdrowia, pomocy społecznej, w tym opieki senioralnej, biblioteka/dom kultury) w celu minimalizowania konieczności nadmiernego korzystania z samochodu w codziennych podróżach;
- dostosowanie przestrzeni (miejskiej i mieszkaniowej) do stopniowo upowszechniającej się pracy zdalnej i migracji za pracą (co skutkuje mniejszym zapotrzebowaniem na powierzchnie biurowe, a większym zapotrzebowaniem na mieszkania do wynajęcia w budynkach wyposażonych w przestrzeń wspólną, coworkingową – w celu rozdzielenia pracy i życia prywatnego);
- stosowanie zachęt podatkowych do zamieszkania w terenach już zainwestowanych lub mechanizmów zniechęcających do osiedlania się poza terenem zurbanizowanym (w celu racjonalizacji kosztów związanych z inwestowaniem i utrzymaniem dróg oraz infrastruktury komunalnej);

- dogęszczanie zabudowy w zasięgu do 15 min pieszo od przystanku kolejowego, szczególnie w zakresie lokalizacji dużych generatorów ruchu, np. zakłady pracy, sklepy wielkopowierzchniowe, szkoły;
- racjonalny rozwój systemów kanalizacji, w sposób zachęcający do zabudowy w pierwszej kolejności terenów zaopatrzonych w infrastrukturę techniczną;
- preferowane kształtowanie zabudowy: w rdzeniu GZM w kierunku tzw. miast zwartych – 15-minutowych (dalsza urbanizacja), w otoczeniu rdzenia GZM: o niskiej intensywności, w tym dla terenów podmiejskich: ekstensywnie (dla zabudowy jednorodzinnej zalecane duże działki – min. 1 000 m²);

b) dbałość o jakość przestrzeni publicznej (cała GZM):

- stosowanie zasad projektowania uniwersalnego (zapewniającego dostępność wszystkim użytkownikom przestrzeni);
- wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
- kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdzielenie ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonerf);
- sukcesywna renowacja i modernizacja budynków (z dążeniem do uregulowania stanu własności substancji mieszkaniowej);
- ograniczanie chaosu reklamowego, w tym: wprowadzanie tzw. uchwał krajobrazowych i dobrych rozwiązań reklamowych, uwzględniających specyfikę miejsca;
- ograniczanie „kolorozy” i wypracowanie efektywniejszych zasad uzgadniania kolorystyki budynków, zwłaszcza wielorodzinnych;

c) wykorzystanie niebieskiej i zielonej infrastruktury do rozwoju funkcji rekreacyjnej (cała GZM):

- atrakcyjne zagospodarowanie terenów wzdłuż zbiorników i rzek (typu: otwarcie miasta na rzekę, wykorzystywanie wody jako elementu kształtowania krajobrazu zurbanizowanego);
- wykorzystywanie zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych (w miarę możliwości), wraz ze stworzeniem niezbędnej infrastruktury;

d) ochrona istniejących i tworzenie nowych identyfikatorów przestrzeni (cała GZM):

- ochrona i eksponowanie walorów dziedzictwa przemysłowego (jako świadków historii i identyfikatorów przestrzeni) i ich adaptacja do nowych funkcji;
- ochrona dóbr kultury współczesnej i krajobrazu (typu: układy urbanistyczne, osie widokowe, walory krajobrazowe, obiekty i założenia zabytkowe);
- tworzenie rozpoznawalnych ikonicznych obiektów i terenów;
- sukcesywne dostosowywanie zabudowy (zwłaszcza zasobów gminnych) do wymogów dostępności;

e) wspieranie działań inwestycyjnych i przekształceń przestrzennych w strefach śródmiejskich w celu ograniczenia zjawiska ich wyludniania (rdzeń GZM):

- poprawa przestrzeni publicznej (typu: indywidualizowane małej architektury, dbałość o jakość projektów – np. wybór projektu do realizacji spośród wariantów);
- stosowanie zachęt do efektywnego wykorzystywania pustostanów z zasobów komunalnych (m.in. sprzedaż zasobów o niższym standardzie (starszych) z dużą bonifikatą lub ich wynajem na preferencyjnych zasadach, z możliwością inwestowania środków na budowę nowych zasobów komunalnych);
- wprowadzanie różnych form zieleni (przeciwwaga „betonozy”), w tym zadrzewień ulicznych (gdzie jest to zasadne i możliwe);
- kreowanie racjonalnej polityki parkingowej i rozdzielanie ruchu na pieszy i pieszo-rowerowy oraz kołowy, a także wprowadzanie stref ruchu uspokojonego (typu: deptak, woonef);

f) wspieranie kompleksowego procesu rewitalizacji (cała GZM):

- upowszechnianie wykorzystania dostępnych narzędzi planistycznych dotyczących rewitalizacji (specjalna strefa rewitalizacji, miejscowe plany rewitalizacji);
- wsparcie lub poszukiwanie wsparcia inwestycji i przekształceń przestrzennych na terenach zdegradowanych.

PRIORYTET D: Metropolitalność i innowacyjność

Ustalenia w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) wzmocnienie funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM (rdzeń GZM):

- sposób wyznaczania: na podstawie funkcji cechujących się dużą siłą oddziaływania (ponadlokalnie, krajowo, międzynarodowo), rozpoznawalnością (w kraju i za granicą), ważnością (dla rozwoju i promocji GZM), walorami historyczno-zabytkowymi lub wyróżniającymi się;
- wybrane funkcje metropolitalne (obiekty i tereny):
 - ośrodki akademickie: uczelnie publiczne (wraz z wydziałami poza siedzibą główną) i uczelnie niepubliczne (posiadające główną siedzibę w GZM), instytuty badawcze;
 - obiekty eventowe: obiekty wielofunkcyjne (targi, kongresy, duże imprezy sportowe i kulturalne);
 - usługi czasu wolnego: obiekty kultury, obiekty i tereny rekreacyjne, tereny rekreacyjne ze zbiornikami wodnymi;
 - dziedzictwo przemysłowe: obiekty i tereny prezentujące dawny przemysł lub zaadaptowane do innych, nowych funkcji;
 - funkcje administracyjne: urzędy administracji rządowej i samorządowej;
- ośrodki węzłowe w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym – MOF (wyznaczone w ramach opracowania pt. Obszary Funkcjonalne GZM – Zeszyt nr 3), z odniesieniem do funkcji metropolitalnych:
 - Katowice: wiodący ośrodek węzłowy z koncentracją funkcji metropolitalnych;

- Gliwice: ważny ośrodek węzłowy z występowaniem funkcji metropolitalnych;
- Sosnowiec, Bytom, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze: rozwojowe ośrodki węzłowe z pojedynczymi funkcjami metropolitalnymi;
- ustalenia:
 - wzmacnianie funkcji metropolitalnych i kreowanie rozpoznawalności GZM w kraju i za granicą, promowanie atrakcyjności GZM (naukowej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej i rekreacyjnej) – jako dobrego miejsca do mieszkania, inwestowania i studiowania;
 - tworzenie nowych terenów i obiektów o charakterze metropolitalnym;
 - zintegrowane promowanie potencjału – funkcji metropolitalnych;
- b) strefa intensyfikacji produkcji i logistyki (obrzeża rdzenia GZM i otoczenie rdzenia GZM):**
- sposób wyznaczania: na podstawie Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego (GOF) oraz terenów spełniających takie kryteria, jak:
 - położenie: na obrzeżach obszaru intensywnie zurbanizowanego w rdzeniu GZM, na granicy rdzenia GZM lub w otoczeniu rdzenia GZM);
 - sąsiedztwo istniejącej infrastruktury transportowej i logistycznej: linii kolejowych, dróg wysokiej klasy (A, GP, G), Międzynarodowego Portu Lotniczego Katowice (Pyrzowice), portu rzeczno-giwińskiego (Gliwice), szerokich torów (Sławków), węzła kolejowego (Tarnowskie Góry);
 - planowana infrastruktura transportowa lub logistyczna: projektowana droga ekspresowa S11²⁶ (po zakończeniu prac związanych z budową drogi zakłada się rozwój terenów inwestycyjnych w Tarnowskich Górach);
- wyznaczone strefy w GZM:
 - strefa wschodnia: Sosnowiec– Sławków – Dąbrowa Górnicza (Tucznawa), Psary – Czeladź;
 - strefa południowa: Tychy – Bieruń;
 - strefa zachodnia: Gliwice – Pyskowice;
 - strefa północna: Tarnowskie Góry – Bytom;
- ustalenia:
 - intensyfikacja funkcji gospodarczych, terenochłonnych, generujących ruch samochodowy (typu: centra logistyczne, obiekty produkcyjne, parki: przemysłowe, technologiczne, biznes, inkubatory przedsiębiorczości), co nie wyklucza innych funkcji (o charakterze uzupełniającym);
 - przekształcenia przestrzeni i zagospodarowanie terenu w sposób służący mitygacji i adaptacji do zmian klimatu (w tym: powszechne stosowanie powierzchni przepuszczalnych, wprowadzanie zieleni na parkingach i placach – towarzyszących zabudowie, stosowanie rozwiązań na rzecz mikro- i małej retencji, a także OZE – zwłaszcza w inwestycjach wielkopowierzchniowych);

²⁶ Przebieg przedstawiony na modelu GZM to wariant II (niebieski), zgodnie z pismem GDDKiA o/K-ce, z zastrzeżeniem, że nie jest wersja ostateczna.

- wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego (zapewniającego dostępność wszystkim użytkownikom przestrzeni);

c) innowacyjność i infrastruktura z tym związana (cała GZM):

- sposób wyznaczania: na podstawie lokalizacji uzgodnionych lub wskazanych przez interesariuszy odpowiedzialnych za rozwój danej innowacji – lokalizacja podlega dalszym modyfikacjom;
- ustalenia:
 - wspieranie rozwoju, testowania i wdrażania innowacji;
 - zabieganie o wprowadzanie nowych rozwiązań innowacyjnych;
- wybrane innowacje (obiekty i tereny):
 - stacje tankowania wodoru (Katowice, Świerklaniec, Tychy);
 - obszar ćwiczeń dla bezzałogowych statków powietrznych – dronów (orientacyjnie: Gliwice, Pilchowice, Sośnicowice).

PRIORYTET D: Metropolitalność i innowacyjność

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej

a) rozwój funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM (rdzeń GZM):

- zabieganie o inwestorów strategicznych;
- zabieganie o lokalizowanie przedstawicielstw firm i usług wyższego rzędu o funkcji metropolitalnej;
- sukcesywny rozwój usługi wyższego rzędu;
- tworzenie obiektów o skali ponadlokalnej;
- lokalizowanie szkół międzynarodowych (średnich i wyższych);

b) przekształcanie terenów i obiektów zdegradowanych, w tym poprzemysłowych, na nowe funkcje (cała GZM):

- zapewnienie min. 30% terenu biologicznie czynnego w stosunku do powierzchni terenu inwestycji;
- przekształcenie na funkcje:
 - gospodarcze – w odniesieniu do terenów w sąsiedztwie układów transportowych i infrastrukturalnych (niegenerujące konfliktów z istniejącym zagospodarowaniem);
 - kulturalne lub inne usługowe (typu: naukowa, biznesowa) – w odniesieniu do obiektów o walorach historycznych i zabytkowych;
 - przyrodnicze i rekreacyjne, tam gdzie to możliwe i zasadne lub wzbogacające inne funkcje publiczne i komercyjne;
- otwieranie przestrzeni dotąd użytkowanej przez przemysł ciężki i włączanie jej w strukturę gminy;

c) rozwój działalności gospodarczych (cała GZM):

- aktywizacja rozwoju gospodarczego o różnych profilach, z uwzględnieniem uwarunkowań funkcjonalno-przestrzennych (tj. sąsiadujących funkcji, dostępność obsługi komunikacyjnej, położenie odpowiednio: w rdzeniu, na obrzeżach obszaru intensywnie zurbanizowanego i na obrzeżach rdzenia, w otoczeniu rdzenia GZM);
- wzmacnianie istniejących stref aktywności gospodarczej;
- tworzenie nowych stref w oparciu o ponadlokalne układy drogowe i kolejowe, prowadzące ruch krajowy i międzynarodowy, w obszarach niegenerujących konfliktów w rozwoju stref zurbanizowanych (intensywnych i ekstensywnych) i poza zasięgiem metropolitalnego systemu przyrodniczego;
- dostosowanie obsługi publicznym transportem zbiorowym (w zakresie dojazdów pracowników do pracy) do nowo powstających terenów aktywności gospodarczej;
- zabieganie o lokalizowanie międzynarodowych firm, w szczególności rozwijających innowacyjne technologie;
- racjonalne podejście do lokalizowania nowych wielkopowierzchniowych obiektów handlowych i logistycznych, z uwzględnieniem wydolności układów drogowych i sąsiedztwa funkcji;
- unikanie lokalizowania nowych obiektów handlowych (typu wielkopowierzchniowe obiekty handlowe) w centrach miast na rzecz kreowania przyjaznej przestrzeni publicznej, zachęcającej do wykorzystywania istniejącej zabudowy na funkcje usługowe (zwłaszcza typu: handel, gastronomia, hotele).

Rekomendacje formalno-instytucjonalne na rzecz kreowania ładu przestrzennego

a) efektywne kreowanie polityki przestrzennej – lokalnej i metropolitalnej (cała GZM):

- koordynacja lokalnych polityki przestrzennych, zwłaszcza w odniesieniu do terenów stykowych gmin GZM, w szczególności systemów transportowych, infrastruktury technicznej i metropolitalnego systemu przyrodniczego;
- upowszechnianie zapisów ograniczających: zbyt wysoką intensywność zabudowy i presję na tereny przyrodnicze, powstawanie monostruktur pozbawionych przestrzeni publicznej (zwłaszcza w inwestycjach deweloperskich);
- uwzględnianie ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów wynikających z występowania terenów zalewowych, osuwiskowych, szkód górniczych (deformacji ciągłych i nieciągłych, zapadlisk itp.) i innych uwarunkowań;

b) stosowanie rozwiązań instytucjonalnych w celu poprawy jakości projektowania i estetyki przestrzeni publicznej (cała GZM):

- efektywne włączanie środowisk branżowych w projektowanie inwestycji gminnych (korzystanie z doradczej roli architektów i urbanistów);
- powszechne stosowanie formuły konkursów urbanistyczno-architektonicznych;
- upowszechnianie stanowisk doradczych ds. architektury, ładu przestrzennego, krajobrazu (typu: architekt/plastyk miejski, ogrodnik albo analogiczne stanowiska) wraz ze wzmocnieniem ich roli, a także szersze niż niezbędne minimum (tj. przy opiniowaniu projektów dokumentów planistycznych) wykorzystanie gminnych komisji urbanistyczno-

-architektonicznych jako organu doradczego władz samorządowych do kształtowania ładu przestrzennego;

- korzystanie z mechanizmu platformy wymiany doświadczeń, jaką jest GZM, do bieżącej współpracy w zakresie planowania przestrzennego, zwłaszcza przez gminy sąsiadujące ze sobą – w miarę zapotrzebowania (typu: tematyczne grupy robocze, spotkania, warsztaty).

6.5 Podsumowanie części przestrzennej

Podsumowanie części przestrzennej zawiera:

- zestawienie ustaleń strategicznych – w podziale na rdzeń GZM i jego otoczenie (tab. 13);
- opracowania graficzne – stanowiące załącznik na końcu opracowania.

Tab. 13. Zestawienie ustaleń strategicznych w podziale na rdzeń GZM i jego otoczenie

Lp.		Ustalenia i rekomendacje	Rdzeń GZM	Otoczenie rdzenia GZM
PRIORYTET A: Adaptacja do zmian klimatu i odporność				
1.	ustalenia	metropolitalny system przyrodniczy (MSP) z powiązaniem poza GZM	X	X
2.		tereny o różnym przeznaczeniu, z udziałem terenów rolnych		X
3.	rekomendacje	wzmacnianie powiązań w metropolitalnym systemie przyrodniczym	X	X
4.		dążenie do zapewnienia dostępności terenów zieleni publicznej w zasięgu 300-500 m od terenów zabudowy mieszkaniowej	X	X
5.		upowszechnianie rozwiązań zmniejszających skutki „betonozy” i efekt wyspy ciepła (częściowo forma zwiększania mikro- i małej retencji)	X	X
6.		upowszechnianie rozwiązań zwiększających mikro- i małą retencję	X	X
7.		upowszechnianie zasad budownictwa ekologicznego i fala renowacji	X	X
8.		upowszechnianie odnawialnych źródeł energii (OZE)	X	X
9.		wspieranie procesu selektywnego zbierania odpadów komunalnych i gospodarki obiegu zamkniętego	X	X
PRIORYTET B: Mobilność i dostępność				
10.	ustalenia	Kolej Metropolitalna	X	X
11.		metropolitalny pierścień drogowy z powiązaniem poza GZM	X	X
12.		powiązania drogowe o charakterze metropolitalnym	X	X
13.		linie tramwajowe	X	
14.		drogi rowerowe – velostrady	X	X

Lp.		Ustalenia i rekomendacje	Rdzeń GZM	Otoczenie rdzenia GZM
15.	rekomendacje	intensyfikacja rozwoju mobilności miejskiej	X	
16.		zapewnienie powiązań transportowych GZM z układem krajowym i/lub międzynarodowym		X
17.		dążenie do integrowania lokalnych systemów rowerowych i zapewnienia ich ciągłości, w powiązaniu z drogami metropolitalnymi (velostradami)	X	X
18.		tworzenie infrastruktury dla rowerów	X	X
19.		ograniczanie pojazdów samochodowych w śródmieściach	X	
20.		rozwój infrastruktury okołoprzystankowej	X	X
PRIORYTET C: Przestrzeń i spójność społeczna				
21.	ustalenia	strefa dalszej intensywnej urbanizacji, z dostępnością do 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych	X obszar intensywnie zurbanizowany	
22.		strefa dalszej ekstensywnej urbanizacji, z dostępnością powyżej 15 min pieszo/rowerem do usług publicznych	X poza obszarem intensywnie zurbanizowanym	X
23.		strefa potencjalnej koncentracji zabudowy w ramach dojazdu do 15 min pieszo/rowerem do przystanku kolejowego	X	X
24.	rekomendacje	ograniczanie suburbanizacji i adaptacja do zjawiska kurczących się miast: przestrzeń jako zasób trudno odnawialny i ograniczony	X	X
25.		dbałość o jakość przestrzeni publicznej	X	X
26.		wykorzystanie niebieskiej i zielonej infrastruktury do rozwoju funkcji rekreacyjnej	X	X
27.		ochrona istniejących i tworzenie nowych identyfikatorów przestrzeni	X	X
28.		wspieranie działań inwestycyjnych i przekształceń przestrzennych w strefach śródmiejskich w celu ograniczenia zjawiska ich wyludniania	X	
29.	wspieranie kompleksowego procesu rewitalizacji	X	X	
PRIORYTET D: Metropolitalność i innowacyjność				
30.	ustalenia	wzmacnianie funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM	X	
31.		strefa intensyfikacji produkcji i logistyki	obrzeża	X
32.		innowacyjność i infrastruktura z tym związana	X	X
33.	rekomendacje	rozwój funkcji metropolitalnych lub budujących tożsamość GZM	X	
34.		przekształcanie terenów i obiektów zdegradowanych, w tym przemysłowych, na nowe funkcje	X	X
35.		rozwój działalności gospodarczych	X	X

Lp.	Ustalenia i rekomendacje	Rdzeń GZM	Otoczenie rdzenia GZM
Rekomendacje formalno-instytucjonalne na rzecz kreowania ładu przestrzennego w GZM			
36.	efektywne kreowanie polityki przestrzennej – lokalnej i metropolitalnej	X	X
37.	stosowanie rozwiązań instytucjonalnych w celu poprawy jakości projektowania i estetyki przestrzeni publicznej	X	X

Źródło: opracowanie własne

Część wdrożeńiowa

7. System realizacji Strategii Rozwoju GZM

7.1 Dokument programowy do Strategii Rozwoju GZM

Rozwinięciem ustaleń strategicznych będzie odrębny dokument programowy do Strategii Rozwoju GZM, zawierający zestaw działań do realizacji przez GZM, z perspektywą do 2035 r. Podstawą dokumentu programowego do Strategii Rozwoju GZM będą karty projektów (tzw. fiszki), obejmujące takie informacje, jak:

- tytuł projektu;
- wiodący departament/jednostka odpowiedzialna za realizację projektu;
- odniesienie projektu do ustaleń strategicznych (priorytetu, celu i kierunku działań);
- krótki opis projektu (cel, zakres, oczekiwane produkty – policzalne i/lub rezultaty – niepoliczalne, okres realizacji, szacunkowy koszt projektu, z podziałem na lata i na źródło środków finansowych – własne i zewnętrzne – w miarę dostępności danych).

7.2 System realizacji Strategii Rozwoju GZM

System realizacji Strategii Rozwoju GZM obejmuje takie elementy, jak:

- **Identyfikacja podmiotu bezpośrednio odpowiedzialnego za wdrażanie:** Zarząd GZM poprzez Urząd Metropolitalny;
- **Identyfikacja potencjalnych podmiotów odpowiedzialnych za realizację kierunków działań:**
 - wszystkie gminy członkowskie;
 - powiaty, w skład których wchodzi gminy członkowskie;
 - Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego;
 - jednostki administracji centralnej i rządowej i ich regionalne przedstawicielstwa (np. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach, Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gliwicach);
 - jednostki związane z transportem (np. GDDKiA – oddział w Katowicach, Zarząd Dróg Wojewódzkich, PKP PLK S.A., Koleje Śląskie, Polregio, Tramwaje Śląskie);
 - inne podmioty zrzeszające jednostki samorządu terytorialnego (np.: Związek Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego, Unia Metropolii Polskich, Związek Miast Polskich);
 - instytucje otoczenia biznesu: klastry, izby gospodarcze, parki technologiczne i przemysłowe oraz inkubatory przedsiębiorczości, np.: Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, Fundusz Górnośląski, izby gospodarcze;
 - uczelnie i jednostki naukowo badawcze;
 - lokalne i krajowe organizacje społeczne, w tym organizacje pozarządowe i przedstawiciele lokalnych społeczności z GZM, zwłaszcza podmioty reprezentujące dzieci, młodzież, seniorów i osoby z dysfunkcjami;
- **Określenie zasad monitorowania postępów z realizacji ustaleń strategicznych:**
 - częstość monitorowania: co najmniej 2 razy w okresie obowiązywania Strategii Rozwoju GZM, a pierwszy monitoring będzie w 2024 r. (I lub II kwartał);

- forma monitorowania: raport z monitoringu;
- wskaźniki służące do monitorowania – co najmniej jeden wskaźnik przypisany do jednego celu (z uwzględnieniem kierunków działań);
- w przypadku rysunku modelu GZM dopuszcza się częstszy monitoring (z sugestią raz na rok) – jako części graficznej, najbardziej wrażliwej na zmiany, gdyż jest to obraz na chwilę sporządzania metropolitalnego dokumentu strategicznego; podstawą sporządzenia zmodyfikowanego rysunku będą takie kryteria, jak:
 - ✓ zrealizowane działania (projekty) – w całości lub części;
 - ✓ zmiana projektów (pod kątem przebiegów, zakresów itp.);
 - ✓ inne istotne powody, wpływające na użyteczność rysunku modelu GZM;Zmodyfikowane rysunki stanowiąc będą uzupełnienie modelu, co nie wpłynie na konieczność aktualizacji całej Strategii Rozwoju GZM w rozumieniu przepisów prawa.
- **Określenie zasad współpracy z interesariuszami w procesie wdrażania ustaleń strategicznych w celu zapewnienia ich efektywnej implementacji:**
 - Zasada 1: Partnerstwo, współpraca i poszukiwanie kompromisu: GZM, jako suma potencjałów gmin członkowskich, za najważniejszą zasadę uznaje umiejętność współpracy i wypracowywania wspólnych rozwiązań korzystnych dla stron; daje to efekt synergii i pozwala uzyskać lepszy efekt niż działania indywidualne (pojedyncze);
 - Zasada 2: Efektywna komunikacja: Precyzyjne formułowanie oczekiwań oraz prostota i przejrzystość komunikatów to filar efektywnej współpracy, zwiększający szanse na powodzenie wspólnie realizowanych inicjatyw;
 - Zasada 3: Operacjonalizacja i podział zadań: Jednoznaczne i konkretne zdefiniowanie poszczególnych kroków postępowania, aby realizować założone cele, a także sprawiedliwy podział kompetencji i zadań to podstawy efektywnej współpracy, pozwalające wypracować najlepsze możliwe efekty.

7.3 Wskaźniki monitorowania

Wskaźniki monitorowania postępów we wdrażaniu Strategii Rozwoju GZM podzielono na dwie kategorie – podstawowe (tab. 14) i szczegółowe (tab. 15).

Wskaźniki podstawowe zostały przypisane do wyznaczonych w dokumencie priorytetów. Służą zobrazowaniu ogólnej sytuacji w GZM i zachodzących zmian na przestrzeni lat, na podstawie ogólnodostępnych danych statystycznych.

Wskaźniki szczegółowe zostały przypisane do wyznaczonych celów strategicznych. Do każdego celu przypisano jeden wskaźnik, który przedstawia aktywności GZM we wdrażaniu Strategii Rozwoju GZM. Źródłem danych dotyczących wskaźników szczegółowych są dane gromadzone przez GZM.

Kryteria wyboru wskaźników:

- adekwatność (do danego celu lub przypisanych mu kierunków działań);
- porównywalność (minimum coroczna cykliczność badań);
- dostępność (publiczne źródła statystyczne, zagregowane na poziomie gminy).

Tab. 14. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki podstawowe (wg stanu na 2021 r., chyba że wskazano inaczej)

Lp.	Priorytet	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
1.	A	Tereny zielone (parki, zieleńce i tereny zielone osiedlowej) na 1 mieszkańca [m ²]	27,7	↑	GUS BDL
2.		Liczba dni przekraczania poziomu dopuszczalnych stężeń PM10 24-godzinnych w roku kalendarzowym [dni]	69	↓	GIOŚ
3.		Średnioroczny poziom stężeń NO ₂ [µg/m ³]	49	↓	GIOŚ
4.	B	Roczna praca eksploatacyjna ZTM [wzkm]	100 255 750	↑	GZM/ ZTM
5.		Długość dróg dla rowerów [km]	727,2	↑	GUS BDL
6.		Liczba parkingów w systemie Parkuj i Jedź (Park & Ride) [szt.]	14	↑	GUS BDL
7.	C	Liczba mieszkańców GZM [os.]	2 160 555	↑	GUS BDL
8.		Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi [%]	31,9	↓	GUS BDL
9.		Udział osób młodych (15-29 lat) w liczbie mieszkańców GZM [%]	14,0	↑	GUS BDL
10.		Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 000 mieszkańców	4,01	↑	GUS BDL
11.	D	Pracujący na 1 000 ludności [os.]	318	↑	GUS BDL
12.		% wpływu z podatku CIT w dochodach gmin GZM ogółem [%]	1,2 (2020)	↑	GUS BDL
13.		Udział studentów szkół wyższych z obszaru GZM w ogóle studentów w kraju [%]	7,2	↑	GUS BDL
14.	E	Liczba uczestników imprez masowych [os.]	1 335 795	↑	GUS BDL
15.		Liczba turystów zagranicznych (nierezydentów) [os.]	110 682	↑	GUS BDL

Źródło: opracowanie własne

Tab. 15. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki szczegółowe (wg stanu na 2021 r., chyba że wskazano inaczej)

Lp.	Cel	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
A	Adaptacja do zmian klimatu i odporność GZM działająca według zasad zrównoważonego rozwoju				
A.1	Rozwój i zarządzanie niebiesko-zieloną infrastrukturą	Liczba inicjatyw w zakresie niebiesko-zielonej infrastruktury, realizowanych lub objętych wsparciem przez GZM [szt.]	1	↑	IŚ
A.2	Transformacja energetyczna i poprawa jakości powietrza	Liczba budynków mieszkalnych objętych wsparciem dot. efektywności energetycznej w ramach inicjatyw GZM [szt.]	wskaźnik monitorowany od 2023 r.	↑	IŚ

Lp.	Cel	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
A.3	Integrowanie systemu gospodarowania odpadami komunalnymi i komunalnymi osadami ściekowymi, z ukierunkowaniem na gospodarkę obiegu zamkniętego	Liczba instalacji służących zagospodarowaniu osadów ściekowych i odpadów komunalnych, zrealizowanych w GZM [szt.]	16	↑	IS
A.4	Upowszechnianie wiedzy nt. zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju	Liczba projektów realizowanych przez GZM dot. podnoszenia świadomości ekologicznej i adaptacji do zmian klimatu [szt.]	4	↑	IS
B	Mobilność i dostępność GZM mobilna, niskoemisyjna, spójna transportowo				
B.1	Rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej i upowszechnienie publicznego transportu zbiorowego jako pierwszego wyboru w codziennych podróżach	Liczba dokumentów Polityka mobilności miejskiej – zgodnych z przyjętym przez GZM SUMP – uchwalonych przez gminy GZM [szt.]	0	↑	KT
B.2	Tworzenie warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych do rozwoju transportu zbiorowego i drogowego	Roczna liczba przejazdów	260 000 000	↑	ZTM
B.3	Rozwój transportu szynowego	Długość zmodernizowanych/wybudowanych odcinków Kolei Metropolitalnej [km]	0	↑	KT
B.4	Upowszechnienie mikromobilności, w tym roweru i idei współdzielenia	Długość zrealizowanych velostrad [km]	0	↑	PI
C	Przestrzeń i spójność społeczna GZM otwarta, przyjazna, dbająca o ład przestrzenny i warunki życia				
C.1	Racjonalne korzystanie z przestrzeni – wobec kurczenia się miast i suburbanizacji	Liczba uchwalonych w gminach GZM uchwał krajobrazowych [szt.]	4	↑	SP
C.2	Aktywne podejście do wyzwań demograficznych	Liczba inicjatyw na rzecz przyciągania mieszkańców [szt.]	2	↑	RW
C.3	Poprawa warunków do rozwoju społeczności otwartych, aktywnych i kreatywnych	Liczba inicjatyw wspierających rozwój międzypokoleniowej metropolii [szt.]	2	↑	RW
D	Metropolitalność i innowacyjność GZM innowacyjna, silna gospodarczo, wzmacniająca kapitał ludzki				
D.1	Kreowanie warunków do rozwoju gospodarczego i innowacji	Liczba inicjatyw krajowych i zagranicznych, prowadzonych przez lub z udziałem GZM, mających na celu kreowanie warunków do rozwoju gospodarczego [szt.]	3	=	RW
D.2	Wzmacnianie funkcji metropolitalnych	Liczba wydarzeń naukowych, gospodarczych, kulturalnych, rekreacyjnych i innych eventowych o znaczeniu metropolitalnym, organizowanych lub współorganizowanych przez GZM [szt.]	12	↑	KM, RW

Lp.	Cel	Wskaźniki	Wartość bazowa	Trend	Źródło
D.3	Wzmacnianie konkurencyjności ośrodków akademickich i szkół w GZM	Liczba inicjatyw prowadzonych przez lub z udziałem GZM, wzmacniających konkurencyjność i atrakcyjność edukacji oraz nauki w GZM [szt.]	12	↑	RW
E	Współpraca i otwartość GZM inicjująca, inspirująca, wewnętrznie zintegrowana				
E.1	Nowoczesne zarządzanie GZM	Liczba użytkowników portalu InfoGZM [os.]	wskaźnik monitorowany od 2023 r.	↑	SP
E.2	Rozwój wewnętrznej i zewnętrznej współpracy w GZM	Utworzenie MetroLabu [szt.]	0	↑	RW
E.3	Promocja GZM	Liczba uczestników Święta GZM [os.]	ok. 14 tys. (2022)	↑	KM

Źródło: opracowanie własne

7.4 Finansowanie Strategii Rozwoju GZM

Określone w Strategii Rozwoju GZM cele i kierunki działań będą realizowane zarówno przez działania inwestycyjne, jak i nieinwestycyjne (w tym bezkosztowe).

Realizacja ustaleń strategicznych będzie finansowana z różnych źródeł, przy zastosowaniu różnych mechanizmów finansowania, w tym montażu finansowego.

Główne źródła finansowania Strategii Rozwoju GZM to:

- Środki własne GZM;
- Środki publiczne:
 - środki pochodzące z budżetu państwa;
 - środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej;
 - środki pochodzące z innych źródeł zagranicznych;
 - środki międzynarodowych i krajowych instytucji finansowych;
- Środki innych uczestników realizacji Strategii Rozwoju GZM.

GZM będzie aktywnie dążyć do pozyskania środków na realizację działań, zwłaszcza w związku ze stopniowym zmniejszaniem dostępności środków unijnych (w perspektywie do 2035 r.).

Ramy finansowe każdego z priorytetów określone zostaną w metropolitalnym dokumencie programowym (adekwatnie do działań/projektów) i będą spójne z Wieloletnią Prognozą Finansową i budżetem.

Zestawienie potencjalnych źródeł finansowania przedstawia poniższa tabela (tab. 16).

Tab. 16. Zestawienie potencjalnych źródeł finansowania

Rodzaj źródła	Źródło finansowania	Opis
Środki publiczne	Środki własne GZM	Zgodnie z art. 51 Ustawy z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim, GZM posiada własne dochody, z których najważniejsze to: <ul style="list-style-type: none"> • udział we wpływach z podatku dochodowego od mieszkańców (osób fizycznych) GZM, • składki od gmin wchodzących w skład GZM, w tym: część stała składki, ustalana zgodnie z art. 53 ust. 4 ustawy oraz część zmienna składki, zależna od ilości oraz zakresu przekazywanych przez gminy związkowi metropolitalnemu zadań; • dochody uzyskiwane przez jednostki budżetowe związku metropolitalnego, z których najistotniejsze są dochody ze sprzedaży biletów komunikacji miejskiej, uzyskiwane przez ZTM.
	Środki krajowe	Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych Jest to bezzwrotne dofinansowanie inwestycji realizowanych przez gminy, powiaty i miasta lub ich związki w całej Polsce.
		Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej Jest to największe źródło finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej w Polsce. W ramach funduszu oferowane są m.in. dotacje, pożyczki i inne formy dofinansowania inicjatyw, realizowanych przez samorządy, podmioty publiczne i prywatne oraz organizacje społeczne. O dofinansowanie mogą ubiegać się nawet osoby fizyczne.
	Środki UE	Perspektywa finansowa UE na lata 2021-2027 W perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, wg aktualnego podziału (stan na kwiecień 2022 r.), województwo śląskie będzie największym beneficjentem, który otrzyma 2 792 mld euro, z czego 2,1 mld euro z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, 0,7 mld euro z Europejskiego Funduszu Społecznego. Dodatkowo w aktualnej wersji programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 uwzględniono Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji: ok. 2 066 000 000 euro (łączna kwota ok. 4 858 340 098 euro). Pozostałe programy (m.in.): <ul style="list-style-type: none"> • Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS); • Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG); • Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS); • Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (FERC). Inne źródła finansowania z UE: <ul style="list-style-type: none"> • Instrument „Łącząc Europę”, Horyzont Europa, Fundusz InvestEU.
Inne środki zewnętrzne	Samorządowy Program Pożyczkowy Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP) Pożyczki dla samorządów gminnych i powiatowych na finansowanie inwestycji infrastrukturalnych na terenach wiejskich. Oferta Banku Gospodarstwa Krajowego Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) posiada w ofercie szeroką gamę produktów skierowanych do jednostek samorządu terytorialnego. Fundusz Szerokopasmowy Jest to państwowy fundusz celowy, którego zadaniem jest wspieranie rozwoju podaży i popytu na nowoczesne usługi łączności elektronicznej oraz rozwoju kompetencji cyfrowych społeczeństwa.	

Rodzaj źródła	Źródło finansowania	Opis
		<p>Pożyczki i poręczenia</p> <p>Sportowa Polska – program rozwoju lokalnej infrastruktury sportowej. Organizatorem programu jest Ministerstwo Sportu i Turystyki, środki pochodzą z ministerialnego Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej.</p>
		<p>Fundusz Inwestycji Samorządowych</p> <p>Polski Fundusz Rozwoju S.A. oferuje samorządom następujące instrumenty finansowe: kapitał wspólnika/akcjonariusza, pożyczka wspólnika/akcjonariusza oraz dług podporządkowany względem finansowania bankowego.</p>
środki prywatne	Partnerstwo publiczno--prywatne	<p>Partnerstwo Publiczno-Prywatne (PPP) to wspólna realizacja przedsięwzięcia, oparta o podział zadań i ryzyk pomiędzy podmiotem publicznym a partnerem prywatnym. Przykładowe sektory realizacji projektów PPP to budowa infrastruktury (dróg, linii tramwajowych), realizacja projektów rewitalizacyjnych oraz z zakresu termomodernizacji budynków, ciepłownictwa, gospodarki odpadami, sektora wodno-kanalizacyjnego, ochrony zdrowia i innych.</p>

Źródło: opracowanie własne

8. Odniesienie ustaleń strategicznych GZM do regionalnych ustaleń strategicznych

Priorytety przyjęte w Strategii Rozwoju GZM zostały skonfrontowane z celami strategicznymi i operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”. Ma to na celu ocenę spójności obu dokumentów – zgodnie z zapisem ustawowym, iż „strategia rozwoju związku metropolitalnego jest spójna ze strategią rozwoju województwa”²⁷.

Zestawienie celów operacyjnych (stanowiących rozwinięcie poszczególnych celów strategicznych) zostało przedstawione tabelarycznie (tab. 17).

Tab. 17. Zestawienie celów Strategii Rozwoju GZM z celami operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie

Strategia GZM „Śląskie 2030” (cele operacyjne)	PRIORYTET A				PRIORYTET B				PRIORYTET C			PRIORYTET D			PRIORYTET E		
	A.1	A.2	A.3	A.4	B.1	B.2	B.3	B.4	C.1	C.2	C.3	D.1	D.2	D.3	E.1	E.2	E.3
Cel strategiczny 1: Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej																	
A.1. Konkurencyjna gospodarka												X					
A.2. Innowacyjna gospodarka												X		X			
A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość											X			X			
Cel strategiczny 2: Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca																	
B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych										X	X						
B.2. Aktywny mieszkaniec									X	X							
B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki														X			
Cel strategiczny 3: Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym																	
C.1. Wysoka jakość środowiska	X	X	X	X													
C.2. Efektywna infrastruktura					X	X	X	X									
C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja, zapobieganie i dostosowanie do zmian klimatu	X	X			X	X	X		X	X							
Cel strategiczny 4: Województwo śląskie regionem wysokiej jakości życia i przestrzeni																	
D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny											X				X	X	
D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu													X	X		X	X
D.3. Nowoczesna administracja publiczna															X	X	

Źródło: opracowanie własne

²⁷ Art. 12a ust. 5 ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim.

Jak wynika z porównania, każdy z priorytetów GZM ma odniesienie do regionalnych celów operacyjnych.

Dokonano też przeglądu ustaleń Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego PLAN 2020+ (oraz jego opracowania ekofizjograficznego) w kontekście polityki przestrzennej GZM, wyrażonej w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej tego obszaru. Odnosiło się to zwłaszcza do kwestii przyrodniczych i transportowych.

Część scenariuszowa

9. Scenariusze rozwoju

Dalszy rozwój GZM zależy zarówno od wewnętrznych, jak i zewnętrznych uwarunkowań. W ostatnim czasie podlegały one wpływowi nieprzewidzianych wydarzeń o znacznej skali oddziaływania (ogólnoświatowa pandemia COVID-19 – ze stanem pandemii w Polsce od marca 2020 do maja 2022 r., wojna w Ukrainie, rozpoczęta 24 lutego 2022 r.). W efekcie liczne procesy gospodarcze, demograficzne i społeczne nabrały dużej dynamiki i gruntownie zmieniają rzeczywistość (np. wzrost inflacji, napływ uchodźców z Ukrainy, popularyzacja hybrydowego modelu pracy), co utrudnia prognozę trendów rozwojowych do 2027 r., a tym bardziej do roku 2035.

Przygotowane trzy scenariusze rozwoju GZM różnią się wg stanu (dynamiki) procesów demograficznych i społeczno-gospodarczych i ich wpływu na GZM (wpływ: korzystny, neutralny, niekorzystny):

1. Scenariusz perspektywiczny
2. Scenariusz stagnacyjny
3. Scenariusz recesywny

Dla każdego ze scenariuszy zaprezentowano możliwy przebieg procesów rozwojowych. Należy jednak pamiętać o tym, że rzeczywisty scenariusz, który zrealizuje się na obszarze GZM, może mieć charakter hybrydowy i stanowić mieszankę czynników i ich konsekwencji, przedstawionych w ramach każdego z trzech poniższych scenariuszy.

Najważniejszymi czynnikami, które zostały uwzględnione przy formułowaniu scenariuszy rozwoju GZM do roku 2035, są:

- **Wzrost gospodarczy Polski:** tempo rozwoju kraju i województwa śląskiego będzie mieć decydujący wpływ na możliwości realizacji celów Strategii Rozwoju GZM. Każdy z tych celów jest bowiem powiązany z ogólną sytuacją gospodarczą w kraju, która będzie wypadkową sytuacji zewnętrznej (stan gospodarki światowej, wynikający m.in. z wydarzeń geopolitycznych, takich jak wojny czy epidemie) oraz poziomu konsumpcji i inwestycji na rynku krajowym. Te ostatnie są pochodną indywidualnych decyzji konsumentów oraz przedsiębiorstw, podejmowanych w oparciu o ocenę obecnej i przyszłej sytuacji. Wdrażanie Strategii Rozwoju GZM będzie także kształtować percepcję mieszkańców i przedsiębiorców z GZM oraz wpływać na tempo rozwoju gospodarczego regionu i kraju.
- **Trendy demograficzne:** obecnie jednym z najważniejszych problemów GZM jest zmniejszanie się liczby mieszkańców, wynikające z ubytku naturalnego i ujemnego salda migracji. Utrzymanie się obecnych trendów demograficznych w okresie realizacji Strategii Rozwoju GZM lub ich przetamanie będzie mieć długofalowe konsekwencje dla rozwoju GZM, a w szczególności dla rdzenia GZM.
- **Dostępność środków zewnętrznych i sposób ich wykorzystania:** Wiele celów i kierunków działań ze Strategii Rozwoju GZM może być finansowanych ze środków zewnętrznych, dlatego też powodzenie w ich realizacji będzie pochodną zasobów finansowych własnych i zewnętrznych, zaangażowanych we wdrażanie zapisów dokumentu [w tym: zarówno środki rozwojowe przewidziane w ramach wieloletnich perspektyw finansowych UE, jak i fundusze z Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO)].

- **Krajowe prawodawstwo dotyczące GZM:** po pierwszych pięciu latach funkcjonowania GZM rozpoczęta została dyskusja na temat kierunków zmian ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim, mających na celu usprawnienie procesów decyzyjnych oraz zwiększenie efektywności funkcjonowania GZM. Czynnikiem wpływającym na rozwój obszaru metropolitalnego potencjalnie może być zmiana ustawy i przyjęty kierunek zmian.

1. Scenariusz perspektywiczny:

Opiera się na założeniu, że procesy gospodarcze, demograficzne i społeczne będą cechowały się pozytywnym (z perspektywy GZM) kierunkiem zmian, a równocześnie możliwe będzie wykorzystanie szans i zniwelowanie wpływu zagrożeń na GZM.

- Zewnętrzne czynniki, takie jak napięcia geopolityczne czy epidemie, mają wpływ na tempo wzrostu gospodarczego kraju, które utrzymuje się znacznie powyżej średniej unijnej dzięki wysokiemu poziomowi inwestycji, eksportu oraz konsumpcji.
- Zmiany w ustawach dotyczących finansowania samorządów terytorialnych i wysokie tempo wzrostu gospodarczego powodują, że gminy, powiaty oraz GZM dysponują znacznymi zasobami własnymi na realizację zadań. Dodatkowo samorządy pozyskują duże środki z funduszy europejskich, które są przeznaczone na realizację projektów o wysokiej wartości dodanej, w tym w obszarze transformacji energetycznej. Dzięki temu możliwe jest wdrożenie ustaleń Strategii Rozwoju GZM i strategii poszczególnych gmin wchodzących w skład GZM.
- Skuteczna realizacja Strategii Rozwoju GZM jest możliwa dzięki zmianom ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Kompetencje GZM zostają sprecyzowane i nie wzbudzają kontrowersji interpretacyjnych. Zmienia się (podlega weryfikacji) liczba gmin wchodzących w skład GZM. Ustawodawca rozszerza dodatkowo zakres działań podejmowanych przez GZM i usprawnia proces decyzyjny. GZM zmierza w kierunku modelu jednego miasta-gminy.
- Pogłębia się współpraca między gminami, dynamiczna cyfryzacja administracji szczebla gminnego, powiatowego i metropolitalnego, a także następuje przekazanie części kompetencji na rzecz GZM i efektywniejsza koordynacja niektórych zadań; przyczynia się to do wzrostu efektywności działań, a co za tym idzie, także jakości oferowanych produktów i usług publicznych. Mieszkańcy w coraz większym stopniu utożsamiają się z GZM.
- Dzięki dobremu dostępowi do wysokiej jakości usług systemu opieki zdrowotnej, wprowadzeniu zmian legislacyjnych ukierunkowanych na zwiększenie wskaźnika urodzeń, poprawie dostępności do opieki żłobkowej i przedszkolnej, efektywnej polityce migracyjnej i integracyjnej, a także wielu innym działaniom poprawiającym jakość życia w GZM (np. stan środowiska, oferta naukowa, kulturalno-sportowa, poziom bezpieczeństwa, dostępność mieszkań) liczba mieszkańców GZM zaczyna wzrastać.
- Pomimo wysokiego wskaźnika obciążenia demograficznego osoby starsze mają możliwość korzystania z licznych dedykowanych tej grupie usług publicznych. Wysokiej jakości usługi publiczne, w tym przede wszystkim edukacyjne, są także skierowane do najmłodszych mieszkańców GZM, których liczba stopniowo wzrasta.
- Korzystna sytuacja makroekonomiczna i podejmowane działania promocyjne przyciągają do GZM nowych inwestorów z nowoczesnych i innowacyjnych branż

przemysłowych i usługowych, generujących dużą wartość dodaną dla lokalnej gospodarki. Inwestorzy korzystają przede wszystkim z terenów poprzemysłowych, które poddają rewitalizacji. Dobrze rozwijają się także firmy, które od wielu lat działają w GZM, tworząc atrakcyjne miejsca pracy, przyciągające osoby spoza GZM oraz absolwentów lokalnych szkół ponadpodstawowych i wyższych. Pracę zarówno w nowych, jak i obecnie funkcjonujących przedsiębiorstwach znajdują także osoby do tej pory zatrudnione w branżach bezpośrednio lub pośrednio powiązanych z wydobywaniem i przetwarzaniem węgla kamiennego, co związane jest między innymi z dynamicznym rozwojem zielonych technologii.

- Procentowy udział GZM w tworzeniu PKB Polski po wielu latach spadków zaczyna rosnąć. Podobny trend jest obserwowany w przypadku udziału GZM w eksporcie. Coraz większą rolę w strukturze wytwarzania PKB odgrywa przemysł wydarzeń i niestandardowych produktów turystycznych. Zwiększa się wskaźnik zatrudnienia, bezrobocie utrzymuje się na niskim poziomie, czemu sprzyja duża mobilność mieszkańców, będąca wynikiem dobrze rozwiniętej i dostosowanej do potrzeb sieci zintegrowanego publicznego transportu zbiorowego i efektywnego układu drogowego.
- Dobrze rozwija się współpraca szkół wyższych z lokalnym biznesem i administracją, zwiększa się potencjał naukowy i prestiż uczelni z GZM. Dzięki dostosowanym do potrzeb miejscowej gospodarki programom kształcenia absolwenci nie mają problemów ze znalezieniem pracy w firmach zlokalizowanych w gminach metropolitalnych. Dzięki budowanej marce uczelnie przyciągają także studentów z innych regionów Polski, którzy po zakończeniu edukacji wiążą swoją przyszłość z obszarem GZM; są one także atrakcyjne dla studentów zagranicznych.
- Kompleksowo poprawia się stan środowiska w GZM. Dzięki szeroko zakrojonym inwestycjom w działania prośrodowiskowe (ograniczanie emisji CO₂, rozwój odnawialnych źródeł energii, likwidacja indywidualnych źródeł ciepła niskiej jakości, poprawa efektywności energetycznej budynków, powszechność pojazdów niskoemisyjnych, sukcesywna ilościowa i jakościowa poprawa zielonej i niebieskiej infrastruktury) znacząco polepsza się jakość powietrza na obszarze GZM. Gminy są znacznie lepiej przygotowane do zmian klimatycznych, ryzyko suszy czy powodzi ulega zmniejszeniu, między innymi dzięki dalszemu rozwojowi zielonej i niebieskiej infrastruktury. Z roku na rok coraz większa część odpadów jest ponownie wykorzystywana.
- Podejmowane działania rewitalizacyjne i wprowadzanie rozwiązań z zakresu *smart city* ograniczają odpływ mieszkańców z miast, zwłaszcza z ich centrów. Wraz z rozwojem nowego budownictwa miasta GZM przyciągają nowych mieszkańców. Dodatkowym magnesem jest rozwój gospodarczy miast, zwłaszcza tych, które w największym stopniu były dotknięte procesami restrukturyzacyjnymi lokalnej gospodarki. Dzięki wykształceniu nowych funkcji gospodarczych miasta te rozwijają się równie dobrze jak najsilniejsze ośrodki: Katowice oraz Gliwice. Proces suburbanizacji jest kontynuowany, ale ma charakter uporządkowany i nie generuje nadmiernych kosztów dla gmin niebędących beneficjentami tego procesu.

Rozwój GZM powoduje, że jej konkurencyjna pozycja w stosunku do innych obszarów metropolitalnych rośnie. Dzięki temu GZM zajmuje coraz wyższe pozycje w rankingach metropolii polskich i zagranicznych, jest dla nich inspiracją i liderem wprowadzania innowacyjnych rozwiązań, mających na celu poprawę jakości życia. Dzięki podejmowanym działaniom promocyjno-informacyjnym zwiększa się rozpoznawalność obszaru GZM i poprawia się jej percepcja w kraju i za granicą. Wzmocnione zostają też gospodarcze, społeczne, transportowe, administracyjne i kulturalne funkcje metropolitalne. Istnieją silne dążenia do wykształcenia jednego ośrodka metropolitalnego (np. na bazie wyznaczonego rdzenia GZM) i panuje duże zrozumienie idei metropolitalności.

GZM jako instytucja ma dużą swobodę działania (funkcjonuje bardziej jako agencja rozwoju niż urząd metropolitalny), a także funkcjonuje w oparciu o znowelizowane przepisy prawa, w tym poszerzenie wachlarza zadań publicznych, również o ochronę środowiska i możliwość zmiany granic poprzez zmniejszenie liczby gmin członkowskich – pod określonymi warunkami (lecz z zachowaniem obszaru rdzenia GZM); znowelizowane przepisy stwarzają szersze możliwości działania, w tym w zakresie środowiska; zwiększają się też środki finansowe na funkcjonowanie GZM, co poprawia skuteczność aktywności GZM na rzecz gmin członkowskich, tj. integrowania, inspirowania, inicjowania.

2. Scenariusz stagnacyjny

Zakłada kontynuację obecnych trendów rozwojowych i częściowe wykorzystanie szans GZM, lecz przy jednoczesnym zmaterializowaniu się niektórych zagrożeń.

- W porównaniu ze scenariuszem perspektywnym w dużo większym stopniu wzrost gospodarczy kraju jest kształtowany przez negatywne czynniki zewnętrzne. Sytuacja za wschodnią granicą Polski pozostaje źródłem dużych napięć i niepewności, czego efektem jest umiarkowane tempo rozwoju, zbliżone do wskaźników rozwojowych krajów z innych części Europy Środkowo-Wschodniej.
- Sytuacja finansowa jednostek samorządu terytorialnego jest dość dobra, jednak ich zadania są coraz bardziej centralizowane, a budżety w większym stopniu uzależniane od decyzji władz centralnych. Samorządy pozyskują sporo środków zewnętrznych (z krajowych i regionalnych programów operacyjnych, z Krajowego Planu Odbudowy), natomiast ich wartość dodana jest mniejsza, m.in. ze względu na inflację, a GZM jako instytucja ma ograniczone możliwości aplikowania o te środki. Mniejsze środki z budżetu unijnego dla Polski od 2028 r. powodują, że możliwości inwestycyjne gmin i GZM są bardziej ograniczone.
- Ustawa o związku metropolitalnym w województwie śląskim nie zostaje znowelizowana, co ogranicza skuteczność działań podejmowanych na poziomie metropolitalnym. Niektóre z gmin wchodzących w skład GZM nie są zainteresowane szerszą współpracą w ramach Metropolii, co utrudnia przygotowanie i realizację projektów o zasięgu metropolitalnym.
- Dotychczasowe trendy demograficzne nie ulegają zmianie – w dalszym ciągu liczba ludności GZM zmniejsza się wskutek niskiego wskaźnika urodzeń i niekorzystnego salda migracji oraz dużej liczby zgonów, mimo podejmowanych na poziomie gmin działań związanych z rozszerzaniem opieki żłobkowej i przedszkolnej oraz rosnących nakładów na system ochrony zdrowia. Jakość życia w GZM poprawia się. Dotyczy to zwłaszcza jakości powietrza, która dzięki dużym nakładom inwestycyjnym na likwidację źródeł niskiej emisji znacząco się polepszyła. Ze względu na niską

dostępność mieszkań o dobrym standardzie trudno jest przyciągnąć do GZM nowych mieszkańców.

- Z powodu ograniczeń budżetowych nie udaje się wdrożyć wszystkich planowych usług publicznych dla starszych mieszkańców GZM. Z powodu relatywnie wysokiego poziomu dochodów osób powyżej 65 r.ż. (w stosunku do mieszkańców innych regionów Polski) GZM jest jednak dobrym miejscem do życia dla tej grupy mieszkańców. Nie poprawia się natomiast jakość usług publicznych dla młodych mieszkańców GZM. Oferta edukacyjna jest na poziomie średniej krajowej i cechuje się dość znacznymi różnicami pomiędzy gminami wchodzącymi w skład GZM
- Ze względu na stosunkowo ograniczony dostęp do atrakcyjnych terenów inwestycyjnych i trudności w zagospodarowaniu obszarów przemysłowych liczba nowych inwestorów nie odpowiada potencjałowi i potrzebom regionu. Problemem jest także dostęp do wykwalifikowanych pracowników. Tylko część z nowych firm działa w branżach o wysokiej wartości dodanej. Dotyczy to zwłaszcza branży usługowej. Tradycje przemysłowe GZM powodują, że na terenie gmin metropolitalnych inwestycje lokują innowacyjne firmy produkcyjne (także podmioty działające w ramach inteligentnych specjalizacji województwa). Bardzo dobrze rozwija się przemysł wydarzeń i niestandardowych produktów turystycznych. Firmy od lat funkcjonujące w obszarze GZM z powodzeniem kontynuują działalność, aczkolwiek nie tworzą znacznej liczby nowych miejsc pracy, przez co osoby odchodzące z pracy w likwidowanym sektorze górniczym i okołogórnicy poszukują zatrudnienia poza granicami GZM. Dotyczy to także części absolwentów szkół ponadpodstawowych i wyższych, którzy w poszukiwaniu pierwszej pracy wyjeżdżają z Metropolii.
- Procentowy udział GZM w tworzeniu PKB Polski oraz krajowym eksporcie pozostaje na stałym poziomie albo nieznacznie się zmniejsza. Wskaźnik zatrudnienia nieznacznie się zwiększa, bezrobocie utrzymuje się na niskim poziomie, aczkolwiek jest dość zróżnicowane na obszarze GZM. Ze względu na ograniczenia budżetowe połączenia w ramach publicznego transportu zbiorowego nie są w pełni dostosowane do potrzeb, co nie sprzyja mobilności mieszkańców, zwłaszcza z gmin o wyższym poziomie bezrobocia.
- Szkoły wyższe podejmują wspólne działania z lokalnym biznesem oraz administracją, ale w niewielkim stopniu wpływa to na zwiększenie ich potencjału naukowego i prestiżu. Absolwenci szkół średnich z GZM w dalszym ciągu wyjeżdżają na studia do innych ośrodków akademickich i po zakończeniu nauki tylko część z nich podejmuje pracę w jednej z 41 gmin GZM. Niższe koszty życia w porównaniu z innymi obszarami metropolitalnymi powodują, że trwa napływ osób spoza GZM, przyjeżdżających w celu podjęcia studiów na lokalnych uczelniach.
- Stan środowiska w GZM ulega poprawie dzięki zaangażowaniu środków własnych samorządów, połączonych z funduszami unijnymi. Rośnie udział energii odnawialnej w miksie energetycznym, rozwija się transport niskoemisyjny, samorządy realizują liczne projekty termomodernizacyjne. Priorytetem jest także dalsze zazielenianie obszaru GZM oraz dbałość o jakość wód. Nie udaje się natomiast zrealizować dużych projektów metropolitalnych z zakresu gospodarki odpadami ze względu na nieprecyzyjne przepisy ustawy metropolitalnej.
- Częściowo udaje się zahamować odpływ mieszkańców z miast, między innymi dzięki wdrożeniu programów rewitalizacyjnych. Lokalne polityki przestrzenne powodują, że

dynamika procesu suburbanizacji nasila się, co powoduje powstawanie nowych terenów mieszkaniowych na terenach do tego niepredestynowanych. Różnice w poziomie rozwoju i warunkach życia pomiędzy poszczególnymi gminami w dalszym ciągu się zwiększają.

GZM nie poprawia swojej pozycji konkurencyjnej w stosunku do innych obszarów metropolitalnych w kraju i za granicą. GZM w większości rankingów metropolii zajmuje podobne pozycje jak obecnie i jest umiarkowanym innowatorem w zakresie rozwiązań mających na celu poprawę jakości życia na terenie metropolii – większość tych rozwiązań była stosowana wcześniej w innych metropoliach. Zwiększa się rozpoznawalność GZM oraz poprawia się jej percepcja, zwłaszcza jako obszaru zielonego. Spośród funkcji metropolitalnych najbardziej wzmocnione są te związane z transportem i kulturą.

Nie ma silnych dążeń do wykształcenia jednego ośrodka metropolitalnego (np. na bazie wyznaczonego rdzenia GZM), natomiast podlega to analizom i dyskusjom. Wciąż trwa proces wypracowywania mechanizmów współpracy gmin członkowskich i jest małe zrozumienie idei metropolitalności.

GZM jako instytucja funkcjonuje jako urząd metropolitalny w oparciu o dotychczasowe przepisy prawa; tym samym możliwości działania są wciąż dość ograniczone; pod względem kompetencyjnym zachodzi konieczność wpisywania się między szczebel lokalny a regionalny i brak jest wyodrębnionych zadań dot. środowiska; środki finansowe na funkcjonowanie GZM są niezmienione, ale zmniejsza je inflacja, nie można więc w sposób satysfakcjonujący realizować aktywności GZM wobec gmin członkowskich, tj. integrowania, inspirowania, inicjowania.

3. Scenariusz recesywny

Przyjmuje brak możliwości wykorzystania potencjału GZM, wzrost wpływu zagrożeń, a także wystąpienie niekorzystnych z punktu widzenia GZM zmian społeczno-gospodarczych i demograficznych.

- Poziom wzrost gospodarczego w Polsce jest znacznie poniżej średniej z okresu ostatnich kilkunastu lat. Niski poziom tempa rozwoju polskiej gospodarki jest pochodną znacznego oddziaływania czynników zewnętrznych, które kształtują sytuację całej światowej gospodarki. Okresy wzrostu przeplatają się z kwartalami recesywnymi, których negatywny wpływ jest dodatkowo potęgowany wysokim poziomem inflacji.
- Niekorzystna sytuacja gospodarcza jest także efektem bardzo niskiego poziomu absorpcji środków unijnych, które nie stanowią dźwigni inwestycyjnej dla samorządów. Przy ograniczonych dochodach własnych gmin i dalszej centralizacji zarządzania państwem gminy członkowskie i GZM są w stanie finansować wyłącznie zadania priorytetowe – i to w stopniu, który nie zapewnia pełnego zaspokojenia potrzeb adresatów tych działań. Strategie rozwoju GZM i tworzących ją gmin są jedynie częściowo realizowane.
- Kompetencje GZM w ustawie o związku metropolitalnym w województwie śląskim zostają ograniczone do kwestii związanych z publicznym transportem zbiorowym. W takiej sytuacji gminy członkowskie nie są zainteresowane zwiększeniem współpracy na poziomie metropolitalnym w kolejnych obszarach, przez co intensywność relacji na linii GZM – gminy członkowskie oraz liczba realizowanych wspólnie projektów ulega znacznemu ograniczeniu. Wpływa to negatywnie na

dostępność w GZM usług o charakterze ponadlokalnym, a to z kolei przekłada się na słabą identyfikację mieszkańców z ideą obszaru metropolitalnego.

- Sytuacja demograficzna regionu ulega znacznemu pogorszeniu. Przy utrzymującym się niskim poziomie urodzeń oraz stałej wysokiej liczbie zgonów największy wpływ na zmniejszającą się liczbę mieszkańców GZM ma ujemny bilans migracyjny. Przy obniżającej się jakości życia na terenie Metropolii (m.in. pogorszenie stanu bezpieczeństwa, niewielka dostępność mieszkań atrakcyjnych cenowo i jakościowo) niewiele osób spoza GZM decyduje się na osiedlenie w jednej z 41 gmin członkowskich, a jednocześnie znacznie więcej młodych, dobrze wykształconych osób przeprowadza się do innych regionów w kraju lub za granicę.
- Niewystarczające w stosunku do potrzeb budżety gmin oraz GZM powodują, że oferta usług publicznych dla różnych grup mieszkańców jest niesatysfakcjonująca. Przy zwiększającej się liczbie osób w wieku powyżej 65 r.ż. braki finansowe są mocno odczuwalne przez tę grupę mieszkańców GZM. Obniża się także poziom edukacji szkolnej, aczkolwiek przy malejącej liczbie dzieci i młodzieży to obniżenie standardów jest relatywnie mniejsze niż w przypadku osób starszych.
- Niekorzystna sytuacja w gospodarce światowej powoduje, że niewielu nowych inwestorów polskich i zagranicznych trafia do GZM. Również firmy obecne od lat w granicach gmin GZM ograniczają inwestycje, koncentrując się na utrzymaniu na rynku. Ze względu na ograniczenia budżetowe gminy nie są w stanie zapewnić wysokiej jakości terenów inwestycyjnych dla nielicznych potencjalnych inwestorów. Tereny przemysłowe nie są rewitalizowane, co dodatkowo ogranicza podaż atrakcyjnych miejsc do prowadzenia działalności gospodarczej. Wartość dodana nowych inwestycji realizowanych na terenie GZM jest niewielka, innowacyjność lokalnej gospodarki nie zwiększa się. Ze względu na przemysłową przeszłość regionu i jej konsekwencje środowiskowe szczególnie bolesny jest brak nowych inwestycji w zakresie zielonych technologii. Między innymi z tego powodu pojawiają się duże napięcia społeczne, związane z odbywającym się równolegle procesem transformacji energetycznej. Osoby odchodzące z branży związanej z wydobyciem i przetwarzaniem węgla kamiennego mają duże problemy z przekwalifikowaniem się i znalezieniem nowej pracy. Poziom bezrobocia rośnie, a wiele osób wypada na trwałe z rynku pracy i staje się beneficjentami opieki społecznej. Zmniejszone budżety samorządowe oraz sytuacja na lokalnym rynku pracy powodują, że ograniczona zostaje liczba połączeń i częstotliwość kursowania pojazdów transportu publicznego, co w efekcie zmniejsza mobilność mieszkańców.
- Procentowy udział GZM w tworzeniu PKB Polski ulega dalszemu zmniejszeniu. Ze względu na niewielką liczbę nowych inwestorów oraz ograniczoną aktywność obecnych przedsiębiorstw zmniejsza się także udział GZM w eksporcie Polski. Z powodu malejącego popytu na usługi wyższego rzędu rozwój przemysłu wydarzeń i niestandardowych produktów turystycznych ulega wyhamowaniu.
- Niekorzystna sytuacja gospodarcza i ograniczone możliwości zatrudnienia na lokalnym rynku pracy powodują, że zmniejsza się liczba studentów szkół wyższych z terenu GZM. Wpływa to także negatywnie na potencjał naukowy uczelni i ich prestiż. Ograniczona zostaje współpraca pomiędzy biznesem a środowiskiem naukowym. Przedsiębiorcy nie angażują dużych zasobów w prowadzenie prac badawczo-rozwojowych, a jednocześnie nie poszukują intensywnie nowych, dobrze wykształconych pracowników.

- Skala prowadzonych inwestycji środowiskowych jest niewystarczająca do osiągnięcia zauważalnej poprawy stanu środowiska. W nieznacznym stopniu poprawia się jakość powietrza w GZM, co wynika z niewielkiego ograniczenia niskiej emisji – zarówno z gospodarstw domowych, jak i transportu prywatnego oraz publicznego. Gminy nie są dobrze przygotowane do radzenia sobie z efektami zmian klimatycznych, w związku z czym w GZM coraz częściej występują lokalne powodzie czy susze. Wyzwaniem staje się gospodarka odpadami oraz spełnianie coraz bardziej restrykcyjnych norm recyklingu i gospodarki obiegu zamkniętego.
- Ograniczenia budżetowe odbijają się także na skali działań rewitalizacyjnych oraz tempie wprowadzania rozwiązań z zakresu *smart city*. Centra miast ulegają degradacji i depopulacji, część mieszkańców miast przenosi się na obszary wiejskie w ramach chaotycznego procesu suburbanizacji, który generuje dodatkowe koszty dla przyjmujących ich gmin (związane np. z zapewnieniem odpowiedniego dostępu do podstawowej infrastruktury). Ośrodki miejskie znajdują się w regresie – dotyczy to zarówno dotychczasowych liderów wzrostu: Katowic i Gliwic, jak również pozostałych miast z GZM.

GZM traci dystans do innych obszarów metropolitalnych w kraju i za granicą. Pogłębia to negatywne tendencje demograficzne (depopulacja i odpływ młodych mieszkańców). Wskaźniki stosowane w analizach porównawczych polskich i zagranicznych metropolii plasują GZM na jednym z ostatnich miejsc. W GZM wprowadzanych jest niewiele innowacyjnych rozwiązań, stosowanych z powodzeniem w innych obszarach metropolitalnych. Poza funkcjami administracyjnymi wszystkie pozostałe funkcje, w tym metropolitalne (gospodarcze, społeczne, transportowe, kulturalne), ulegają osłabieniu. Pogarsza się też wizerunek GZM w Polsce i za granicą – jako obszaru o licznych problemach społeczno-gospodarczych i znacznym stopniu zanieczyszczenia środowiska.

Brak zainteresowania nie tylko wykształceniem jednego ośrodka metropolitalnego (np. na bazie wyznaczonego rdzenia GZM), ale i kreowaniem metropolitalności; zanikają również dotąd wypracowane mechanizmy współpracy gmin członkowskich.

GZM jako instytucja ma ograniczoną swobodę działania (funkcjonuje jako mocno biurokratyzowany urząd), a także nastąpiła niekorzystna nowelizacja przepisów prawa, w tym brak zadań w zakresie ochrony środowiska; zmniejszają się też środki finansowe na funkcjonowanie GZM (zmniejszenie składek, inflacja itp.), co uniemożliwia satysfakcjonującą realizację aktywności GZM wobec swoich gmin członkowskich, tj. integrowania, inspirowania, inicjowania.

10. Wykaz uczestników procesu

Partner wykonawczy PwC Polska wraz z podwykonawcą P.A. NOVA

Część strategiczna:

1. Dionizy Smoleń, kierownik Projektu
2. Zuzanna Bartczak
3. Tomasz Kierzkowski
4. prof. dr hab. Jacek Szlachta
5. prof. dr hab. Witold Orłowski

Eksperti wspierający:

6. Marta Gocłowska
7. Irminda Jedut
8. Paweł Oleszczuk
9. Maciej Starzyk
10. Jan Rączka
11. Malina Jankowska
12. Anna Bazan-Krzywoszańska

Część przestrzenna:

1. dr inż. arch. Stanisław Lessaer (P.A. Nova)
2. Sławomir Tront (P.A. Nova)
3. Katarzyna Bondek (P.A. Nova)
4. Leszek Sobieraj (P.A. Nova)

Przedstawiciele Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii

Zgromadzenie GZM:

1. Rafał Adamczyk, Burmistrz Miasta Stawkowa
2. Zdzisław Banaś, Burmistrz Miasta i Gminy Siewierz
3. Marcin Bazylak, Prezydent Miasta Dąbrowa Górnicza
4. Małgorzata Bednarek, Wójt Gminy Bobrowniki
5. Daniel Beger, Prezydent Miasta Świętochłowice
6. Arkadiusz Chęciński, Prezydent Miasta Sosnowca
7. Jan Chwiędacz, Burmistrz Miasta Imielin
8. Marek Cyl, Wójt Gminy Świerklaniec
9. Grzegorz Czaplą, Wójt Gminy Ożarówce
10. Arkadiusz Czech, Burmistrz Miasta Tamowskie Góry
11. Adam Duczmal, Wójt Gminy Bojszowy
12. Andrzej Dziuba, Prezydent Miasta Tychy
13. Maciej Gogulla, Wójt Gminy Pilchowice
14. Krystian Grzesica, Burmistrz Miasta Bierunia
15. Stanisław Jagoda, Wójt Gminy Chełm Śląski
16. Leszek Kołodziej, Burmistrz Sośnicowic
17. Łukasz Komoniewski, Prezydent Miasta Będzina
18. Andrzej Kotala, Prezydent Miasta Chorzów
19. Marcin Krupa, Prezydent Miasta Katowice
20. Eugeniusz Lubański, Wójt Gminy Kobiór
21. Małgorzata Mańka-Szulik, Prezydent Miasta Zabrze
22. Adam Neumann, Prezydent Miasta Gliwice
23. Krzysztof Obrzut, Wójt Gminy Rudziniec
24. Wiesław Olszewski, Wójt Gminy Zbrostowice
25. Rafał Piech, Prezydent Miasta Siemianowice Śląskie
26. Stanisław Piechula, Burmistrz Mikołowa
27. Michał Pierończyk, Prezydent Miasta Ruda Śląska

28. Grzegorz Podlejski, Wójt Gminy Mierzęcice
29. Barbara Prasoń, Wójt Gminy Wry
30. Adam Rams, Prezydent Miasta Knurów
31. Tomasz Sadłoń, Wójt Gminy Psary
32. Zbigniew Szaleniec, Burmistrz Miasta Czeladzi
33. Tomasz Szczerba, Burmistrz Miasta Wojkowice
34. Gabriel Tobor, Burmistrz Miasta Radzionków
35. Sława Umińska-Duraj, Prezydent Miasta Piekary Śląskie
36. Mariusz Wołosz, Prezydent Miasta Bytomia
37. Adam Wójcik, Burmistrz Miasta Pyskowice
38. Dariusz Wójtowicz, Prezydent Miasta Mysłowice
39. Krystyna Wróbel, Burmistrz Miasta Łędziny
40. Aleksander Wyra, Burmistrz Miasta Łaziska Górne
41. Leszek Żogała, Wójt Gminy Gierałtowiec

Zarząd GZM:

1. Kazimierz Karolczak, Przewodniczący Zarządu
2. Danuta Kamińska, Wiceprzewodnicząca Zarządu
3. Henryk Borczyk, Wiceprzewodniczący Zarządu
4. Jacek Brzezinka, członek Zarządu
5. Grzegorz Kwitek, członek Zarządu

Metropolitalna Rada Rozwoju:

1. Andrzej Dziuba, Prezydent Miasta Tychy
2. Tomasz Fijołek, dyrektor biura Unii Metropolii Polskich
3. Aurelia Hetmańska, Dyrektor Urzędu Statystycznego w Katowicach
4. Karolina Jaszczuk, dyrektor biura Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
5. prof. dr hab. Ryszard Koziołek, Rektor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
6. Witold Magryś, dyrektor biura Śląskiego Związku Gmin i Powiatów
7. Łukasz Marciniak, Zastępca Dyrektora Departamentu Planowania Przestrzennego, Ministerstwo Rozwoju i Technologii
8. Michał Mercik, Pełnomocnik Prezydenta Miasta Sosnowca ds. Kultury, Rozwoju i Dialogu Społecznego,
9. dr Janusz Michatek, prezes Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej
10. Adam Neumann, Prezydent Miasta Gliwice
11. prof. dr hab. inż. Celina M. Olszak, Rektor Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
12. prof. dr hab. inż. Marek Pawełczyk, Prorektor ds. Nauki i Rozwoju, Politechnika Śląska w Gliwicach
13. Maria Perkuszevska, Naczelnik Wydziału Innowacyjnej i Zrównoważonej Mobilności, Ministerstwo Infrastruktury
14. dr hab. Marta Pogrzeba profesor Instytutu, Dyrektor Instytutu Ekologii Terenów Przemysłowych
15. prof. dr hab. inż. Stanisław Prusek, Dyrektor Głównego Instytutu Górnictwa
16. Konrad Saganowski, Naczelnik Wydziału Instrumentów Terytorialnych w Departamencie Regionalnych Programów Operacyjnych, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
17. Mariusz Skiba, Wiceprezydent Miasta Katowice
18. Barbara Szafir, Zastępca Dyrektora Departamentu Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego
19. dr hab. inż. arch. Katarzyna Ujma-Wąsowicz, Prezes Śląskiego Oddziału Towarzystwa Urbanistów Polskich
20. Mariusz Wołosz, Prezydent Miasta Bytomia
21. Tomasz Zjawiony, Prezes Regionalnej Izby Gospodarczej w Katowicach

Komiteć Sterujący:

1. Danuta Kamińska, Przewodnicząca Komitetu Sterującego
2. Henryk Borczyk, Zastępca Przewodniczącej komitetu Startującego
3. Agnieszka Szołtysik, Skarbnik GZM
4. Andrzej Kolat, Dyrektor Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej, Sekretarz

Zespół Roboczy:

1. Andrzej Kolat, Dyrektor Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej, Kierownik Projektu
2. Agnieszka Szczepańska-Góra, Zastępca Dyrektora Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej, Zastępca Kierownika Projektu
3. Lucjan Dec, Dyrektor Departamentu Komunikacji i Transportu, Członek
4. Daria Kosmala, Dyrektor Departamentu Marki i Komunikacji Marketingowej
5. Adam Krakowczyk, Dyrektor Departamentu Informatyki, Członek
6. Karolina Mucha-Kuś, Dyrektor Departamentu Projektów i Inwestycji, Członek
7. Małgorzata Lorenz, Dyrektor Departamentu Finansowego, Członek
8. Dawid Pasek, Dyrektor Departamentu Zarządu i Zgromadzenia Metropolii, Członek
9. Blanka Romanowska, Dyrektor Departamentu Infrastruktury i Środowiska, Członek
10. Bartosz Rozpondek, Dyrektor Departamentu Funduszy Zewnętrznych, Członek
11. Jacek Woźnikowski, Dyrektor Departamentu Rozwoju Społeczno-Gospodarczego i Współpracy, Członek
12. Martyna Puc, Główny specjalista w Departamencie Strategii i Polityki Przestrzennej, Sekretarz

Zespół ds. realizacji projektu – Departament Strategii i Polityki Przestrzennej:

1. Andrzej Kolat, Dyrektor Departamentu
2. Agnieszka Szczepańska-Góra, Zastępca Dyrektora Departamentu
3. Martyna Puc, Główny specjalista
4. Joanna Mękal, Główny specjalista
5. Arkadiusz Goleniak, Główny specjalista
6. Justyna Jakubowska-Filipek, Główny specjalista
7. Sylwia Gruszczyk, Specjalista
8. Paulina Rduch, Główny specjalista

Urząd Metropolitalny GZM:

1. Marek Pszonak, Sekretarz
2. Dyrektorzy i Zastępcy Dyrektorów Departamentów Urzędu
3. Pracownicy merytoryczni poszczególnych Departamentów Urzędu

Inni interesariusze:

1. Pracownicy samorządowi wszystkich 41 gmin GZM, merytorycznie związanych z planowaniem strategicznym i przestrzennym oraz rozwojem lokalnym
2. Przedstawiciele podmiotów uczestniczących w różnych etapach prac, w tym konsultacjach
3. Mieszkańcy uczestniczący w różnych etapach prac, w tym konsultacjach
4. Eksperti zewnętrzni – koreferenci opiniujący poszczególne etapy prac

11. Źródła informacji i bibliografia

• Dokumenty międzynarodowe:

- [1] Agenda Terytorialna UE 2030, 2020.
- [2] Europejska Sieć Obserwacyjna Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej, ESPON (ang. European Observation Network for Territorial Development and Cohesion) – w ramach programu ESPON 1.1.1 pt. Potential for polycentric development in Europe [w: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-1.1.1_revised-full_0.pdf].
- [3] Europejski Zielony Ład, 2020.
- [4] Guidelines for Developing and Implementing a Sustainable Urban Mobility Plan, Second Edition – Wytyczne dotyczące opracowywania i wdrażania planu zrównoważonej mobilności w miastach, 2019.
- [5] Nowa Agenda Miejska ONZ, 2016.
- [6] Nowa Karta Lipska (UE), 2016.
- [7] Plan Odbudowy dla Europy (Next Generation EU), 2021.
- [8] Projekt Umowy partnerstwa dla realizacji polityki spójności UE w Polsce w latach 2021-2027.
- [9] Rezolucja „Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030”, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 25 września 2015.
- [10] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji z dnia 28 maja 2020.

• Dokumenty krajowe:

- [1] Krajowa Polityka Miejska oraz zaktualizowana Krajowa Polityka Miejska 2030, 2022.
- [2] Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, 2019.
- [3] Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), 2021.
- [4] Krajowy Plan Sprawiedliwej Transformacji (dokument w trakcie opracowania).
- [5] Prezentacja z konwencji programowej Prawa i Sprawiedliwości nt. programu Polski Ład z dnia 15 maja 2021 r.
- [6] Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), 2017.
- [7] Uchwała nr 198 Rady Ministrów z dnia 20 października 2015 r. w sprawie przyjęcia Krajowej Polityki Miejskiej oraz Założenia aktualizacji Krajowej Polityki Miejskiej 2030 (projekt – dokument w trakcie aktualizacji).
- [8] Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce z 30 czerwca 2022 r.

• Dokumenty ponadregionalne:

- [1] Strategia Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020.

• Dokumenty regionalne:

- [1] Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027, 2022.
- [2] Kierunek Śląskie 3.0. Program Rozwoju Wewnętrznego Województwa Śląskiego do 2030, 2015.
- [3] Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ „PLAN 2020+”, 2016.
- [4] Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+ wraz z podsumowaniem i uzasadnieniem, 2017.
- [5] Regionalna Polityka Miejska Województwa Śląskiego z 2021 r.
- [6] Regionalna Strategia Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2013-2020, 2012.
- [7] Regionalny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego, 2022.
- [8] Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, 2016.
- [9] Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, 2016.
- [10] Strategia Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020.
- [11] Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” (tzw. Zielone Śląskie), 2020.

• Dokumenty subregionalne:

- [1] Studium Transportowe Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, 2017.
- [2] Założenia do Zrównoważonego Planu Mobilności Miejskiej dla GZM i Subregionu Centralnego (w trakcie opracowania).

• **Dokumenty metropolitalne:**

- [1] Dane i opracowania zawarte na portalu InfoGZM.
- [2] Koncepcja Kolei Metropolitalnej dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z wykorzystaniem metod inżynierii systemów, 2018.
- [3] Koncepcja metropolitalnych powiązań drogowych na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2019.
- [4] Koncepcja rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) w gminach GZM jako jedno z narzędzi osiągnięcia celu Metropolii samowystarczalnej energetycznie, 2021.
- [5] Koncepcja wykorzystania wodoru w rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2021.
- [6] Metropolia przyjazna rowerom – Studium Systemu Tras Rowerowych dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2018.
- [7] Metropolia przyjazna seniorom – poradnik dla instytucji, organizacji i gmin, 2020.
- [8] Metropolia samowystarczalna energetycznie – „Droga do samowystarczalności energetycznej do 2050 roku dla Metropolii GZM”, 2020.
- [9] Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz gmin, z którymi zawarto porozumienie w sprawie powierzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii zadania własnego gmin, tj. pełnienia funkcji organizatora publicznego transportu zbiorowego, 2021.
- [10] Podsumowanie 5 lat działalności Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii 2017-2022, 2022.
- [11] Program Działań Strategicznych GZM do roku 2022, 2018 (wraz ze wszystkimi aneksami).
- [12] Projekt Nowy model urbanizacji w Polsce – praktyczne wdrożenie zasad odpowiedzialnej urbanizacji oraz miasta zwarte (NewUrbPact), realizowany przez Instytut Rozwoju Miast i Regionów w ramach Strategicznego Programu Badań Naukowych i Prac Rozwojowych: „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” – program GOSPOSTRATEG, 2021.
- [13] Ramowy Program Realizacji Dróg Rowerowych w obszarze GZM, 2019.
- [14] Raport z projektu pn. „Młodzi robią Metropolię”, 2021.
- [15] Standardy dostępności ruchu pieszych dla miast i gmin GZM, 2020.
- [16] Strategia promocji oraz marki wraz ze strategią komunikacji marketingowej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii do 2023 roku, 2020.
- [17] Studium Systemu Tras Rowerowych dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, 2018.

• **Publikacje dot. problematyki metropolitalnej, obszarów funkcjonalnych i materiały metodyczne:**

- [1] Markowski T. Marszał T.: *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa, 2006.
- [2] Mazur S., *Nie opłaca się nie lubić metropolii*, „Rzeczpospolita”, 2020 r., [<https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art36977661-stanislaw-mazur-nie-oplaca-sie-nie-lubic-metropolii>].
- [3] Modele struktury funkcjonalno-przestrzennej w strategiach rozwoju, poradnik Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, 2020.
- [4] Strategia Rozwoju Gminy – poradnik praktyczny, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2021.
- [5] Strategia Rozwoju Ponadlokalnego – poradnik praktyczny, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2021/2022.
- [6] Smętkowski M., Gorzelak G., Kozak M., Olechnicka A., Płoszaj A., Wojnar K.: *Europejskie metropolie i ich regiony. Od krajobrazu gospodarczego do sieci metropolii*, EUROREG, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR 2012, s. 48 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/1607/m_smetkowski_europejskie.pdf].
- [7] Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., *Obszary metropolitalne w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne” Nr 1(35)/2009 [w: https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/509/2009_1_smetkowski_jalowiecki_gorzelak.pdf].
- [8] Szmytkie R., *W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych*, s. 41 [http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/54275/PDF/04_Robert_Szmytkie.pdf].

• **Dokumenty lokalne:**

- [1] Lokalne strategie rozwoju gmin członkowskich.
- [2] Lokalne lub gminne programy rewitalizacji.
- [3] Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wszystkich gmin GZM.

- **Akty prawne:**

- [1] Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim.
- [2] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
- [3] Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.
- [4] Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.
- [5] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 1668 ze zm.).
- [6] Rządowy projekt ustawy o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego, 2021.

- **Uchwały GZM:**

- [1] Uchwała Nr 121/2021 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 27 kwietnia 2021 r. w sprawie zmiany uchwały nr 79/2020 z dnia 30 marca 2020 r. w sprawie przyjęcia Procedury prowadzenia projektów w Urzędzie Metropolitalnym Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.
- [2] Uchwała Nr 22/2019 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 22 stycznia 2019 r. w sprawie przyjęcia opracowania pn. „Standardy i wytyczne kształtowania infrastruktury rowerowej”.
- [3] Uchwała Nr 308/2020 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 15.12.2020 r. w sprawie przyjęcia opracowania pn. „Wytyczne dotyczące infrastruktury publicznego transportu zbiorowego”.
- [4] Uchwała nr 41/2021 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 28 stycznia 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii promocji oraz marki wraz ze strategią komunikacji marketingowej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii do 2023 roku.
- [5] Uchwała Nr 47/2021 Zarządu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 9 lutego 2021 r. w sprawie uruchomienia projektu pn. Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r.
- [6] Uchwała Nr VII/34/2018 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 17 maja 2018 r. w sprawie przystąpienia do opracowania strategii związku metropolitalnego „Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii”.
- [7] Uchwała Nr VIII/46/2018 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 25 czerwca 2018 r. w sprawie przyjęcia zasad i trybu przeprowadzania konsultacji społecznych z mieszkańcami Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.
- [8] Uchwała Nr XII/73/2018 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 30 listopada 2018 r. w sprawie przyjęcia „Programu Działań Strategicznych GZM do roku 2022”.
- [9] Uchwała Nr XXXII/250/2021 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 24 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia opracowania pod nazwą „Ramowy program realizacji metropolitalnych dróg rowerowych w obszarze GZM”.
- [10] Uchwała Nr XXXIII/262/2021 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 17 marca 2021 r. w sprawie uchwalenia „Planu Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz gmin, z którymi zawarto porozumienie w sprawie powierzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii zadania własnego gmin, tj. pełnienia funkcji organizatora publicznego transportu zbiorowego”.
- [11] Uchwała Nr XXXV/275/2021 Zgromadzenia GZM z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXVIII/208/2020 Zgromadzenia Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z dnia 7 października 2020 r. w sprawie określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r., w tym trybu konsultacji.

12. Spis tabel i rysunków

Spis rysunków

Rys. 1. Typologia MEGA i pentagon miast w Europie	8
Rys. 2. GZM na tle województwa śląskiego	12
Rys. 3. Schemat relacji ustaleń strategicznych do ustaleń i rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej	13
Rys. 4. Schemat założeń przyjętych do opracowania Strategii Rozwoju GZM	14
Rys. 5. Mapa myśli mieszkańców GZM o GZM w perspektywie 2035 r.	17
Rys. 6. Liczba podmiotów gospodarczych na 1 000 mieszkańców w GZM w 2019 r.	27
Rys. 7. Najważniejsze kierunki eksportu z GZM w mld zł w 2019 r.	28
Rys. 8. Schematyczne odniesienie słów kluczy do misji i wizji GZM	45
Rys. 9. Schemat hierarchii ustaleń strategicznych wraz z wizją GZM (obszaru) i misją GZM (instytucji)	47
Rys. 10. Priorytety i cele Strategii Rozwoju GZM	48
Rys. 11. OSI regionalne w ujęciu funkcjonalnym	61
Rys. 12. GZM na tle OSI regionalnego w ujęciu funkcjonalnym	62
Rys. 13. Podział gmin GZM wg typu gminy – z grupy wskaźników A	69
Rys. 14. Podział gmin GZM wg liczby mieszkańców (GUS, 2021 r.) – z grupy wskaźników A	69
Rys. 15. Podział gmin GZM wg gęstości zaludnienia (GUS, 2021 r.) – z grupy wskaźników A	70
Rys. 16. Podział gmin GZM wg funkcji metropolitalnych – grupa wskaźników B	70
Rys. 17. Podział gmin GZM wg funkcji ponadlokalnych – grupa wskaźników C	71
Rys. 18. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w GZM, stan z 2016 r.	72
Rys. 19. Zasięg terytorialny rdzenia GZM wraz z przedstawieniem siły metropolitalności	73
Rys. 20. Miejskie Obszary Funkcjonalne GZM (MOF) wraz z ośrodkami węzłowymi	76
Rys. 21. Przyrodniczy Obszar Funkcjonalny (POF)	76
Rys. 22. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią – element składowy Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego	77
Rys. 23. Obszar rolniczej przestrzeni produkcyjnej – element składowy Przyrodniczego Obszaru Funkcjonalnego (a także Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego)	77
Rys. 24. Gospodarczy Obszar Funkcjonalny (GOF)	78
Rys. 25. Forma i zakres ustaleń i rekomendacji polityki przestrzennej GZM	81
Rys. 26. Elementy istotne dla formułowania kierunków polityki przestrzennej GZM	82
Rys. 27. Schemat struktury użytkowania gruntów w GZM w 2019 r. [%]	84
Rys. 28. Zjawisko depopulacji w rdzeniu GZM i wzrostu liczby ludności w otoczeniu rdzenia GZM – porównanie lat 2014 i 2022	86
Rys. 29. Analiza dostępności terenów mieszkaniowych, oddalonych do 15 min pieszo od terenów zieleni publicznej w GZM	87
Rys. 30. Analiza dostępności terenów oddalonych do 500 m od przystanków publicznego transportu zbiorowego w GZM	87
Rys. 31. Analiza dostępności terenów oddalonych do 1 200 m (ok. 15 min) od przystanków kolejowych	88
Rys. 32. Schematyczne rozmieszczenie obszarów rewitalizacji w GZM	88
Rys. 33. Schemat zawartości modelu GZM i kryteria selekcji informacji	96

Spis tabel

Tab. 1. Etapy i zakres prac nad Strategią Rozwoju GZM	16
Tab. 2. Synteza Diagnozy Stanu GZM wg 5 aspektów (z podziałem na podaspekty)	19
Tab. 3. Podmioty gospodarcze wg klas wielkości na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2019 r.	27
Tab. 4. Wyzwania rozwojowe GZM i ich powiązanie z diagnozą sytuacji.....	29
Tab. 5. Opis wyzwań przekrojowych dla GZM w perspektywie do 2035 r.	30
Tab. 6. Przegląd oraz najważniejsze wnioski z głównych krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych	33
Tab. 7. Przegląd priorytetowych ustaleń strategicznych na podstawie lokalnych strategii rozwoju gmin GZM .	37
Tab. 8. Struktura ustaleń strategicznych.....	49
Tab. 9. Charakterystyka priorytetów i oczekiwanych rezultatów ich realizacji.....	51
Tab. 10. Zestawienie OSI regionalnych (konkurencyjne i problemowe)	58
Tab. 11. Zestawienie gmin GZM na tle OSI regionalnych	63
Tab. 12. Kryteria przyjęte do analizy siły metropolitalności.....	65
Tab. 13. Zestawienie ustaleń strategicznych w podziale na rdzeń GZM i jego otoczenie.....	113
Tab. 14. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki podstawowe (wg stanu na 2021 r., chyba że wskazano inaczej)	119
Tab. 15. Zestawienie wskaźników monitorowania – wskaźniki szczegółowe (wg stanu na 2021 r., chyba że wskazano inaczej)	119
Tab. 16. Zestawienie potencjalnych źródeł finansowania	122
Tab. 17. Zestawienie celów Strategii Rozwoju GZM z celami operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie.....	124

Załączniki graficzne

13. Wykaz załączników graficznych

Załączniki graficzne w dużej rozdzielczości znajdują się w osobnych plikach.

1. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej
2. Schemat A – priorytet A: Adaptacja do zmian klimatu i odporność
3. Schemat B – priorytet B. Mobilność i dostępność
4. Schemat C – priorytet C: Przestrzeń i spójność społeczna
5. Schemat D – priorytet D: Metropolitalność i innowacyjność